

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ХАЛЕЦЬКА КАТЕРИНА КОСТЯНТИНІВНА

УДК 346.2:351.712

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К.К. Халецька

Науковий керівник:
Швидка Тетяна Ігорівна
доктор юридичних наук, професор

Харків – 2026

АНОТАЦІЯ

Халецька К.К. Публічні закупівлі як інструмент державного регулювання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2026.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню нормативного забезпечення публічних закупівель як інструменту державного регулювання економічних процесів. На основі всебічного аналізу норм національного законодавства, міжнародних договорів, директив Європейського Союзу, практики Антимонопольного комітету України, Рахункової палати та органів державного фінансового контролю обґрунтовано теоретичні засади та прикладні підходи до вдосконалення правового механізму закупівель.

У роботі з'ясовано сутність публічних закупівель як елемента системи господарсько-правових засобів впливу держави на розвиток ринку, забезпечення добросовісної конкуренції та ефективного використання бюджетних коштів. Доведено, що публічні закупівлі виконують багатофункціональну роль: задовольняють потреби держави й територіальних громад, формують попит, стимулюють інновації, підтримують малий і середній бізнес, а також виступають інструментом запобігання корупції та забезпечення прозорості економічних процесів.

Запропоновано авторське визначення поняття «публічні закупівлі» як урегульованого законодавством, відкритого та конкурентного процесу придбання товарів, робіт і послуг за рахунок публічних коштів, спрямованого на задоволення суспільних потреб, реалізацію стратегічних цілей держави та забезпечення ефективного, економного й прозорого використання фінансових ресурсів. На відміну від існуючих підходів, запропонована дефініція акцентує на поєднанні відкритості, конкурентності та цільового призначення витрачання коштів, що дозволяє розглядати закупівлі не як технічну

процедуру, а як інституційний механізм формування державної економічної політики.

Проаналізовано основні міжнародні стандарти регулювання закупівель, передусім положення Директив ЄС 2014/24/ЄС, 2014/25/ЄС і 2014/23/ЄС, Генеральної угоди СОТ про державні закупівлі (GPA) та Модельного закону ЮНСІТРАЛ. На основі вивчення зарубіжного досвіду країн ЄС і США простежено етапи становлення інституту закупівель в Україні, розвиток цифровізації та сучасний стан системи Prozorro, а також окреслено напрями її модернізації у воєнний період.

Досліджено вплив європейських стандартів і рекомендацій міжнародних організацій на формування сучасної моделі правового регулювання закупівель в Україні. Виявлено чинники, що стримують розвиток конкурентного середовища: недоліки правозастосування, формалізм окремих процедур, недостатній рівень цифрової інтеграції, слабку превентивну функцію контролюючих органів.

Розкрито правові засади державного регулювання, контролю та нагляду у сфері закупівель. Визначено господарсько-правову природу інституту закупівель, принципи їх здійснення, компетенцію Кабінету Міністрів України, Міністерства економіки, Антимонопольного комітету України, Державної аудиторської служби, Рахункової палати та судів. Обґрунтовано проблеми дублювання повноважень і запропоновано шляхи підвищення ефективності системи державного контролю.

Установлено, що публічні закупівлі є дієвим інструментом державного регулювання, який поєднує економічні, соціальні, екологічні та цифрові складові. Економічна складова охоплює підтримку пріоритетних галузей, стимулювання малих та середніх підприємств, розвиток внутрішнього виробництва та інновацій. Соціальна – забезпечення рівних можливостей доступу до ринку, створення нових робочих місць і впровадження соціально орієнтованих закупівель. Екологічна – розвиток «зелених закупівель», підходів життєвого циклу та енергоефективності. Цифрова – розширення

функціоналу електронних систем, зокрема Prozorro, для забезпечення прозорості, підзвітності та громадського контролю.

Обґрунтовано напрями вдосконалення механізму закупівель в умовах реформування та євроінтеграції, включаючи нормативно-правовий, інституційний і технологічний розвиток, запровадження антикорупційних інструментів, цифровізацію та професіоналізацію замовників.

Показано, що «зелені» та інноваційні закупівлі формують екологічно орієнтовану й технологічно спроможну економіку, забезпечують конкурентні переваги національних виробників і сприяють досягненню Цілей сталого розвитку ООН. Соціально орієнтовані закупівлі розглянуто як інструмент підтримки вразливих груп населення, розвитку соціального підприємництва та зміцнення регіональних громад.

На основі одержаних результатів запропоновано напрями модернізації законодавства й практики, спрямовані на підвищення прозорості, гнучкості й адаптивності закупівель, їх відповідність потребам воєнного та післявоєнного періоду, а також на посилення їх ролі як інструмента державної економічної політики.

Сформульовані у дисертації положення та висновки мають теоретичне й практичне значення. Вони можуть бути використані у нормотворчій діяльності — під час підготовки та внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» й підзаконних актів для удосконалення процедур закупівель та вирішення спорів; у правозастосуванні — для сприяння одноманітному застосуванню нормативних вимог в сфері публічних закупівель; в організаційно-управлінській діяльності — під час розроблення регламентів і процедур для органів публічної влади; у навчальному процесі — при підготовці програм ЗВО та курсів підвищення кваліфікації фахівців у сфері закупівель, фінансового контролю та конкурентного права.

Ключові слова: публічні закупівлі, державне регулювання, соціально орієнтовані та «зелені» закупівлі, закупівлі інноваційної продукції, стандарти

ЄС, ефективне використання публічних коштів, економічна політика держави, інновації, сталий розвиток, стимулювання МСП.

ABSTRACT

Khaletska K.K. Public procurement as a tool of state regulation. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 08 ‘Law’, specialising in 081 ‘Law’. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the regulatory framework for public procurement as an instrument of state regulation of economic processes. Based on a comprehensive analysis of national legislation, international treaties, European Union directives, and the practices of the Antimonopoly Committee of Ukraine, the Accounting Chamber, and state financial control bodies, the theoretical foundations and applied approaches to improving the legal mechanism of procurement are substantiated.

The dissertation reveals the essence of public procurement as an element of the system of economic and legal instruments through which the state influences market development, ensures fair competition and promotes the efficient use of public funds. It is demonstrated that public procurement performs a multifunctional role: it meets the needs of the state and local communities, shapes demand, stimulates innovation, supports small and medium-sized enterprises, and acts as a tool for preventing corruption and ensuring transparency of economic processes.

An original definition of the concept of “public procurement” is proposed. Public procurement is defined as a legally regulated, open and competitive process of acquiring goods, works and services at the expense of public funds, aimed at satisfying societal needs, achieving strategic state objectives, and ensuring the effective, economical and transparent use of financial resources. Unlike existing approaches in academic literature, the author’s definition emphasizes the combination of openness, competitiveness and the purposeful use of public funds,

which allows considering procurement not merely as a technical procedure, but as an institutional mechanism directly influencing state economic policy.

The dissertation analyzes the main international standards governing public procurement, including EU Directives 2014/24/EU, 2014/25/EU and 2014/23/EU, the WTO Government Procurement Agreement (GPA), and the UNCITRAL Model Law. Drawing on the experience of EU Member States and the United States, the research traces the evolution of the procurement system in Ukraine, the development of digitalization and the current state of the Prozorro system, as well as the directions of its modernization during wartime.

The study examines the impact of European standards and international recommendations on the formation of Ukraine's modern system of procurement regulation. It identifies factors hindering the development of a competitive environment, such as deficiencies in law enforcement, procedural formalism, insufficient digital integration and the weak preventive role of oversight bodies.

The dissertation explores the legal foundations of state regulation, supervision and control in the sphere of public procurement. It determines the economic and legal nature of the procurement institution, outlines the principles of procurement, and clarifies the competences of key authorities — the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Economy, the Antimonopoly Committee of Ukraine, the State Audit Service, the Accounting Chamber and the courts. The research reveals problems of overlapping powers and proposes ways to enhance the effectiveness of state control.

It is established that public procurement functions as an effective instrument of state regulation, combining economic, social, environmental and digital dimensions. The economic dimension includes support for priority sectors, stimulation of SMEs, development of domestic production and innovation. The social dimension encompasses equal access for market participants, job creation and the introduction of socially oriented procurement. The environmental dimension reflects the development of “green procurement”, life-cycle approaches and energy

efficiency. The digital dimension highlights the role of electronic systems, particularly Prozorro, in ensuring transparency, accountability and civic oversight.

The research substantiates the directions for improving the procurement mechanism in the context of reforms and European integration, including regulatory, institutional and technological development, the introduction of anti-corruption tools, digitalization and professionalization of contracting authorities.

The dissertation demonstrates that green and innovative procurement contribute to the formation of an environmentally oriented and technologically advanced economy, enhance the competitiveness of national producers and support the achievement of the UN Sustainable Development Goals. Socially oriented procurement is examined as a tool for supporting vulnerable population groups, developing social entrepreneurship and strengthening regional communities.

Based on the research results, the dissertation proposes directions for modernizing legislation and practice aimed at increasing transparency, flexibility and adaptability of the procurement system, ensuring its compliance with wartime and post-war needs, and strengthening its role as an instrument of state economic policy.

The provisions and conclusions formulated in the dissertation are of theoretical and practical importance. They can be used in law-making activities — during the preparation and amendment of the Law of Ukraine ‘On Public Procurement’ and subordinate legislation to improve procurement procedures and dispute resolution; in law enforcement — to promote the uniform application of regulatory requirements in the field of public procurement; in organisational and managerial activities — during the development of regulations and procedures for public authorities; in the educational process — in the preparation of higher education programmes and advanced training courses for specialists in the field of procurement, financial control and competition law.

Key words: public procurement, state regulation, socially oriented and green procurement, innovation-oriented procurement, EU standards, efficient use of public funds, state economic policy, innovation, sustainable development, SME support.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Швидка Т. І., Халецька К. К. Шлях Європейського Союзу в регулювання публічних закупівель. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 157-160. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/38>
2. Халецька К. К. Історичний огляд правового регулювання публічних закупівель в Україні та його вплив на сучасну практику. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. № 103. С. 225-233. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.28>
3. Davydiuk O., Shovkoplias H., Holina O., Sukhodubova I., Khaletska K. Justification of directions for improving the means of regulating innovative relations within the limits of the sustainable development policy in the European Union. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2024. № 6(13(132)). p. 128-135. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2024.317718>
4. Brovdii A., Bakalinska O., Lisohorova K., Sivash O., Khaletska K. Determining the regular impact on the processes of stimulating the innovation circulation within the limits of the EU sustainable development policy. *Technology Audit and Production Reserves*. 2025. № 2(4 (82)) p. 93-98. DOI: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.326075>
5. Халецька К. К. Сучасні проблеми та шляхи підвищення ефективності публічних закупівель в Україні: теоретичний та міжнародний аспекти. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2025. № 10 (92). С. 56-63. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2025-10-11582>
6. Халецька К.К. Регуляторна функція держави у забезпеченні ефективності публічних закупівель. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. №92 (2). С. 112-118. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.2.14>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Халецька. К. К. Ефективність регулювання публічних закупівель в Україні. *Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства* : зб. тез наук. доп. і повід. XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 листопада 2023 р.). Харків, 2023. С. 293-296.
2. Khaletska K. Social criteria in public procurement. *Наука у мінливому світі: актуальні дослідження молодих науковців* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. іноземними мовами (м. Харків, 17 травня 2023 р.). Харків. 2023. С. 81-86.
3. Халецька К. К. Роль публічних закупівель у формуванні та реалізації державної політики економічного розвитку. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* : матеріали міжнародної наук. інтернет-конф. (м. Тернопіль, Україна – м. Ополе, Польща, 11-12 листопада 2025р.). Тернопіль, 2025. С. 101-103.
4. Халецька К.К. Роль публічних закупівель у стимулюванні інноваційного розвитку національної економіки. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення* : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Тернопіль, Україна – м. Ополе, Польща, 13-14 листопада 2025 р.). Тернопіль, 2025. С. 136-139.
5. Халецька К. К. Гармонізація законодавства України про публічні закупівлі з acquis ЄС: проблеми, виклики та напрями вдосконалення. *Сто другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 25-26 листопада 2025 р.). Тернопіль, 2025. С. 33-35.
6. Халецька К.К. Публічні закупівлі в умовах скасування Господарського кодексу України. *Декодифікація Господарського законодавства України: соціально-економічні наслідки та завдання законодавчої діяльності* : зб. тез круглого столу Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. господар. права (м. Харків, 10 грудня 2025 р.). Харків : Право, 2026. С. 259-262

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД	16
1.1. Міжнародні стандарти регулювання закупівель (Директиви ЄС, СОТ, ЮНСІТРАЛ).....	16
1.2. Зарубіжний досвід становлення публічних закупівель (окремі країни ЄС та США).....	33
1.3. Історія становлення інституту публічних закупівель в Україні та їх сучасний стан.....	53
Висновки до розділу 1.....	76
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	80
2.1. Правові засади здійснення публічних закупівель: сутність, природа, принципи.....	80
2.2. Державне регулювання, контроль і нагляд у сфері публічних закупівель: поняття, співвідношення, функції.....	100
2.3. Система органів державного регулювання та контролю у сфері публічних закупівель.....	118
Висновки до розділу 2.....	130
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	133
3.1. Напрями вдосконалення механізму публічних закупівель.....	133
3.2. Перспективи розвитку публічних закупівель: проблеми та шляхи їх вирішення.....	149
3.3. Інноваційні та «зелені» закупівлі як стратегічний напрям розвитку системи публічних закупівель України.....	164
Висновки до розділу 3.....	181

ВИСНОВКИ.....	184
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	189
ДОДАТОК.....	209

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АМКУ – Антимонопольний комітет України
ГАТТ – Генеральна угода з тарифів та торгівлі
ДАСУ – Державна аудиторська служба України
ДБР – Державне бюро розслідувань
ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄС – Європейський Союз
КМУ – Кабінет Міністрів України
МСП – Малі та середні підприємства
НАБУ – Національне антикорупційне бюро України
НПУ – Національна поліція України
ООН – Організація Об'єднаних Націй
САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура
СОТ – Світова організація торгівлі
США – Сполучені Штати Америки
ЮНСІТРАЛ – Модельний закон про державні закупівлі
ANAC – Autorità Nazionale Anticorruzione
CAM – Criteri Ambientali Minimi
FAR – Federal Acquisition Regulation
GPA – Government Procurement Agreement
GPP – Green Public Procurement
LCC – Life-Cycle Costing
OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development
PPP – Public-Private Partnership
PPI – Public Procurement of Innovation
PCP – Pre-Commercial Procurement
R&D – Research and Development
TED – Tenders Electronic Daily
UGAP – Union des Groupements d'Achats Publics

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Значення публічних закупівель у системі державного регулювання економічних процесів та забезпечення належного рівня конкуренції на товарних ринках стрімко зростає. Публічні закупівлі акумулюють значну частину бюджетних коштів і водночас формують попит на товари, роботи та послуги, що безпосередньо впливає на розвиток підприємництва, інновацій та соціально-економічне зростання держави.

В умовах євроінтеграційного курсу України, діджиталізації та необхідності прозорого використання державних ресурсів удосконалення правових засад закупівель набуває особливого значення. Сучасна практика доводить, що, незважаючи на суттєві зрушення – запровадження електронної системи «Prozorro», гармонізацію законодавства з директивами ЄС, – існують проблеми формалізму процедур, недостатнього рівня запобігання корупційним ризикам, складності адаптації правил до умов воєнного та післявоєнного періоду. Це обумовлює потребу у всебічному науковому осмисленні сутності та функцій публічних закупівель як інструменту державної економічної політики та розробленні пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Значний внесок у формування теоретичних та методологічних засад державного регулювання публічних закупівель зробили Борсук Н. Я., Джабраїлов Р.А., Задихайло Д. В., Здирко Н. Г., Киян Д. В., Курепіна О. Ю., Малолітнева В. К., Мицик О. О., Нинюк І. І., Олефір А. О., Паппас Н. С., Петруненко Я. В., Подцерковний О. П., Пінькас Г.І., Сошников А. О., Севастьянова Г. С., Швидка Т. І., Юдіцький О. Л. та інші. Зазначені автори у своїх наукових роботах приділяли увагу вивченню колу питань, пов'язаних зі здійсненням та регулюванням публічних закупівель в Україні, проте жодна з робіт не мала на меті розкрити роль публічних закупівель у формуванні державної політики у сфері економіки, соціального та екологічного розвитку.

Нормативну основу дисертації становлять: Конституція України, Закони України «Про публічні закупівлі», «Про оборонні закупівлі», постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, а також міжнародні угоди та законодавство Європейського Союзу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та пов'язане з державною науково-дослідною темою «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (номер державної реєстрації 0111U000962).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 17 листопада 2022 року (протокол №3).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є формування цілісної концептуальної моделі нормативного регулювання публічних закупівель як інструменту державного регулювання економічних процесів та розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового забезпечення цієї сфери в Україні з урахуванням європейських стандартів, практики органів контролю та потреб сучасного ринку.

Для досягнення мети дисертаційної роботи передбачено розв'язання таких основних завдань:

1. Охарактеризувати еволюцію правового регулювання публічних закупівель в Україні та виявити чинники, що впливають на його розвиток.
2. З'ясувати правову природу публічних закупівель і визначити їх місце у системі господарсько-правових засобів державного регулювання економіки.
3. Розкрити функції та принципи публічних закупівель як інструмент державної економічної політики.

4. Визначити особливості механізмів забезпечення конкуренції, прозорості та ефективності у сфері закупівель, з урахуванням практики Антимонопольного комітету України, органів державного фінансового контролю та судової практики.

5. З'ясувати вплив права Європейського Союзу, міжнародних стандартів і рекомендацій на розвиток національної моделі публічних закупівель.

6. Виявити проблеми правозастосування та організаційного забезпечення закупівель, що стримують розвиток конкурентного середовища та ефективне використання бюджетних ресурсів.

7. Обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення законодавства України у сфері публічних закупівель, у тому числі стосовно адаптації до потреб воєнного та післявоєнного періодів, удосконалення електронних інструментів контролю та запобігання корупційним ризикам.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі організації та здійснення публічних закупівель, спрямованих на задоволення потреб держави, територіальних громад та інших публічних замовників у товарах, роботах і послугах.

Предметом дослідження є господарсько-правові засади, механізми та інструменти функціонування публічних закупівель як форми реалізації державного регулювання економіки.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, застосованих на засадах їх взаємодоповнюваності, що забезпечило комплексний і системний характер дослідження публічних закупівель як інструменту державного регулювання економіки.

Базовим для дослідження є діалектичний метод, який дав можливість розкрити сутність і закономірності розвитку інституту публічних закупівель у

взаємозв'язку з економічними, управлінськими та правовими процесами, а також виявити внутрішні суперечності та тенденції його трансформації.

Історико-правовий метод використано для дослідження становлення та еволюції правового регулювання публічних закупівель в Україні та зарубіжних державах, що дозволило визначити ключові етапи формування сучасної моделі закупівельних відносин.

Системно-структурний підхід застосовано для з'ясування місця публічних закупівель у механізмі державного регулювання економіки та в системі господарсько-правових засобів, а також для аналізу внутрішньої побудови закупівельних процедур і взаємозв'язків між їх елементами.

Порівняльно-правовий метод використано з метою співставлення положень національного законодавства у сфері публічних закупівель із правовими підходами Європейського Союзу та міжнародними стандартами, що стало підґрунтям для обґрунтування напрямів адаптації національного законодавства.

Формально-юридичний метод застосовано під час аналізу нормативно-правових актів та тлумачення ключових правових категорій і понять у сфері закупівель.

Методи аналізу та синтезу забезпечили виявлення закономірностей функціонування системи публічних закупівель, чинників її ефективності та ризиків правозастосовної практики, а також узагальнення отриманих результатів.

Метод моделювання використано для формування теоретичних і нормативних конструкцій удосконалення правового регулювання публічних закупівель, розроблення пропозицій щодо оптимізації процедур, удосконалення механізмів контролю та оскарження, а також гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу.

Застосування зазначених методів у їх взаємозв'язку забезпечило об'єктивність, повноту та наукову обґрунтованість результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дисертації сформовано цілісне теоретичне бачення публічних закупівель як інструменту державного регулювання економіки, обґрунтовано їх комплексну регуляторну природу та розроблено науково аргументовані пропозиції щодо вдосконалення правового забезпечення у цій сфері.

До найбільш вагомих результатів, що відображають наукову новизну та виносяться на захист, належать такі положення:

Уперше:

1. Сформульовано авторське визначення поняття «публічні закупівлі», під яким слід розуміти урегульований законодавством відкритий і конкурентний механізм використання публічних коштів, спрямований на задоволення суспільних потреб та реалізацію державної економічної політики. На відміну від існуючих підходів, запропоноване визначення поєднує процедурний, економічний і цільовий аспекти закупівель та відображає їх інституційну природу як засобу державного впливу на економічні процеси.

2. Обґрунтовано концепцію публічних закупівель як комплексного інструменту державного регулювання економіки. Доведено, що закупівельна система інтегрує економічні, соціальні, екологічні, безпекові та цифрові складові регуляторного впливу, що дозволяє розглядати її як багатовимірний механізм формування конкурентного середовища та реалізації господарської політики держави.

3. Доведено наявність самостійної регуляторної функції публічних закупівель у системі державної економічної політики. Обґрунтовано, що через механізми закупівель держава формує структуру ринкового попиту, стимулює інноваційний розвиток, підтримує стратегічні галузі та забезпечує узгодження фіскальної ефективності з довгостроковими цілями економічного зростання і сталого розвитку.

4. Розроблено концептуальні засади формування державної політики інноваційно орієнтованих публічних закупівель. Визначено принципи, пріоритети та інструменти інтеграції інноваційних механізмів у систему

публічних фінансів, що забезпечують спрямування закупівельної діяльності на технологічну модернізацію національної економіки.

5. Обґрунтовано концепцію державної стратегії закупівель інноваційного характеру як самостійного інструменту публічної фінансової політики. Доведено, що її реалізація має здійснюватися через визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку та застосування фінансово-стимулюючих механізмів, зокрема державного співфінансування, податкових преференцій і кредитної підтримки. Наголошено на необхідності її узгодження зі стратегією науково-технологічного розвитку держави.

6. Обґрунтовано необхідність формування спеціальних механізмів публічних закупівель, спрямованих на стимулювання інноваційної продукції. Доведено, що розвиток інноваційної економіки потребує запровадження гнучких процедур, адаптивних умов фінансування та механізмів розподілу ризиків інноваційних проєктів. Запропоновано модель «специфічних закупівель інноваційного характеру», що передбачає участь держави як ініціатора, замовника або співінвестора розробки нових технологічних рішень.

7. Сформульовано концепцію суспільно орієнтованих публічних закупівель як напряму модернізації системи публічних фінансів. Доведено, що інтеграція екологічних, соціальних та економічних критеріїв у процедури закупівель забезпечує трансформацію моделі використання бюджетних коштів у модель створення довгострокової суспільної цінності.

Удосконалено:

1. Наукове розуміння подвійної природи публічних закупівель як поєднання їх економічної та інституційної функцій. Поглиблено характеристику публічних закупівель як економічного інструменту державного регулювання, що формує структуру попиту і пропозиції, стимулює інновації, підтримує пріоритетні галузі та забезпечує розвиток конкурентного середовища, а також як інституційного механізму прозорості й підзвітності публічних фінансів. Обґрунтовано, що поєднання економічного

та управлінського вимірів формує новий критерій оцінки ефективності державної політики у сфері публічних фінансів.

2. Наукові підходи до цифровізації та автоматизації публічних закупівель. Доведено, що впровадження уніфікованих електронних процедур, інтегрованих баз даних, автоматизованих ризик-індикаторів і систем аналітичного моніторингу (зокрема VI Prozorro) є системною передумовою мінімізації корупційних ризиків, підвищення якості управлінських рішень та забезпечення громадського контролю. Обґрунтовано доцільність розгляду цифровізації як елементу стратегічного управління у сфері публічних фінансів, а не лише як технічного інструменту.

3. Концептуально-цілісний підхід до реформування системи публічних закупівель як багатовимірного механізму державного регулювання. Обґрунтовано, що її розвиток має системний характер та охоплює нормативно-правовий, інституційний, процедурний, антикорупційний та інтеграційний напрями. Визначено зміст кожного з цих напрямів, зокрема гармонізацію законодавства з *acquis* ЄС, підвищення спроможності уповноважених органів, стандартизацію процедур, розвиток електронної системи Prozorro, впровадження аналітичних інструментів моніторингу та імплементацію європейських практик «зелених» і соціально орієнтованих закупівель.

4. Механізми гармонізації законодавства України з *acquis* ЄС. Уточнено критерії забезпечення прозорості процедур, рівного доступу та конкурентності, а також підходи до запобігання антиконкурентним узгодженим діям. Запропоновано модель поетапної імплементації європейських стандартів із урахуванням воєнних і післявоєнних умов функціонування державного сектору економіки.

Набули подальшого розвитку:

1. Підходи до визначення ролі локалізаційної політики у сфері публічних закупівель. Локалізаційну політику охарактеризовано як багатовимірний інструмент державного регулювання, спрямований на

підтримку національного виробника, забезпечення економічної безпеки та стимулювання модернізації промислового сектору. Поглиблено розуміння умов її ефективної реалізації, зокрема поступовості впровадження, відповідності рівню технологічної готовності підприємств, здійснення комплексного моніторингу ринкових наслідків та забезпечення належної підзвітності. Обґрунтовано необхідність поєднання локалізаційної політики з євроінтеграційними процесами та принципами добросовісної конкуренції з метою уникнення дискримінаційних ризиків та забезпечення її відповідності вимогам внутрішнього ринку ЄС.

2. Доктринальні підходи до визначення місця публічних закупівель у системі господарського права. Поглиблено розуміння публічних закупівель як комплексного інституту господарського права, що поєднує регуляторні, конкурентні, фінансові та інноваційні функції. Уточнено їх взаємозв'язок з інститутами економічної конкуренції, державних фінансів та адміністративних процедур, що дозволяє розглядати закупівлі як системний механізм реалізації державної господарської політики та підтримки добросовісної конкуренції.

3. Підходи до визначення взаємозв'язку між державним регулюванням і державним контролем у сфері публічних закупівель. Уточнено, що регулювання та контроль утворюють інтегровану систему управління, спрямовану на забезпечення ефективного й прозорого використання публічних коштів. Доведено, що поєднання превентивних інструментів регулювання з реактивними механізмами контролю формує належні умови для забезпечення добросовісної конкуренції, підвищення рівня підзвітності та мінімізації корупційних ризиків. Аргументовано, що така системна взаємодія виступає чинником підвищення ефективності державної політики у сфері публічних закупівель.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання його результатів для підвищення ефективності правового регулювання та практики публічних закупівель в Україні. Основні

положення, висновки та рекомендації, сформульовані в роботі, мають прикладне значення й можуть бути впроваджені у таких напрямках.

- Нормотворча діяльність: запропоновані концептуальні підходи й конкретні пропозиції можуть бути використані під час підготовки та внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі», підзаконних актів, методичних рекомендацій, а також у процесі гармонізації національного законодавства з правом ЄС.

- Правозастосовна практика: результати дослідження сприятимуть удосконаленню діяльності замовників, органів державного фінансового контролю, Антимонопольного комітету України, органів оскарження та судів при вирішенні спорів у сфері закупівель.

- Організаційно-управлінська діяльність: сформульовані в дисертації рекомендації можуть бути використані під час розроблення внутрішніх регламентів і процедур закупівель у міністерствах, відомствах, підприємствах та установах державного й комунального секторів, зокрема для оптимізації планування закупівель, моніторингу та управління ризиками.

- Освітній процес: матеріали дослідження можуть бути впроваджені у навчальні програми закладів вищої освіти та програм підвищення кваліфікації фахівців у галузі публічних закупівель, фінансового контролю та конкурентного права.

- Електронні інструменти: розроблені рекомендації щодо удосконалення електронних систем та індикаторів ризиків можуть бути використані для підвищення прозорості, запобігання корупційним проявам і вдосконалення алгоритмів автоматизованого контролю у сфері закупівель.

Реалізація результатів дисертаційного дослідження сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, розвитку конкурентного середовища, зниженню рівня корупційних ризиків і формуванню сучасної моделі публічних закупівель як дієвого інструмента державної економічної політики.

Особистий внесок здобувача. На підставі власних досліджень були сформульовані усі теоретичні результати та висновки дисертації. Наукові результати дослідження отримані автором особисто.

У співавторстві опубліковано три статті: 1) Шлях Європейського Союзу в регулювання публічних закупівель. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 157-160, в якій автором проведено аналіз генези законодавства ЄС та сучасний стан державного регулювання публічних закупівель на території Європейського Союзу; 2) Justification of directions for improving the means of regulating innovative relations within the limits of the sustainable development policy in the European Union. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2024. № 6(13(132)). Р. 128-135, в якій автор обгрунтувала доцільність удосконалення існуючої нормативної концепції визначення місця та ролі інновацій у рамках стратегії сталого розвитку Європейського Союзу та сформувала рекомендації щодо напрямків такого вдосконалення; 3) Determining the regular impact on the processes of stimulating the innovation circulation within the limits of the EU sustainable development policy. *Technology Audit and Production Reserves*. 2025. № 2(4 (82)) Р. 93-98, в якій автор дослідила систему управлінських та регуляторних методів державного впливу на процеси стимулювання інноваційного обігу в Європейському Союзі, крізь призму реалізованої стратегії сталого розвитку, та внесла пропозиції щодо їх напрямків удосконалення.

Апробація результатів дисертації. Робота узгоджується з пріоритетними напрямками наукових досліджень університету, спрямованих на удосконалення правового регулювання господарських відносин, підвищення ефективності використання бюджетних коштів і гармонізацію господарського законодавства України з правом ЄС.

Здобуті положення, висновки та пропозиції викладені у дисертації обговорювались на засіданнях кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та були представлені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема:

XVIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства» (м. Харків, 18 листопада 2023 року); X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наука у мінливому світі: актуальні дослідження молодих науковців» (м. Харків, 17 травня 2023 року); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» (м. Тернопіль, Україна – м. Ополе, Польща, 13-14 листопада 2025 року; Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (м. Тернопіль, Україна – м. Ополе, Польща, 11-12 листопада 2025 року); Міжнародній мультидисциплінарній науковій інтернет-конференції «Сто другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки» (м. Тернопіль, 25-26 листопада 2025 року); круглому столі «Декодифікація Господарського законодавства України: соціально-економічні наслідки та завдання законодавчої діяльності» (м. Харків, 10 грудня 2025 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг дисертації – 211 сторінок, з яких 184 сторінки займає основний текст. Список використаних джерел налічує 160 найменувань (20 сторінок).

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

1.1. Міжнародні стандарти регулювання закупівель (Директиви ЄС, СОТ, ЮНСІТРАЛ).

Публічні закупівлі посідають ключове місце в системі державного регулювання економіки, оскільки саме через механізми державного замовлення реалізуються стратегічні пріоритети економічної, соціальної, інноваційної та екологічної політики держави. В умовах глобалізації, інтеграції ринків і посилення конкуренції ефективність функціонування системи закупівель визначає не лише якість управління бюджетними ресурсами, але й рівень економічної безпеки, інвестиційної привабливості та довіри суспільства до державних інституцій.

Розвиток інституту публічних закупівель у світі відображає загальні тенденції еволюції державного управління – перехід від централізованого розподілу ресурсів до моделі «відкритого врядування», що ґрунтується на принципах прозорості, підзвітності, рівності можливостей і цифровізації. У різні історичні періоди закупівлі виступали як інструмент реагування держави на суспільні виклики – від подолання наслідків економічних криз до відновлення довіри до влади через відкритість фінансових процесів [3].

Світовий досвід переконливо доводить, що ефективна система публічних закупівель є не лише засобом раціонального використання бюджетних коштів, а й дієвим механізмом реалізації державної політики розвитку. Саме через закупівлі держава формує попит на інноваційну, енергоефективну та соціально значущу продукцію, стимулює розвиток підприємництва, підтримує національного виробника, створює робочі місця та забезпечує сталий економічний розвиток.

В Україні формування інституту публічних закупівель має власну динаміку, що відображає етапи становлення державності, перехід до ринкової

економіки, інтеграційні процеси з Європейським Союзом і виклики воєнного часу. Від перших спроб нормативного врегулювання закупівель у 1990-х роках до створення електронної системи Prozorro, національна модель пройшла шлях від фрагментарних та декларативних підходів до побудови комплексної, технологічно розвиненої й конкурентної системи.

Інститут публічних закупівель є невід'ємною складовою системи державного регулювання економіки в більшості розвинених країн світу та відіграє ключову роль у формуванні сучасної моделі взаємодії держави, бізнесу і суспільства [149, с. 82]. Його становлення стало відповіддю на потребу забезпечення ефективного, раціонального та прозорого використання державних ресурсів, що формуються за рахунок податків і зборів громадян та підприємств.

Публічні закупівлі виконують подвійне завдання: з одного боку, вони гарантують належне функціонування державних і муніципальних структур, а з іншого – забезпечують реалізацію соціально значущих цілей, таких як розвиток інфраструктури, підтримка зайнятості, сприяння інноваціям і підвищення якості життя населення. У сучасних умовах вони перетворилися на один із найдієвіших механізмів державного впливу на економічні процеси, який дозволяє спрямовувати фінансові потоки відповідно до пріоритетів суспільного розвитку [51, с. 94].

Ключовою особливістю інституту публічних закупівель є поєднання економічної та правової природи. В економічному вимірі закупівлі виступають інструментом макроекономічного регулювання, який впливає на структуру попиту і пропозиції, стимулює інвестиційну активність і технологічне оновлення виробництва. У правовому аспекті вони відображають реалізацію принципів верховенства права, відкритості, недискримінації та підзвітності. Поєднання цих елементів формує цілісний механізм реалізації державної політики, побудованої на засадах доброчесності, рівності учасників і ефективності використання ресурсів.

Варто зазначити, що в більшості зарубіжних країн становлення інституту публічних закупівель відбувалося як реакція на кризові явища в системі державного управління – неефективне використання бюджетних коштів, корупцію, відсутність конкуренції та непрозорість фінансових процесів. Запровадження уніфікованих процедур закупівель, регламентація процесів прийняття рішень і створення незалежних контрольних механізмів стали основою для формування довіри до державних інститутів.

Досвід Європейського Союзу переконливо демонструє, що розвинена система публічних закупівель позитивно впливає на економічну динаміку, розвиток ринків товарів і послуг, впровадження інновацій та формування стабільного конкурентного середовища [115, с. 36]. Не випадково в більшості країн ЄС частка державних закупівель у ВВП становить 15–20 %, що свідчить про їхній системоутворюючий характер.

Як слушно зазначає Цибульник Н. Ю. , що через механізми публічних закупівель держава здійснює опосередкований вплив на структуру споживчого попиту, рівень технологічного розвитку та якість національного виробництва [127, с. 94]. Зокрема, у стратегічних галузях – оборонній, енергетичній, транспортній, медичній і науковій – закупівлі стають каталізатором інновацій та масштабування нових технологічних рішень.

Європейська практика доводить, що політика публічних закупівель має інтегрувати економічні, екологічні та соціальні пріоритети. У державах – членах ЄС послідовно реалізується концепція «розумних закупівель», орієнтована на принципи сталого розвитку, енергоефективності, соціальної відповідальності й інноваційності [50, с. 100]. У таких країнах, як Німеччина, Франція, Нідерланди, Швеція, законодавчо закріплено обов'язок державних замовників враховувати екологічні критерії та життєвий цикл продукції при проведенні тендерів.

Важливою інституційною складовою ефективності є централізація закупівель – створення Central Purchasing Bodies, які консолідують попит державних органів, стандартизують процедури, забезпечують контроль за

ефективністю витрат і підвищують професійний рівень фахівців [149, с. 83]. Такий підхід сприяє зниженню адміністративних витрат, економії за рахунок масштабу й підвищенню прозорості.

У багатьох країнах світу публічні закупівлі відіграють роль не лише інструменту фіскальної політики, а й важливого засобу реалізації стратегічних напрямів державного розвитку. У Сполучених Штатах Америки діє система *government contracting*, що базується на принципах конкуренції, прозорості та справедливості й передбачає широке залучення малого та середнього бізнесу до участі в державних замовленнях. У Канаді, Великій Британії, Німеччині та скандинавських країнах акцент робиться на інноваційних та «зелених» закупівлях, що сприяють переходу до моделі сталого розвитку та зниженню вуглецевого сліду державного сектору [140, с. 458].

Водночас адаптація зарубіжних моделей потребує врахування національної специфіки. Ефективність інституту публічних закупівель залежить від рівня інституційної спроможності органів влади, зрілості ринку, розвитку громадянського суспільства, цифрової інфраструктури та довіри бізнесу до держави. Саме тому в Україні процес становлення сучасної системи закупівель відбувається поетапно, у тісному зв'язку з євроінтеграційними процесами та реформою публічного управління.

Для комплексного аналізу сучасного стану національної системи публічних закупівель і визначення перспектив її модернізації важливим є врахування зарубіжного досвіду, передусім практик розвинених держав. У більшості з них інститут публічних закупівель став ключовим елементом державної політики забезпечення економічної стабільності, технологічного прогресу та соціальної рівноваги. Вивчення міжнародних підходів до регулювання цієї сфери дає змогу ідентифікувати ефективні моделі організації закупівель, визначити оптимальні механізми контролю, запобігання корупції та підвищення інноваційного потенціалу державного сектору.

Потреба у системному аналізі зарубіжного, зокрема європейського, досвіду обумовлена геополітичним вибором України та її поступовою інтеграцією до правового простору Європейського Союзу. Важливим етапом цього процесу стало запровадження з 1 січня 2016 року Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, передбаченої Розділом IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [33]. Не менш значущим кроком було приєднання України 18 травня 2016 року до Угоди Світової організації торгівлі про державні закупівлі (GPA), що відкрило для українських суб'єктів господарювання доступ до міжнародних ринків державних замовлень і водночас зобов'язало державу забезпечити гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами прозорості, рівного доступу та недискримінації.

Унаслідок цих інтеграційних кроків українські виробники отримали можливість брати участь у тендерах країн – членів ЄС і держав-учасниць GPA, а іноземні компанії – у публічних закупівлях в Україні [113]. Однак формальна імплементація норм європейського права не є достатньою умовою для повноцінної інтеграції у спільний ринок закупівель. Необхідним є їхнє функціональне впровадження, що передбачає глибоку адаптацію інституційних, процедурних і правозастосовних механізмів. Саме це забезпечує не лише юридичну сумісність, а й ефективну практичну реалізацію міжнародних принципів у національному контексті.

Значний внесок у формування сучасних міжнародних підходів до регулювання публічних закупівель зробив Модельний закон ЮНСІТРАЛ (UNCITRAL – Model Law on Public Procurement), який став основою для створення національних законодавств у багатьох країнах, що розвиваються. Документ визначає уніфіковані процедурні принципи – відкритість торгів, недискримінаційний доступ, об'єктивність оцінки пропозицій, прозорість критеріїв вибору та ефективні механізми оскарження [115, с. 3]. Його положення забезпечують баланс між потребою держави у гнучкості закупівель

і необхідністю гарантувати справедливу конкуренцію та раціональне використання публічних ресурсів.

Таким чином, у сучасному правовому просторі спостерігається поступова конвергенція нормативних підходів у сфері публічних закупівель, що сприяє формуванню єдиної глобальної системи регуляторних стандартів. Її основу становить поєднання трьох ключових міжнародних джерел: Директив Європейського Союзу (2014/24/ЄС, 2014/25/ЄС, 2014/23/ЄС), які визначають принципи відкритості, рівного ставлення, добросовісної конкуренції та недискримінації [14]; Угоди GPA Світової організації торгівлі, що встановлює зобов'язання держав щодо взаємного доступу до ринків державних закупівель [85]; та Модельного закону ЮНСІТРАЛ, який забезпечує уніфікацію процедур і створює основу для гармонізації національних законодавств [115, с. 2]. У сукупності ці акти формують нормативну основу глобальної системи публічних закупівель, у межах якої поєднуються принципи конкурентності, прозорості та ефективності з вимогами міжнародного економічного співробітництва.

Узгодження положень цих документів створює єдину архітектуру міжнародного режиму державних закупівель, спрямовану на забезпечення прозорості, ефективності та добросовісної конкуренції. Для України гармонізація з цими актами має не лише практичне, але й стратегічне значення: вона є складовою виконання Угоди про асоціацію з ЄС і ключовою умовою інтеграції до внутрішнього ринку Європейського Союзу [120].

З метою забезпечення гармонізації законодавства України з вимогами правової системи Європейського Союзу та ефективного впровадження європейських стандартів у сфері публічних закупівель необхідним є системне вивчення й ґрунтовний аналіз нормативно-правової бази ЄС, що регламентує порядок організації та проведення закупівельних процедур. Особливу увагу слід приділяти не лише змісту основних актів – Директиви 2014/24/ЄС (щодо класичних публічних закупівель) та Директиви 2014/25/ЄС (щодо закупівель у сферах водопостачання, енергетики, транспорту та поштових послуг), – але

й особливостям їхнього офіційного тлумачення та практичного застосування у державах-членах ЄС.

Комплексне дослідження європейського досвіду надає можливість визначити потенційні бар'єри, що перешкоджають ефективній імплементації стандартів ЄС у національну практику, а також сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення прозорості, конкурентності та інноваційності української системи публічних закупівель [136, с. 158]. Урахування цього досвіду має не лише прикладне, але й стратегічне значення – воно сприяє формуванню відкритого, конкурентного та технологічно розвиненого ринку публічних закупівель, здатного забезпечити економічне зростання, інтеграцію у внутрішній ринок ЄС і зміцнення довіри до системи управління публічними фінансами. Через систему державних замовлень держава впливає на структуру попиту, стимулює інновації, підтримує мале та середнє підприємництво, сприяє енергоефективності, соціальній інтеграції та екологічній трансформації економіки.

Регулювання публічних закупівель у державах-членах ЄС здійснюється на двох рівнях: наднаціональному – через директиви ЄС, що встановлюють єдині принципи прозорості, рівності учасників, недискримінації та пропорційності; і національному – через закони та підзаконні акти держав-членів, які конкретизують ці стандарти з урахуванням економічних і адміністративних особливостей кожної країни [116, с. 132]. Такий дворівневий підхід забезпечує баланс між уніфікованістю та гнучкістю регулювання: загальні принципи мають обов'язковий характер, але держави-члени мають дискрецію у деталізації процедурних аспектів, що дозволяє уникнути надмірної централізації та забезпечує ефективність у практичній реалізації норм.

За даними Представництва України при Європейському Союзі, органи державної влади країн-членів ЄС щорічно витрачають близько 14% ВВП (понад 2 трильйони євро) на закупівлю товарів, робіт і послуг, зокрема у сферах енергетики, транспорту, управління відходами, охорони здоров'я,

освіти та соціального забезпечення [113]. Такий масштаб свідчить про те, що публічні закупівлі є однією з найважливіших складових економічного простору Європейського Союзу та вагомим чинником формування внутрішнього ринку.

Сучасна система європейського права у сфері публічних закупівель базується на комплексі нормативно-правових актів ЄС та національних законодавств держав-членів. Перші спроби правового регулювання здійснювалися ще в Римській угоді (1957 р.), яка заклала засади вільного руху товарів, послуг і капіталу, однак її положення мали загальний характер і не забезпечували належного врегулювання закупівельних процедур.

Європейське регулювання публічних закупівель тісно інтегроване з міжнародними торговельно-правовими зобов'язаннями, сформованими у межах багатосторонніх угод системи Світової організації торгівлі (СОТ) та міжнародних моделей, розроблених ЮНСІТРАЛ. У центрі цієї інтеграції – принципи недискримінації, національного режиму, прозорості та передбачуваності, які є спільними для світового торговельного права і європейського ринку державних закупівель.

Перші універсальні правила у цій сфері були закладені Генеральною угодою з тарифів і торгівлі (ГАТТ) 1947 року, яка стала основою сучасного торговельного режиму. ГАТТ уперше закріпила принципи національного режиму (ст. III) та режиму найбільшого сприяння (ст. I), що в контексті закупівель означають недопустимість дискримінації іноземних постачальників та обмеження доступу до державних контрактів лише на підставі походження товарів або послуг [15]. Ці принципи створили нормативне підґрунтя для формування рівноправної участі іноземних компаній на національних ринках закупівель та створили простір для єдиних «правил гри» у цій сфері.

Однак положення ГАТТ носили загальний характер і не охоплювали безпосередньо сферу державних закупівель, оскільки держави вважали цю сферу елементом суверенних повноважень. Необхідність конкретизації норм

привела до прийняття у 1979 році першої багатосторонньої Угоди про державні закупівлі (Government Procurement Agreement – GPA) у межах Токійського раунду переговорів ГАТТ [18, с. 86]. Угода була переглянута та розширена у 1994 році разом із створенням Світової організації торгівлі (СОТ), а нова редакція GPA набула чинності у 2014 році.

Угода GPA є єдиним багатостороннім документом СОТ, який безпосередньо регламентує порядок здійснення державних закупівель. Відповідно до частини першої статті 1 Угоди про державні закупівлі Світової організації торгівлі, її дія поширюється на будь-які закони, нормативно-правові акти, процедури та усталену практику, що регулюють здійснення закупівель органами та організаціями, охопленими цією Угодою, перелік яких визначено в Додатку 1 [85]. Водночас положення частини другої статті 1 GPA встановлюють, що Угода застосовується до закупівель, які здійснюються на будь-якій договірній основі, зокрема шляхом укладення договорів лізингу, оренди чи майнового найму, як із правом подальшого викупу, так і без нього, а також у формі будь-якої комбінації товарів і послуг [85]. Таким чином, аналіз зазначених норм свідчить про відсутність у GPA обмежень щодо сфери її застосування залежно від видових характеристик договору про публічні закупівлі, що підтверджує універсальний характер правового регулювання, закріпленого цією міжнародною угодою.

Поряд з цим дана Угода встановлює обов'язок держав-учасниць забезпечувати відкритість, прозорість і рівний доступ до ринків державних контрактів для компаній інших сторін. Основні принципи GPA – недискримінація, рівне ставлення до постачальників, передбачуваність процедур, публічність інформації та ефективні засоби правового захисту.

Відповідно до статті IV GPA, сторони зобов'язані забезпечити надання іноземним постачальникам не менш сприятливого режиму, ніж той, який надається національним компаніям, та утримуватись від будь-яких заходів, що створюють приховані бар'єри для торгівлі [85]. Додатки до GPA містять списки органів-замовників, секторів економіки, порогових значень контрактів

та винятків, що забезпечує гнучкість і можливість поступової лібералізації ринку.

Як зазначає О. Костенко, ця Угода є «основною міжнародною угодою, що стосується державних закупівель», оскільки Європейський Союз «спрямовує свою політику на відкритість міжнародних ринків і гарантує вільний доступ до них» [41, с. 47]. ЄС не лише є стороною GPA, але й виступає її активним промоутером: положення Угоди інкорпоровано до Директив 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС, а також у численні угоди про асоціацію з третіми країнами, включно з Україною.

Для України приєднання до GPA у 2016 році стало не лише кроком у напрямку міжнародної інтеграції, а й індикатором зрілості національної системи публічних закупівель [18, с. 72]. Це приєднання відкрило можливість українським компаніям брати участь у тендерах держав-членів ЄС, Канади, Японії, США та інших учасників GPA, а також вимагало від держави гармонізації внутрішнього законодавства з міжнародними принципами добросовісної конкуренції та відкритості.

Ще одним важливим універсальним джерелом є Модельний закон ЮНСІТРАЛ, який було розроблено з метою уніфікації національних правових режимів і підвищення їх ефективності. Перша редакція Закону прийнята у 1994 році, а нова, суттєво оновлена – у 2011 році. Документ охоплює повний цикл закупівель: від планування та оголошення до виконання контракту, оскарження й контролю.

Типовий закон було розроблено з метою сприяння гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері державних (публічних) закупівель. У процесі його підготовки були враховані положення Угоди Світової організації торгівлі про урядові закупівлі (GPA), директив Європейського Союзу у сфері закупівель та механізмів правового захисту, Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, а також відповідних нормативно-правових актів та рекомендацій інших міжнародних фінансових інституцій.

Модельний закон ЮНСІТРАЛ ґрунтується на таких принципах: максимальна відкритість інформації про тендери; справедливість і рівність учасників; ефективність і підзвітність процедур; запобігання конфлікту інтересів; використання електронних засобів і стандартизованих форм документів [119].

Його положення рекомендовано застосовувати державам при розробленні або оновленні національного законодавства у сфері закупівель, за винятком оборонних контрактів і надзвичайних ситуацій [21, с. 24]. Саме ЮНСІТРАЛ і GPA стали методологічною основою для подальшого розвитку європейських і, у перспективі, українських стандартів у сфері публічних закупівель, оскільки вони встановили спільний набір принципів і процедур, який забезпечує сумісність правових систем і формує довіру між державами-партнерами.

У європейському контексті норми GPA і Модельного закону ЮНСІТРАЛ отримали своє відображення в Директивах ЄС 2014 року, які поєднали уніфікований правовий підхід із гнучкими механізмами впровадження на національному рівні. Таким чином, сучасна система публічних закупівель Європейського Союзу – це результат інституційного синтезу міжнародних торговельних принципів і європейської інтеграційної політики, що має глобальне значення для формування добросовісної конкуренції на світовому ринку.

Європейський Союз імплементує ці принципи через систему директив, спрямованих на досягнення стратегічних цілей – ефективності, сталого розвитку, інновацій і прозорості. Директиви регулюють не лише порядок проведення процедур, а й принципи управління державними ресурсами, добросовісної конкуренції та рівного ставлення до учасників.

Європейське право у сфері публічних закупівель базується на комплексі взаємопов'язаних нормативних актів, що утворюють єдину правову архітектуру внутрішнього ринку закупівель ЄС. Центральне місце серед них займають чотири директиви нового покоління 2014 року, а також спеціальні

акти, що визначають правила електронної взаємодії та правового захисту учасників процедур [14]. Цей «законодавчий пакет» став результатом масштабної реформи, метою якої було зробити закупівлі більш ефективними, прозорими, цифровими та орієнтованими на сталий розвиток.

Директива 2014/24/ЄС є базовим актом, який визначає загальні принципи, основні процедури та механізми реалізації політики ЄС у сфері закупівель. Вона замінила попередню директиву 2004/18/ЄС, істотно розширивши сферу її дії. Серед ключових новел документа: повна цифровізація процедур закупівель, включно з електронним поданням тендерних пропозицій та комунікацією між сторонами; спрощення доступу для малих і середніх підприємств (МСП), зокрема через можливість поділу контрактів на лоти; впровадження соціальних і екологічних критеріїв у процес оцінки пропозицій; новий підхід до вибору переможця – не лише за ціною, а за критерієм «most economically advantageous tender» (MEAT), тобто «найкраще співвідношення ціна–якість»; концепція «вартості життєвого циклу» (Life-Cycle Costing, далі – LCC), яка дозволяє враховувати не лише початкову ціну, але й витрати на експлуатацію, утилізацію, вплив на довкілля та соціальні ефекти [136, с. 159].

Стаття 18(2) Директиви закріплює обов'язок держав-членів забезпечувати дотримання трудового, соціального та екологічного законодавства, що робить закупівлі інструментом не лише економічного, але й соціального управління [14]. Таким чином, Директива 2014/24/ЄС стала поворотним моментом у європейській політиці публічних закупівель, перетворивши їх на засіб досягнення стратегічних цілей сталого розвитку, а не лише забезпечення адміністративних потреб держави.

Директива 2014/25/ЄС про закупівлі у сферах водопостачання, енергетики, транспорту та поштових послуг поширює регулювання на так звані «спеціальні» або «утилітарні» сектори, що мають вирішальне значення для суспільної безпеки та економічної стабільності. До них належать:

водопостачання та водовідведення, енергетика (електро-, тепло- і газопостачання), транспортна інфраструктура, поштові послуги [111, с. 20].

У цих сферах державні замовники часто мають монопольне або домінуюче становище, тому особливе значення мають механізми запобігання зловживанням ринковою владою, забезпечення рівного доступу приватних компаній і контролю прозорості контрактів.

Директива 2014/25/ЄС також узгоджує правила державних закупівель у критичних галузях із принципами енергетичної безпеки, інноваційної модернізації та «зеленого переходу», встановленими у Європейській зеленій угоді (European Green Deal) [14]. Вона стимулює держави-члени впроваджувати довгострокові стратегії сталого енергоспоживання, використовуючи закупівлі як каталізатор інновацій і декарбонізації.

Прийняття Директиви 2014/23/ЄС стало важливим кроком у розвитку партнерських моделей між державою та бізнесом. Раніше концесії регулювалися національним законодавством без єдиних стандартів, що створювало фрагментацію внутрішнього ринку. Директива 2014/23/ЄС уперше уніфікувала поняття концесійного договору в межах ЄС, визначивши його як форму державно-приватного партнерства (Public-Private Partnership, далі – PPP), яка передбачає передачу приватному оператору відповідальності за управління об'єктом або послугою в обмін на право отримання доходу.

Основні положення акта визначають чітке розмежування концесій та класичних контрактів; принципи розподілу ризиків між державою і приватним партнером; гарантування прозорості, пропорційності, рівного доступу та недискримінації учасників; обов'язковість оцінки економічних, соціальних і екологічних наслідків концесійного проєкту; створення можливостей для інфраструктурного розвитку та соціальних інвестицій [14].

Цей документ став нормативною основою для розвитку сучасних механізмів PPP у державах-членах і дозволив зробити концесії ефективним інструментом реалізації цілей сталого розвитку та політики European Green Deal.

Директива 2014/55/ЄС запровадила єдиний стандарт електронного інвойсування у публічних закупівлях ЄС. Її мета – забезпечити взаємосумісність електронних систем обліку, спрощення фінансового документообігу та зниження адміністративних витрат. Директива передбачає: уніфікацію форматів електронних рахунків-фактур для всіх держав-членів; обов’язковий перехід на електронне інвойсування у закупівлях після 2019 року; підвищення прозорості розрахунків і контролю за виконанням контрактів; сприяння розвитку цифрової економіки через повну електронізацію фінансових потоків [14]. Реалізація Директиви сприяла створенню Європейського комітету зі стандартизації електронних інвойсів (CEN/TC 434), що забезпечує технічну гармонізацію між країнами ЄС.

Директиви Ради 89/665/ЄЕС і 92/13/ЄЕС посідають окреме місце у системі правових актів ЄС, які встановлюють процедури правового захисту учасників закупівель. Їхня роль полягає у забезпеченні ефективних механізмів оскарження неправомірних рішень замовників, порушень принципів рівності, прозорості або недискримінації [136, с. 158].

Основні положення передбачають право учасників оскаржувати будь-які дії чи бездіяльність замовників ще до укладення контракту; можливість призупинення виконання договору у випадку порушень; обов’язок держав-членів створити незалежні органи розгляду скарг; гарантію судового контролю за рішеннями адміністративних інстанцій.

Ці директиви стали гарантійним елементом правової архітектури закупівельного законодавства ЄС, формуючи довіру бізнесу до системи державних торгів і запобігаючи зловживанням із боку замовників [2, с. 2].

Таким чином, європейський пакет директив 2014 року є не лише нормативним зразком, але й моделлю для стратегічного оновлення національної системи публічних закупівель України, яка має враховувати баланс між ефективністю, інноваційністю та суспільною відповідальністю.

Пакет директив ЄС 2014 року став переломним етапом у розвитку європейської моделі публічних закупівель, ознаменувавши перехід від суто

процедурного та адміністративного підходу до інтегрованої системи стратегічного управління публічними фінансами. Якщо директиви попереднього покоління (2004 р.) були спрямовані переважно на уніфікацію процедур і запобігання дискримінації учасників, то акти 2014 року суттєво змінили концепцію закупівель, перетворивши їх на інструмент реалізації політики сталого, інклюзивного та інноваційного розвитку в межах Європейського Союзу.

Як слушно зазначає Р. Каранта, сучасне європейське право закупівель «зосереджується не лише на тому, як купувати, а й на тому, що купувати», акцентуючи увагу на суспільній цінності та довгостроковій ефективності використання коштів [142, с. 154]. Іншими словами, публічні закупівлі перестали бути лише засобом витрачання бюджетних ресурсів і перетворилися на механізм інвестування у стратегічні пріоритети державної політики— інновації, «зелену» економіку, цифрову трансформацію, соціальну інтеграцію та розвиток малого бізнесу.

Ця трансформація повністю узгоджується із завданнями, визначеними у Стратегії «Європа 2020» та Європейському зеленому курсі, у яких публічні закупівлі розглядаються як важіль структурної модернізації економіки [50, с. 101]. Через систему державних замовлень ЄС стимулює: розвиток інноваційних технологій (зокрема шляхом інноваційних партнерств та передкомерційних закупівель – Pre-Commercial Procurement, далі – PCP); енергоефективність і зменшення вуглецевого сліду; інклюзію та соціальну рівність через спеціальні соціальні клаузули; залучення малих і середніх підприємств (МСП) до тендерів як засіб підтримки підприємництва.

Фактично директиви 2014 року заклали мультифункціональну парадигму публічних закупівель, у якій економічна доцільність тісно поєднується із соціальною справедливістю та екологічною відповідальністю [23, с. 84]. Це знайшло відображення у низці ключових принципів: інноваційна орієнтація – сприяння дослідженням, новим технологіям і модернізації виробництва; «зелені закупівлі» – врахування життєвого циклу товарів і

впливу на довкілля; соціально відповідальні закупівлі – створення робочих місць для вразливих груп населення, дотримання гендерного балансу, забезпечення трудових прав; електронізація процедур – як інструмент боротьби з корупцією та підвищення ефективності.

Важливим аспектом реформи стало перенесення акценту з формальних процедур на стратегічне управління, що означає новий рівень довіри до замовників і вимогу професіоналізації закупівельних кадрів. Директиви впровадили обов’язкову вимогу щодо підготовки фахівців, здатних приймати рішення, виходячи не лише з ціни, а й з довгострокової суспільної вигоди [142, с. 154].

Для України імплементація директив ЄС 2014 року має стратегічне значення у кількох взаємопов’язаних площинах. По-перше, у правовому вимірі це є обов’язком, закріпленим у Розділі IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, який передбачає поступову гармонізацію національного законодавства з *acquis communautaire* [120]. Імплементація директив сприятиме подальшому визнанню України як рівноправного партнера на внутрішньому ринку ЄС та наближенню до стандартів європейської правової культури управління публічними коштами. По-друге, у економічному вимірі адаптація директив створює сприятливі умови для конкуренції, підвищує інвестиційну привабливість країни та забезпечує більш прозорий доступ українських компаній до європейських ринків державних замовлень. Участь у GPA та імплементація директив дозволяють суб’єктам господарювання конкурувати за контракти на рівні з європейськими компаніями, що розширює експортні можливості. По-третє, у соціально-інституційному вимірі імплементація директив сприятиме зміцненню довіри бізнесу й суспільства до системи публічних закупівель, оскільки вона ґрунтується на принципах прозорості, недискримінації, електронізації та відповідальності замовників. Це має прямий антикорупційний ефект і стимулює доброчесність на всіх етапах використання публічних коштів. По-четверте, у ціннісно-стратегічному контексті впровадження директив

формує нову культуру управління державними фінансами – перехід від «витратної моделі» до «інвестиційної моделі державних закупівель», коли кожна витрачена гривня має вимірюваний соціальний, екологічний чи інноваційний результат [136, с. 160].

Таким чином, пакет директив 2014 року не лише змінив підхід до публічних закупівель у ЄС, але й став нормативним і ціннісним орієнтиром для України. Їхня імплементація забезпечує не просто формальну гармонізацію законодавства, а й інституційне оновлення державної системи управління закупівлями – із пріоритетом доброчесності, сталості, цифровізації та стратегічного бачення розвитку.

У перспективі саме на основі цих принципів формується нова модель українських публічних закупівель, яка покликана поєднати прозорість і ефективність із європейськими стандартами відповідального врядування.

З нашої точки зору, впровадження норм, запозичених із права Європейського Союзу, є не лише інструментом гармонізації українського законодавства, а й ключовим чинником підвищення стратегічної ролі публічних закупівель у національній економіці. Перенесення положень Директив 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС у правову систему України сприятиме не просто підвищенню прозорості процедур, а формуванню нової парадигми публічних фінансів, орієнтованої на інноваційність, соціальну відповідальність та екологічну сталість. Такий підхід дозволяє розглядати закупівлі як багатовимірний інструмент державного регулювання, що поєднує економічну ефективність із досягненням суспільних і стратегічних цілей сталого розвитку.

Як вже зазначалось, загальна модель регулювання публічних закупівель у Європейському Союзі, яка базується на поєднанні наднаціональних стандартів і національних особливостей, набуває конкретного втілення у правових системах держав-членів. Хоча всі країни ЄС керуються єдиними принципами прозорості, недискримінації та конкурентності, практичні підходи до організації процедур, форм контролю й механізмів підтримки

малого та середнього бізнесу відрізняються залежно від адміністративної структури, економічного потенціалу й стратегічних пріоритетів кожної держави.

Водночас досвід Європейського Союзу переконливо засвідчує, що системна імплементація принципів відкритості, добросовісної конкуренції та цифрової взаємодії створює умови для ефективного функціонування ринку публічних закупівель як важливого елемента соціально-економічного розвитку. Для України врахування цих підходів має не лише гармонізаційне, але й інституційно-реформаторське значення, адже формує нову культуру управління публічними фінансами, засновану на прозорості, підзвітності та орієнтації на результат.

1.2. Зарубіжний досвід становлення публічних закупівель (окремі країни ЄС та США).

Становлення системи публічних закупівель у розвинених державах світу відбувалося в умовах пошуку балансу між економічною ефективністю, прозорістю та соціальною відповідальністю держави. У більшості країн Європейського Союзу й Північної Америки закупівлі поступово трансформувалися з адміністративно-бюрократичного механізму розподілу бюджетних ресурсів у стратегічний інструмент реалізації державної політики, який поєднує правові, фінансові та управлінські аспекти.

У європейській правовій традиції публічні закупівлі розвивалися як елемент політики внутрішнього ринку ЄС, спрямований на усунення бар'єрів для торгівлі між державами-членами та формування умов чесної конкуренції. У США ж – як інструмент економічного стимулювання, розвитку малого бізнесу та інновацій, тісно пов'язаний із державними контрактами у сфері оборони, наукових досліджень і високих технологій. Незважаючи на відмінності підходів, у центрі обох моделей стоять принципи відкритості, ефективності та справедливості у витрачанні публічних коштів.

Розвиток публічних закупівель у країнах Європейського Союзу має довгу історію, що відображає поступовий перехід від національних, розрізнених систем до єдиного нормативного поля.

У більшості країн ЄС організаційна модель закупівель базується на поєднанні централізованих і децентралізованих механізмів. Центральні закупівельні органи (Central Purchasing Bodies), як у Франції (UGAP) чи Італії (Consip S.p.A.), відповідають за агрегування державного попиту, стандартизацію процедур і оптимізацію витрат. Натомість у Німеччині чи Нідерландах діє децентралізована модель, де муніципалітети та регіональні структури мають широку автономію в ухваленні рішень, але діють у межах загальних принципів ЄС [159, с. 89].

У всіх випадках простежується спільна тенденція – перехід до електронних систем закупівель, що забезпечують прозорість і конкурентність. Європейська комісія систематично координує ці процеси, зокрема через програму Single Market Scoreboard, яка оцінює ефективність національних систем закупівель [159, с. 85].

Особливу увагу в європейській моделі приділено підтримці малого та середнього бізнесу (МСП). Відтак, держави-члени повинні заохочувати поділ великих контрактів на лоти, щоб забезпечити доступ МСП до публічних тендерів. Це положення стало фундаментом для формування конкурентного середовища, яке поєднує економічні та соціальні пріоритети.

Європейська практика демонструє, що закупівлі є не лише процедурою придбання, а й механізмом реалізації стратегії сталого розвитку. Важливою рисою є й орієнтація на сталий розвиток і «зелені закупівлі».

З метою глибшого розуміння цих відмінностей доцільно проаналізувати досвід окремих країн – зокрема Польщі, Німеччини, Франції, Італії та Чеської Республіки, які демонструють різні моделі реалізації принципів ЄС у сфері публічних закупівель і виробили власні ефективні практики їх імплементації.

Як свідчить досвід Польщі, після її вступу до Європейського Союзу у 2004 році основним нормативним актом, що регламентує закупівлі, став Закон

«Про публічні закупівлі», який був гармонізований із вимогами директив ЄС [106]. На думку М. І. Карліна, цей закон «детально описує всі необхідні процедурні етапи закупівель – від оприлюднення інформації та вимог до тендерної документації до укладення договорів та їх виконання» [36, с. 122].

Важливою інституційною новацією є створення єдиної національної електронної платформи публічних закупівель, передбаченої частиною 2 статті 93 Закону, яка забезпечує ефективний діалог між замовниками та постачальниками [106].

Контроль за дотриманням законодавства у сфері публічних закупівель у Польщі був предметом досліджень низки науковців, зокрема Карліна М. І., Власенка І. та Кудима О. [36, 20, 21]. Проаналізувавши їхні праці, можна дійти висновку, що у Польщі сформовано багаторівневу систему контролю, яка поєднує інституційну автономію, процедурну прозорість і незалежність механізмів оскарження.

Науковці зазначають, що контроль за публічними закупівлями здійснюється кількома взаємопов'язаними органами, що мінімізує ризики неефективного використання коштів, у тому числі ресурсів ЄС. Ключову роль у цій системі відіграє Агентство публічних замовлень – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого координується Міністерством економіки. Агентство проводить планові та позапланові перевірки, розглядає звернення державних і громадських інституцій, аналізує дані, оприлюднені в офіційному бюлетені закупівель [8, с. 29].

Другим важливим елементом є Рахункова палата та її регіональні підрозділи, що забезпечують комплексний аудит доцільності й законності закупівель, оцінюють ефективність укладених договорів і перевіряють виконання фінансових зобов'язань. Їхня діяльність має плановий характер і спрямована на підвищення результативності витрачання бюджетних ресурсів [8, с. 30].

Апеляційна палата оскаржень, яка функціонує при Агентстві публічних замовлень, виконує роль першої інстанції в системі досудового розгляду

спорів. Її рішення можуть бути переглянуті судом, що гарантує процесуальну справедливість і забезпечує правовий захист учасників торгів. Паралельно діє Відомство захисту конкуренції та прав споживачів, яке розслідує факти антиконкурентних узгоджених дій і змов між учасниками ринку [9, с. 37].

Важливою рисою польської моделі є баланс між оперативністю процедур та захистом прав учасників. Як зазначає М. І. Карлін, подання скарги не призводить до автоматичного призупинення процедури закупівлі, проте укладення договору до ухвалення рішення органом оскарження заборонене [36, с. 122]. Це дозволяє водночас забезпечити безперервність державних закупівель і дотримання принципу правової визначеності.

Таким чином, польський досвід демонструє приклад ефективної багатоканальної системи контролю, заснованої на взаємодії спеціалізованих інституцій, незалежних процедур оскарження та превентивного аналітичного нагляду, що є одним із найуспішніших у Центральній Європі.

У Польщі діє система дисциплінарних, договірних та кримінально-правових санкцій за порушення законодавства про публічні закупівлі. Найпоширенішими є штрафи, анулювання чи розірвання договору, а також позбавлення права займати певні посади [106].

Хоча у Кримінальному кодексі Польщі немає окремої статті, присвяченої порушенням у сфері публічних закупівель, стаття 297 Кодексу передбачає відповідальність за надання неправдивих документів з метою незаконного отримання коштів з державного бюджету під час проведення закупівель. Вона також охоплює випадки неналежного або несвоєчасного повідомлення про неможливість виконання умов контракту [117].

Досвід Польщі демонструє ефективність поєднання централізованого контролю з відкритими процедурами, що базуються на чітко врегульованих правових нормах та багаторівневій інституційній системі.

У свою чергу, Німеччина вирізняється складною та багаторівневою системою регулювання публічних закупівель, яка ґрунтується на принципах конкурентності, прозорості та ефективного використання державних коштів.

Оснoву цієї системи становить Закон проти обмеження конкуренції (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen, GWB), що є ключовим нормативним актом ринкової економіки країни та визначає загальні засади регулювання конкурентних відносин [47, с. 206].

Для конкретизації положень базового закону використовується система підзаконних актів, які детально регламентують порядок проведення процедур закупівель [45, с. 22].

Особливістю німецької моделі є поєднання федерального та земельного рівнів правового регулювання, що забезпечує врахування регіональних потреб і специфіки. Закони федеральних земель, які імплементують положення ЄС, набувають чинності через відповідні програми впровадження, інтегровані до бюджетного процесу. Земельні органи мають право адаптувати положення національних актів відповідно до місцевих економічних умов.

Одним із пріоритетних напрямів німецької політики у сфері закупівель є підтримка участі суб'єктів малого та середнього бізнесу (МСП). Це досягається через поділ великих контрактів на менші лоти, спрощення процедур доступу та зменшення адміністративних бар'єрів. Як зазначає В. К. Малолітнева, «публічні закупівлі використовуються також для забезпечення зайнятості й навчання осіб із соціально вразливих груп, зокрема тих, хто тривалий час перебуває без роботи» [49, с. 237].

Використання антимонополізаційної моделі, за якої частина контракту великих компаній може передаватися дрібнішим учасникам за цінами, визначеними основним підрядником, сприяє розширенню конкуренції та підвищує ефективність витрачання бюджетних коштів [23, с. 90].

На федеральному рівні відповідальність за публічні закупівлі розподілена між кількома міністерствами.

- Федеральне міністерство економіки та енергетики формує політику у сфері закупівель, координує імплементацію директив ЄС, забезпечує розвиток інновацій та функціонування центрів компетенції у цій сфері [10, с. 22].

- Федеральне міністерство внутрішніх справ, будівництва та громади відповідає за електронні закупівлі, централізацію процедур і загальне нормативне регулювання. При ньому діє Агентство публічних закупівель, яке має статус окремого центрального органу виконавчої влади та проводить регулярні перевірки [10, с. 22].

- Федеральне міністерство фінансів забезпечує фінансування закупівельних програм та координацію між різними рівнями уряду.

Особливу роль у підвищенні ефективності закупівель відіграє централізація процедур: усі тендери федеральних міністерств, вартість яких перевищує визначений поріг, проводяться виключно через централізовані закупівельні організації, що діють у системі Міністерства внутрішніх справ [128, с. 164]. Це сприяє оптимізації процесів, уніфікації стандартів і мінімізації корупційних ризиків.

Дослідженням зарубіжного досвіду, зокрема німецької моделі публічних закупівель, займалася О. Ю. Курепіна, яка відзначає, що система контролю за дотриманням законодавства у сфері публічних закупівель у Німеччині має дворівневу структуру. Перший рівень становить апеляційна інстанція – незалежна установа, уповноважена розглядати скарги учасників процедур закупівель. Другий рівень – судова інстанція, рішення якої мають прецедентне значення та сприяють подальшому розвитку правозастосовної практики у сфері державних закупівель [45, с. 145]. Важливо, що оскарження рішень замовників не призводить до призупинення реалізації інвестиційних програм, оскільки закон передбачає прискорений розгляд таких справ. Постанови обох інстанцій публікуються, що сприяє підвищенню прозорості, формуванню сталої правозастосовної практики та розвитку публічного права у сфері закупівель.

Таким чином, німецька модель публічних закупівель вирізняється високим рівнем правової деталізації, чіткою системою контролю та розвиненими механізмами оскарження, що забезпечують поєднання прозорості, ефективності та правової визначеності. Вона демонструє, як через

поєднання нормативної комплексності та інституційної відповідальності можна досягти стабільності й довіри до державних процедур.

Франція є однією з найбільш показових держав Європейського Союзу в частині розвитку інституту публічних закупівель, оскільки її система поєднує високу ступінь нормативної централізації з гнучкістю управлінських рішень і орієнтацією на стратегічні цілі державної політики.

Сучасна модель сформувалася після прийняття Кодексу державних закупівель, який діяв із 2001 року та став одним із перших у Європі комплексних нормативних актів у цій сфері. Він встановив принципи свободи доступу до тендерів, рівного ставлення учасників та прозорості процедур, а також передбачав спеціальні гарантії для запобігання конфлікту інтересів. У 2016 році Кодекс було замінено більш модернізованим Ординансом №2015-899 від 23 липня 2015 р. про державні закупівлі та Декретом №2016-360 від 25 березня 2016 р., які адаптували національне право до положень Директив 2014/24/ЄС і 2014/25/ЄС [150, с. 14]. З 2019 року всі норми об'єднані в Кодекс публічних закупівель, що діє нині [143].

Французька система закупівель побудована на принципі поєднання централізації та субсидіарності. Центральним закупівельним органом є Union des Groupements d'Achats Publics (UGAP) – Національне об'єднання державних закупівель, яке виконує функції центральної закупівельної агенції, що здійснює консолідацію попиту державних установ, органів місцевого самоврядування, лікарень та університетів [156, с. 75].

Механізм централізованих закупівель дозволяє: досягати економії масштабу за рахунок великих рамкових угод; забезпечувати високий рівень прозорості через уніфіковані тендерні процедури; формувати довгострокові контракти з постачальниками, що підвищує стабільність ринку; реалізовувати політику екологічно та соціально орієнтованих закупівель (ESG-закупівель).

UGAP має статус «purchaser of last resort» – тобто будь-який державний орган може користуватися його контрактами без проведення власних тендерів.

Це значно зменшує адміністративне навантаження, особливо для невеликих муніципалітетів та освітніх закладів.

Поряд із UGAR, у Франції функціонують регіональні структури спільних закупівель, що діють на рівні префектур і департаментів, забезпечуючи баланс між централізованим управлінням і локальними потребами [156, с. 75].

Французьке законодавство закріплює три фундаментальні принципи публічних закупівель: свобода доступу до державного замовлення; рівне ставлення до всіх кандидатів; прозорість процедур [156, с. 70].

Крім того, Франція однією з перших у ЄС запровадила електронне інвойсування для всіх державних контрактів. Це дозволило не лише скоротити час опрацювання документів, а й підвищити контроль за бюджетними потоками та боротьбу з шахрайством.

Французька модель є яскравим прикладом інтеграції принципів сталого розвитку у сферу публічних закупівель. У Кодексі публічних закупівель прямо визначено, що замовники мають враховувати економічні, соціальні та екологічні аспекти під час планування й реалізації процедур. Щонайменше 10 % державних контрактів мають містити соціальні вимоги (зайнятість вразливих груп, рівність можливостей). Близько 60 % закупівель UGAR враховують екологічні критерії – енергоефективність, зменшення викидів, переробку матеріалів. Запроваджено механізм «achat innovant» – інноваційних закупівель без попереднього тендеру (до 100 000 євро), що дає змогу підтримувати стартапи та технологічні рішення [143].

Додатково діє План національних дій щодо сталих закупівель 2022–2025, який передбачає моніторинг ESG-критеріїв і створення єдиної системи показників ефективності публічних закупівель [156, с. 73].

Важливо, що система контролю у Франції має профілактичний характер: замовники зобов'язані звітувати про ефективність своїх закупівель і можуть отримати методичну допомогу від державних аудиторів.

Французький досвід демонструє, що централізація не суперечить конкуренції, якщо вона базується на відкритості, цифровізації та чітких етичних стандартах. Модель UGAP показала високу ефективність у зниженні транзакційних витрат, підвищенні прозорості та розвитку стійких практик закупівель.

Для України французький підхід може бути орієнтиром у кількох напрямках: створення національного центрального закупівельного органу з широкими повноваженнями для проведення рамкових угод (на кшталт UGAP); впровадження екологічних і соціальних критеріїв як обов'язкових у державних закупівлях; розвиток електронного інвойсування на базі Prozorro як інструменту підвищення фінансової дисципліни; посилення міжвідомчого контролю за дотриманням принципів сталості та конкурентності.

Французька модель доводить, що публічні закупівлі можуть і повинні бути не просто адміністративною процедурою, а елементом стратегічного управління розвитком держави, який поєднує економічну раціональність із соціальною справедливістю та екологічною відповідальністю.

Італія посідає особливе місце серед держав Європейського Союзу у сфері публічних закупівель, оскільки її національна модель стала одним із найпослідовніших прикладів імплементації директив 2014 року, поєднаної з активною боротьбою з корупційними ризиками та створенням спеціалізованої системи управління закупівлями.

Італійська модель ґрунтується на поєднанні централізованого стратегічного управління (через національні інституції) та операційної автономії регіонів і місцевих органів влади, що відповідає адміністративно-децентралізованій структурі держави.

Перші комплексні спроби регулювання державних контрактів в Італії були здійснені ще у 1960–1970-х роках, але система набула сучасного вигляду лише після ухвалення Законодавчого декрету № 50 від 18 квітня 2016 року, який замінив попередній декрет 2006 року [151, с. 72].

Новий Кодекс став основним інструментом імплементації директив 2014/23/ЄС, 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС у національне законодавство. Кодекс визначає єдині правила для закупівель товарів, робіт, послуг і концесій, а також містить положення про електронні процедури, «зелені закупівлі» (Green Public Procurement, далі - GPP), інноваційні контракти та механізми прозорості. Його структура охоплює п'ять частин, серед яких – принципи, процедури, суб'єкти, засоби оскарження та державний контроль.

У 2023 році Італія ухвалила нову редакцію Кодексу № 36/2023, що передбачає спрощення процедур, посилення цифрової взаємодії та запровадження принципу «*fiducia e trasparenza*» (довіра і прозорість) як ключових засад відносин між державою й бізнесом [151, с. 73].

Однією з ключових особливостей італійської системи є наявність Національного антикорупційного органу (ANAC – *Autorità Nazionale Anticorruzione*), створеного у 2014 році [151, с. 74]. ANAC виконує функції нагляду, координації та попередження зловживань у сфері публічних закупівель. До основних повноважень ANAC можна віднести: ведення Національного реєстру економічних операторів (для перевірки доброчесності постачальників); здійснення превентивного моніторингу процедур у реальному часі; аналіз ризиків і виявлення змов між учасниками; розроблення методичних рекомендацій і шаблонів тендерної документації; публікація відкритих даних про всі контракти на порталі *Banca Dati Nazionale dei Contratti Pubblici* (BDNCP).

Кодекс державних контрактів Італії базується на чотирьох головних принципах: Прозорість – усі дані про тендери публікуються у відкритому доступі через портал ANAC. Конкурентність – забезпечується рівний доступ суб'єктів господарювання незалежно від розміру та місця реєстрації. Економічність – орієнтація на оптимальне співвідношення ціна/якість. Інноваційність та стійкість – закупівлі мають враховувати технологічні, екологічні та соціальні критерії.

Усі етапи – від планування до оплати – здійснюються через електронні системи. Запроваджено обов’язкове електронне інвойсування та використання електронних підписів. Відкритість забезпечується також через інтеграцію з базою, де зберігається інформація про понад 10 мільйонів державних контрактів.

Італія є лідером ЄС у сфері екологічних і соціально орієнтованих закупівель. Після ухвалення Законодавчого декрету № 50 (2016) екологічні вимоги стали обов’язковими: принаймні 50 % усіх закупівель мають відповідати «мінімальним екологічним критеріям» (*Criteri Ambientali Minimi*, далі – CAM) [151, с. 77]. CAM охоплюють енергоефективність, вуглецевий слід, переробку матеріалів, повторне використання ресурсів тощо.

Соціальні критерії включають вимоги щодо дотримання трудових прав, гендерної рівності, інклюзії осіб з інвалідністю та заборони дискримінації. Ці стандарти активно впроваджуються у контрактах місцевих органів влади та муніципалітетів.

Особливу увагу Італія приділяє боротьбі з корупцією – це реакція на історично високий рівень зловживань у сфері державних контрактів (зокрема у 1990-х роках). Саме тому створення ANAC стало стратегічним рішенням, яке превентивний, регуляторний і наглядовий компоненти.

ANAC діє незалежно від уряду, має право зупиняти сумнівні тендери, накладати штрафи й передавати матеріали до прокуратури. Її діяльність координується із Рахунковою палатою, Антимонопольним органом і Національною поліцією з економічних злочинів [151, с. 74].

Італійська модель демонструє успішне поєднання європейських директивних принципів із національними інституційними гарантіями доброчесності. Вона є показовою для країн, які прагнуть до глибокої гармонізації із законодавством ЄС, але водночас зберігають складну багаторівневу адміністративну структуру.

Для України досвід Італії є цінним у кількох аспектах: створення єдиного національного антикорупційного органу у сфері

закупівель (на зразок ANAC), який би здійснював незалежний моніторинг Prozorro; розвиток електронних ринків закупівель (аналог MEPA) для спрощення процедур і залучення МСП; запровадження обов'язкових екологічних критеріїв (CAM) для державних замовників; удосконалення системи відкритих даних, інтегрованої з міжнародними стандартами Open Contracting Data Standard (OCDS).

Італійський підхід доводить, що ефективна система публічних закупівель має спиратися не лише на правові норми, а й на цінності доброчесності, сталості та інституційної довіри. Такий баланс між контролем і довірою є ключовим принципом сучасної європейської парадигми державного управління, який доцільно враховувати під час реформування українського законодавства.

Разом із тим, інші країни Центральної Європи – зокрема Чеська Республіка – сформували власні моделі, які, спираючись на директиви ЄС, поєднують цифровізацію закупівель, прозорість процесів та інституційний контроль. Досвід Чехії є особливо показовим у контексті впровадження національних електронних систем і забезпечення максимальної відкритості процедур, що дозволяє підвищити ефективність взаємодії між замовниками та учасниками ринку.

Чеська Республіка сформувала розвинену нормативно-правову систему у сфері публічних закупівель, яка ґрунтується на положеннях директив Європейського Союзу, положеннях національного законодавства та деталізується низкою підзаконних актів. Центральним нормативним документом, що регулює цю сферу, є Закон «Про державні закупівлі» від 2016 року, який всебічно охоплює питання процедур державних закупівель і концесій [152, с. 12].

Важливою складовою інституційного механізму є національна електронна система закупівель NEN (National Electronic Tool), функціонування якої визначено Постановою Уряду Чеської Республіки від 5 серпня 2014 р. № 628/2014 і відповідним наказом Міністерства регіонального

розвитку, що виконує функції адміністратора цієї системи [152, с. 15]. Платформа NEN забезпечує повну електронізацію процесів закупівель, здійснюваних як державними, так і муніципальними замовниками, та виступає ключовим інструментом реалізації політики відкритості, підзвітності та цифрової трансформації у сфері публічних фінансів.

Відповідно до статей 24–27 Закону «Про державні закупівлі», чеське законодавство передбачає диференціацію закупівель залежно від їх вартісних порогів, зокрема: державні контракти, що перевищують порогові значення, встановлені законодавством ЄС; державні контракти, що не перевищують порогові рівні ЄС; дрібні державні контракти [11]. Як пояснює М. І. Карлін, такі контракти не потребують спеціальної тендерної процедури, а присуджуються замовником на власний розсуд, за умови дотримання принципів ефективності, доброчесності та недискримінації [36, с. 120].

Контракти, що не перевищують порогових значень ЄС, здійснюються за спрощеними процедурами, узгодженими з директивами ЄС, але без обов'язкового оприлюднення на порталі тендерів Європейського Союзу (TED). Це дозволяє зменшити адміністративне навантаження, зберігаючи при цьому базові стандарти прозорості та конкурентності.

У Чеській Республіці всі етапи проведення публічних закупівель здійснюються в електронному форматі, що суттєво підвищує ефективність контролю та мінімізує корупційні ризики. Національний портал NEN відіграє провідну роль у забезпеченні прозорості, оскільки на ньому публікуються всі оголошення про тендери та результати процедур. Офіційною мовою системи є чеська, а доступ до інформації відкритий для всіх учасників ринку [36, с. 118].

Ця система інтегрована з іншими державними електронними реєстрами, що дає змогу автоматизувати перевірку учасників, формувати електронні архіви та проводити аналітику щодо ефективності витрачання бюджетних коштів.

Інституційна архітектура чеської системи закупівель у певній мірі подібна до української. Міністерство регіонального розвитку Чехії виконує функції центрального регулятора у сфері державних закупівель, формує політику у сфері концесій та адмініструє національну систему NEN. Чеський офіс захисту конкуренції (Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, ÚOHS) виконує повноваження, аналогічні функціям Антимонопольного комітету України – він розглядає скарги учасників закупівель, запобігає змовам і моніторить дотримання принципів чесної конкуренції [110].

Завдяки такій структурі створено ефективну дворівневу модель регулювання і контролю, де поєднуються політична відповідальність уряду за формування стратегічного курсу й незалежний наглядовий механізм, що гарантує справедливість і прозорість процедур.

Досвід Чеської Республіки свідчить про успішну інтеграцію європейських стандартів закупівель у національну правову систему. Повна електронізація процесів, чітке нормативне визначення порогових рівнів, децентралізований контроль і функціонування незалежного органу захисту конкуренції створили умови для високого рівня прозорості, відкритості та добросовісної конкуренції.

З нашої точки зору, модель Чехії є показовою для України у контексті розвитку цифрової екосистеми публічних закупівель, зокрема щодо масштабного використання електронних платформ, інтеграції реєстрів і створення гнучких процедур для малих контрактів. Її досвід демонструє, що цифровізація, підкріплена належним контролем і простотою процедур, є одним із найефективніших шляхів підвищення ефективності державного регулювання у сфері закупівель.

На нашу думку, порівняльний аналіз досвіду країн Європейського Союзу – Польщі, Німеччини, Франції, Італії та Чеської Республіки – дозволяє виявити низку спільних закономірностей, що визначають ефективність функціонування інституту публічних закупівель у межах європейського правового простору. Насамперед, для всіх розглянутих держав характерним

є побудова системи закупівель на основі положень директив ЄС, що забезпечує уніфікованість процедур, прозорість процесів і рівний доступ учасників ринку до участі у тендерах. У цьому контексті директиви ЄС виконують подвійну функцію – нормативну, формуючи обов’язкові стандарти поведінки суб’єктів закупівельних відносин, та інституційну, стимулюючи модернізацію державного управління та підвищення конкурентоспроможності економіки.

Водночас кожна з проаналізованих країн виробила власну модель імплементації європейських принципів, адаптовану до національної адміністративної системи, рівня децентралізації, економічного потенціалу та стратегічних пріоритетів розвитку. Польща демонструє ефективність інституційної автономії контролюючих органів; Німеччина – високу правову деталізацію та багаторівневу систему контролю; Чеська Республіка – успішну цифровізацію процедур через національну електронну систему NEN; Франція – результативність централізованої моделі закупівель, що ґрунтується на відкритості, цифровізації та етичних стандартах; Італія – лідерство у впровадженні екологічних та соціально орієнтованих критеріїв. Такий підхід свідчить про гнучкість європейської моделі, яка, зберігаючи єдині засади, дозволяє враховувати національні особливості управління публічними фінансами.

Для всіх розглянутих систем характерними є спільні тенденції, що визначають їхню ефективність:

1. Інституційна інтегрованість – чіткий розподіл компетенцій між центральними органами влади та незалежними контролюючими структурами.
2. Цифровізація процесів – перехід до електронних систем закупівель, що мінімізують корупційні ризики та забезпечують публічність даних.
3. Підтримка малого і середнього бізнесу – застосування механізмів спрощеного доступу МСП до участі в тендерах, поділ великих контрактів на менші лоти.

4. Соціально-економічна орієнтація – використання закупівель як інструменту реалізації державної політики зайнятості, екологізації виробництва, розвитку інновацій.

5. Превентивний контроль і прозорість – розвинуті процедури оскарження, моніторинг закупівель і регулярне оприлюднення даних.

Сукупність цих чинників формує високий рівень довіри бізнесу та суспільства до механізмів державного управління, сприяє ефективному використанню бюджетних коштів і створює ринкове середовище, засноване на добросовісній конкуренції.

З огляду на проведений аналіз, можна стверджувати, що досвід розглянутих європейських країн є особливо цінним для України у процесі реформування системи публічних закупівель. Він переконливо демонструє, що ефективність закупівельної політики залежить не лише від якості нормативно-правової бази, а й від інституційної спроможності органів контролю, рівня цифровізації процедур і прозорості рішень. Для України важливо врахувати такі ключові орієнтири, як: інституційна автономія контролюючих органів (на зразок польського Агентства закупівель чи чеського ÚOHS), що забезпечує незалежність і неупередженість у розгляді спорів; розвиток електронних платформ для повної відкритості процедур і зручності участі бізнесу; інтеграція принципів сталого розвитку, зокрема «зелених» та соціально орієнтованих закупівель, у практику державного управління.

Отже, європейський досвід переконливо доводить, що публічні закупівлі є не лише механізмом витрачання бюджетних коштів, а стратегічним інструментом реалізації державної політики, який визначає темпи економічного зростання, стимулює інноваційну активність і зміцнює довіру суспільства до інститутів влади.

У сучасному розумінні публічні закупівлі постають як багатовимірний механізм стратегічного управління економічними, соціальними та екологічними процесами, що забезпечує синергію між принципами

ефективності, прозорості та сталого розвитку та покликаний реалізовувати пріоритети сталого розвитку та європейської інтеграції.

Відповідно до федеративного устрою США, система публічних закупівель функціонує на чотирьох рівнях – федеральному, штатному, муніципальному та місцевому. Основним нормативним актом, що регулює цю сферу, є Федеральне положення про закупівлі (Federal Acquisition Regulation – FAR), яке визначає єдині принципи, процедури та стандарти проведення закупівель для всіх органів державного управління [5, с. 55]. Водночас кожен штат має власні нормативні акти, що конкретизують окремі положення FAR, не порушуючи його загальнофедеральних принципів.

До правової основи регулювання належать також Federal Procurement Regulations – правила, що деталізують політику у сфері закупівель, порядок розміщення замовлень, критерії відбору постачальників і вимоги до звітності. Як зазначає В. К. Малолітнева, серед ключових принципів цих актів – задоволення потреб споживача з урахуванням вартості, якості й строків постачання, розвиток конкуренції, мінімізація адміністративних витрат, а також прозорість і доброчесність процедур. Окрему роль відіграє принцип реалізації так званих «горизонтальних цілей» державної політики – досягнення соціальних, екологічних і промислових завдань у межах закупівельних процесів [49, с. 35].

У системі державного управління США важливу роль відіграють спеціалізовані інституції контролю за дотриманням закупівельного законодавства. Зокрема, Федеральне закупівельне управління (Federal Procurement Office) здійснює координацію та моніторинг процедур на національному рівні, а Рада з регулювання федеральних закупівель (Federal Procurement Regulation Council) забезпечує міжвідомчу узгодженість політики, розробку нормативних актів і стандартизацію процедур [11, с. 157].

Однією з найхарактерніших рис американської моделі є активна підтримка малого бізнесу. Держава стимулює участь малих підприємств у державних тендерах як прямих постачальників і субпідрядників у великих

контрактах. Часто одним із критеріїв відбору є обов'язкове залучення малих підприємств до субпідряду на визначений відсоток вартості контракту. Такий підхід особливо ефективний у сферах науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, де невеликі інноваційні компанії здатні забезпечити технологічну гнучкість та швидке впровадження нових рішень [49, с. 247].

З метою недопущення дискримінації малих суб'єктів господарювання у США діє спеціальний механізм перевірки статусу малого підприємства. Якщо замовник визнає постачальника непридатним, рішення підлягає обов'язковому перегляду Адміністрацією у справах малого бізнесу (Small Business Administration – SBA), яка проводить незалежну оцінку відповідності підприємства встановленим критеріям [49, с. 248].

Важливою особливістю американської системи є розмежування функцій держави як замовника і як регулятора ринку, що сприяє підтримці чесної конкуренції між штатами та дотриманню принципу вільної торгівлі. Як зазначає В. К. Малолітнева, у США діє заборона на ухвалення норм, які дискримінують товари чи послуги з інших штатів, – державні органи не можуть надавати необґрунтованих переваг місцевим виробникам [49, с. 59]. Таким чином, штат може одночасно виступати як замовник у системі публічних закупівель і як суб'єкт господарювання, що бере участь у торгах на рівних умовах із приватними компаніями.

Публічні закупівлі у США також виконують соціально-етичну функцію. Через них держава реалізує політику дотримання трудових і прав людини, екологічних стандартів та гендерної рівності. Так, Бюро з трудових питань США (U.S. Department of Labor) визначає перелік товарів і країн, щодо яких існують підстави вважати, що вони виготовлені із застосуванням дитячої або примусової праці, – такі товари заборонені для закупівлі за державні кошти [49, с. 209]. Це свідчить про поступове зміщення акценту з економічної до етичної складової державної політики у сфері закупівель.

Отже, ключовими чинниками ефективності американської моделі є прозорість, конкуренція, підзвітність і професіоналізація закупівельних

органів, поєднані з активним залученням малого бізнесу та впровадженням цифрових інструментів для оптимізації процесів. Такий підхід забезпечує збалансованість між ефективністю, соціальною відповідальністю та інноваційністю, що робить систему США однією з найстійкіших і найрезультативніших у світі.

Водночас американська модель не позбавлена проблем: надмірна складність нормативної бази, ризик дублювання регулювань на різних рівнях влади, а також потреба у модернізації електронних платформ для інтеграції з міжнародними системами. Попри це, саме Сполучені Штати демонструють, що гнучкість, конкурентність і підзвітність можуть бути основою ефективного механізму державних закупівель, який поєднує економічну раціональність із суспільною користю.

Порівняльний аналіз зарубіжних моделей регулювання публічних закупівель свідчить, що країни Європейського Союзу та Сполучені Штати Америки сформували власні, але взаємодоповнювальні концепції організації державного замовлення. Європейська модель ґрунтується на принципах уніфікації, соціальної орієнтації та сталого розвитку, тоді як американська – на децентралізованості, гнучкості та підприємницькому підході. Незважаючи на відмінності у правових системах і механізмах регулювання, обидві моделі об'єднує спільна мета – забезпечення ефективного, прозорого й доброчесного використання публічних ресурсів.

Науковий аналіз свідчить, що у більшості розвинених держав інститут публічних закупівель розглядається не як технічний механізм придбання товарів, робіт і послуг, а як стратегічний інструмент державної політики, що забезпечує прозорість економічних процесів, підвищує конкурентоспроможність і гарантує раціональне використання бюджетних коштів. Завдяки принципу вільної конкуренції, який лежить в основі сучасних закупівельних процедур, державні установи мають змогу отримувати товари й послуги на найвигідніших умовах, підвищуючи ефективність державного управління та якість публічних послуг.

Важливим напрямом розвитку у країнах ЄС та США є вдосконалення механізмів контролю та запобігання корупції, що забезпечується чітким розподілом повноважень контролюючих органів, незалежністю процедур оскарження й максимальною відкритістю інформації про закупівлі. Такий підхід зміцнює суспільну довіру до держави та підвищує легітимність процесу розподілу бюджетних ресурсів.

Сучасна концепція публічних закупівель дедалі більше орієнтується на екологічні, соціальні та етичні аспекти. Це проявляється у стимулюванні постачальників до впровадження «зелених» технологій, енергоефективності, дотримання трудових і соціальних стандартів. У результаті закупівлі перетворюються на механізм досягнення цілей сталого розвитку, що поєднує економічну доцільність із соціальною відповідальністю.

Процес організації публічних закупівель у світі має багаторівневий і комплексний характер. У Німеччині поєднуються федеральні та земельні норми, які враховують регіональні економічні особливості; у Польщі зроблено акцент на автономії контрольних органів; у Чехії – на цифровізації та відкритості даних; у США – на залученні малого бізнесу та досягненні соціальних і екологічних «горизонтальних» цілей. Такі варіації підтверджують, що ефективна модель публічних закупівель формується з урахуванням національних адміністративних традицій і рівня інституційної спроможності держави.

Таким чином, зарубіжний досвід доводить, що сучасна система публічних закупівель є комплексним інструментом стратегічного управління, у якому поєднуються правові, економічні та соціальні механізми. Її ефективність залежить від балансу між нормативною передбачуваністю та організаційною гнучкістю, між контролем і довірою до учасників ринку. Для України цей досвід виступає методологічним орієнтиром у процесі подальшої євроінтеграції та побудови власної моделі публічних закупівель, заснованої на принципах прозорості, доброчесності, конкурентності та сталого розвитку.

1.3. Історія становлення інституту публічних закупівель в Україні та їх сучасний стан.

Розвиток інституту публічних закупівель в Україні є складним і поступовим процесом, який відбувався під впливом як внутрішніх економічних трансформацій, так і зовнішніх інтеграційних чинників. Формування національної системи закупівель стало невід'ємною частиною модернізації державного управління, спрямованої на підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів, прозорості витрат і зміцнення довіри громадян до державних інституцій.

На відміну від більшості країн Європейського Союзу, де публічні закупівлі мають тривалу правову традицію, українська модель почала формуватись лише після здобуття незалежності, у 1990-х роках, у відповідь на потребу створення цивілізованих механізмів розподілу державних коштів. Її еволюція відбувалася через послідовне запровадження нормативних актів, спрямованих на уніфікацію процедур закупівель, зменшення корупційних ризиків і гармонізацію законодавства з європейськими стандартами.

Сьогодні інститут публічних закупівель в Україні розглядається не лише як інструмент витрачання бюджетних коштів, а як елемент економічної політики держави, що забезпечує реалізацію принципів добросовісної конкуренції, відкритості та підзвітності. Подальше вдосконалення цієї системи визначається потребами євроінтеграції, цифровізації публічного сектору та посиленням інституційного контролю за ефективністю державних витрат.

Ефективне функціонування системи публічних закупівель є одним із ключових чинників раціонального використання державних фінансових ресурсів, забезпечення економічної стабільності та формування конкурентного середовища. Для розуміння сучасних викликів і перспектив розвитку цього інституту в Україні необхідним є аналіз його історичних витоків та етапів становлення. Історичний підхід дозволяє простежити еволюцію публічних закупівель – від перших спроб створення нормативної

бази й організаційних механізмів до запровадження сучасної електронної системи, яка відповідає міжнародним і європейським стандартам.

Таке дослідження дає змогу не лише виявити закономірності розвитку, але й визначити ключові фактори, що сприяли або, навпаки, гальмували реформування закупівельної системи, що має особливе значення в контексті подальшої модернізації цього інституту в Україні. Для повного та обґрунтованого аналізу сучасного стану системи публічних закупівель необхідно простежити історичні передумови її виникнення, основні етапи еволюції та тенденції розвитку правового регулювання.

Метою аналізу історії публічних закупівель в Україні є висвітлення етапів становлення цього інституту – від перших спроб системного реформування сфери державних закупівель до сучасного рівня їх правового та організаційного розвитку. Особливу увагу доцільно приділити періодам, коли було впроваджено ключові законодавчі зміни, а також чинникам, які визначали напрям і динаміку реформ – від централізованого регулювання до відкритої електронної моделі.

З огляду на соціально-економічні та політичні умови різних історичних періодів, українська система публічних закупівель зазнала численних трансформацій. Ці зміни відображалися у підходах до організації процедур, розподілу повноважень, контролю за виконанням договорів і визначенні принципів відкритості. Попри низку позитивних зрушень, певні проблеми та недоліки попередніх етапів реформування продовжують впливати на сучасну практику закупівель. Зокрема, дискусійними залишаються питання ефективності процедур, їхньої здатності мінімізувати корупційні ризики, забезпечувати добросовісну конкуренцію та економію бюджетних коштів [122, с. 227].

Для глибшого розуміння чинників, що зумовили сучасний стан системи, доцільним є дослідження етапів формування нормативної бази та практик її застосування. Аналіз цих процесів дає змогу простежити еволюцію підходів до регулювання, виявити структурні недоліки, оцінити результативність

проведених реформ і визначити напрями подальшого вдосконалення механізмів публічних закупівель.

Як слушно зазначає А. О. Олефір, для національного законодавства у сфері публічних закупівель характерними є низка закономірностей, що простежуються протягом усього періоду його трансформації, зокрема:

1. висока динамічність розвитку законодавства;
2. поступальність реформування правових норм;
3. постійна тенденція до вдосконалення юридичної техніки викладу;
4. перехід від фрагментарного до системного господарсько-правового забезпечення закупівельних відносин;
5. заміна багатоактності на моноактність у нормативному регулюванні;
6. співіснування позитивних і негативних рис правового забезпечення з тенденцією переважання позитивних;
7. формування національної традиції кодифікації положень системи закупівель у єдиному нормативному акті;
8. відсутність спеціального правового регулювання у деяких секторах, зокрема у сфері охорони здоров'я [63, с. 55–56].

Отже, історія становлення інституту публічних закупівель в Україні демонструє еволюцію від фрагментарних механізмів регулювання до комплексної системи, що інтегрує економічні, правові та управлінські інструменти. Подальший аналіз основних етапів розвитку цієї системи дає змогу окреслити внутрішню логіку її формування та визначити сучасні тенденції розвитку.

Проаналізувавши праці низки українських дослідників, можна констатувати, що питання історичних етапів становлення інституту публічних закупівель посідає важливе місце у сучасній правовій науці. Вагомий внесок у розроблення періодизації розвитку цього інституту зробили О. Ю. Курепіна [45], О. О. Міцик [56], Н. Г. Здирко [32], О. С. Мельников [55], А. О. Олефір

[63] та інші науковці, які пропонують власні підходи до визначення ключових етапів формування системи закупівель у національному законодавстві.

Наукові дослідження, присвячені історії розвитку публічних закупівель в Україні, стали основою для глибшого розуміння сучасного стану цього правового інституту. Як зазначає О. Ю. Курепіна, «розвиток системи публічних закупівель в Україні відбувався поступово і може бути поділений на чотири основні етапи:

1992–2000 рр. – період фрагментарного нормативного регулювання, коли державні закупівлі здійснювалися на підставі окремих підзаконних актів;

2000–2010 рр. – етап кодифікації, що розпочався з ухвалення першого спеціального Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти»;

2010–2015 рр. – період законодавчої нестабільності та пошуку ефективної моделі регулювання;

з 2015 р. до сьогодні – етап становлення сучасної системи публічних закупівель, запровадження електронної платформи Prozorro та переходу до принципів відкритості й прозорості» [45, с. 73].

Свою чергою, О. О. Міцик також виділяє «чотири етапи генези інституту публічних закупівель, однак у дещо інших часових межах [56, с. 30]. Перший етап він пов'язує з періодом становлення закупівельних відносин ще у радянський період і до 1995 р., що знайшло відображення у працях О. С. Мельникова [55, с. 40]. Другий етап (1995–2000 рр.) характеризується формуванням правового підґрунтя через прийняття Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» від 22 лютого 2000 р. № 1490-III [91]. Третій етап (2008–2010 рр.) позначився кризовим регулюванням у сфері закупівель, коли правові питання врегульовувалися постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» від 17 жовтня 2008 р. № 921 [40]. Четвертий етап (2010–2015 рр.) став періодом відновлення та реформ, який розпочався з ухвалення Закону України

«Про здійснення державних закупівель» від 1 червня 2010 р. [42], що започаткував системне наближення до європейських стандартів та підготовку до подальшої електронізації процедур.

Н. Г. Здирко, аналізуючи еволюцію понятійного апарату законодавства, звертає увагу на генетичну трансформацію терміна «публічні закупівлі» із категорій «державне замовлення» та «державні закупівлі» [32, с. 140]. Науковиця пропонує власну трифазну модель розвитку, базовану на зміні термінології та змісті правового регулювання:

1991–1996 рр. – використання термінів «державне замовлення» та «державний контракт»;

1997–1999 рр. – поступовий перехід до поняття «закупівлі»;

2000–2014 рр. – закріплення терміна «державні закупівлі», який після 2015 р. остаточно трансформувався в сучасне поняття «публічні закупівлі» [32, с. 142].

Проведений аналіз наукових праць свідчить про відсутність єдиної загальноприйнятої періодизації історичного розвитку інституту публічних закупівель в Україні. Відмінності у визначенні часових меж та критеріїв виокремлення етапів зумовлені різними методологічними підходами: одні дослідники спираються на нормативно-правові зміни, інші – на економічні й політичні трансформації чи еволюцію термінології. Відтак, різноманітність інтерпретацій не лише ускладнює формування уніфікованої періодизації, але й збагачує наукове розуміння еволюції системи закупівель, відображаючи її розвиток у контексті загальної динаміки державного управління.

На основі узагальнення наукових підходів і аналізу еволюції нормативно-правового регулювання у сфері закупівель пропонується виділити п'ять етапів становлення інституту публічних закупівель в Україні, які відображають послідовну трансформацію від централізованої системи державних замовлень до сучасної моделі відкритих і цифрових публічних закупівель, інтегрованої у європейський правовий простір.

Перший етап (1991–2000 рр.) – формування правових засад державних закупівель. Цей період характеризується фрагментарним нормативним регулюванням та поступовим переходом від системи державних замовлень, успадкованої з радянського періоду, до ринкових механізмів придбання товарів, робіт і послуг за державні кошти. Основними джерелами правового регулювання виступали підзаконні акти Кабінету Міністрів України, якими регламентувались окремі процедури придбання товарів і розміщення державних контрактів. Відсутність єдиного закону, прозорих процедур та ефективного контролю зумовлювала високі корупційні ризики й неефективне використання бюджетних коштів.

Другий етап (2000–2010 рр.) – кодифікація та інституціоналізація системи державних закупівель. Ключовою подією цього етапу стало ухвалення Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» (2000 р.), який уперше закріпив єдині правила проведення тендерних процедур. У цей період сформовано правову основу для створення спеціалізованих тендерних комітетів і контролюючих органів. Разом з тим, практика застосування закону виявила проблеми надмірної зарегульованості, частих змін нормативної бази та впливу політичних чинників на процес закупівель.

Третій етап (2010–2015 рр.) – реформування системи та підготовка до євроінтеграції. Прийняття Закону України «Про здійснення державних закупівель» (2010 р.) започаткувало черговий етап реформ, спрямованих на підвищення прозорості процедур, гармонізацію законодавства з європейськими стандартами та зниження корупційних ризиків. Проте, законодавство залишалося нестабільним: часті зміни положень, суперечності між нормами та дублювання функцій контролю негативно впливали на ефективність системи. Саме в цей період почалися перші спроби запровадження електронних торгів і публічного доступу до тендерної інформації, що стало підґрунтям для подальшої цифрової трансформації.

Четвертий етап (2015-2020 рр.) – становлення системи публічних закупівель та запровадження Prozorro. Прийняття Закону України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 р. стало переломним моментом у розвитку інституту. Вперше у законодавстві було закріплено термін «публічні закупівлі», що відображало нову філософію відкритості, підзвітності та громадського контролю. Впровадження електронної системи Prozorro створило інноваційний механізм забезпечення прозорості та конкуренції, який отримав міжнародне визнання. У цей період Україна активно гармонізує своє законодавство із директивами ЄС 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС, що стало одним із ключових кроків на шляху євроінтеграції.

П'ятий етап (з 2020 р. – дотепер) – модернізація, цифровізація та адаптація до воєнних умов.

Сучасний етап характеризується глибокою цифровізацією процедур, розширенням аналітичних можливостей системи Prozorro, запровадженням модуля Prozorro.Market, систем ризик-індикаторів і публічної аналітики. Після початку повномасштабної війни у 2022 р. система закупівель зазнала змін, пов'язаних із впровадженням спрощених процедур для потреб оборони та гуманітарного забезпечення, з одночасним збереженням принципів прозорості й підзвітності [122, с. 230]. У цьому контексті формується нова парадигма публічних закупівель – як інструменту стійкості держави, післявоєнного відновлення та інтеграції в єдиний європейський економічний простір.

З огляду на окреслену періодизацію, розглянемо послідовно основні етапи розвитку інституту публічних закупівель в Україні, їх нормативно-правове забезпечення, інституційні зміни та вплив на формування сучасної системи Prozorro.

Перший етап (1991–2000 рр.) – формування правових засад державних закупівель. Початковий етап становлення інституту публічних закупівель в Україні охоплює період від набуття незалежності до ухвалення першого системного закону у 2000 році. Цей період характеризується поступовим переходом від адміністративно-командної моделі державного замовлення,

успадкованої від радянської економічної системи, до формування ринкових механізмів придбання товарів, робіт і послуг за державні кошти.

Оснoву нормативно-правового регулювання становили окремі підзаконні акти Кабінету Міністрів України, що визначали порядок придбання продукції для державних потреб. У цьому контексті важливим нормативним документом стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про Концепцію державного замовлення» від 21 липня 1992 р. №400 [98]. Як зазначає Курепіна О.Ю., ця Концепція вперше закріпила процедури реалізації державного замовлення, визначила принципи його фінансування та передбачила стимули для підприємств, які укладали договори на виконання таких замовлень. Вона започаткувала перехід до сучасного розуміння закупівель як системного економіко-правового механізму управління державними ресурсами.

З 1993 року регулювання здійснювалося Декретами Кабінету Міністрів України «Про державний контракт і державне замовлення», які ухвалювалися щорічно. Як підкреслює Здирко Н.Г., ці документи визначали обсяги товарів, робіт і послуг, замовлюваних державою, а також порядок їх фінансування, проте вибір виконавця залишався на розсуд розпорядників бюджетних коштів, без встановлених конкурентних процедур [32, с. 140]. Виконавці державного замовлення забезпечували себе матеріально-технічними ресурсами через прямі договори з постачальниками, що створювало високі корупційні ризики та знижувало прозорість процесу.

Важливим кроком до впровадження конкурентних механізмів стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок організації та проведення міжнародних торгів (тендерів) в Україні» від 21 жовтня 1993 р. №871 [94], яка вперше встановила процедуру проведення тендерів за участю іноземних підприємств. Того ж року ухвалено Закон України «Про Антимонопольний комітет України», що створив інституційні засади державного контролю за дотриманням принципів конкуренції, у тому числі в сфері закупівель. Відтоді почала формуватись модель незалежного нагляду та

розгляду скарг, що стала передумовою для розвитку прозорих тендерних процедур.

Подальший розвиток відбувся із прийняттям Закону України «Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб» від 22 грудня 1995 р. №493/95-ВР [84]. Цей акт визначив правові та економічні засади формування, розміщення й виконання державних замовлень, ставши важливим кроком у кодифікації системи управління державними закупівлями. Того ж року Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок організації закупівель продукції для державних потреб» від 27 квітня 1995 р. №335 [104] запровадила конкурс як основний механізм відбору виконавців. Відповідно до постанови, не менше половини всіх закупівель за бюджетні кошти мали здійснюватися на конкурсній (тендерній) основі, що стало першим кроком до створення конкурентного ринку постачальників і підвищення ефективності використання державних ресурсів [45, с. 46].

Важливу роль у становленні правових засад відіграло прийняття Конституції України 1996 року, яка закріпила принципи економічної свободи, рівності суб'єктів господарювання та захисту конкуренції (ст. 42) [40]. Конституційне закріплення цих принципів створило правовий фундамент для розвитку системи публічних закупівель як інструменту реалізації конкурентної політики держави. Того ж року Постанова Кабінету Міністрів України «Про заборону використання бюджетних коштів для закупівлі товарів іноземного походження» [90] започаткувала політику підтримки національного виробника, обмеживши імпортні закупівлі за бюджетні кошти.

Значним кроком до систематизації процедур стала Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р. №694 «Про організацію та проведення торгів (тендерів) у сфері державних закупівель», яка вперше комплексно врегулювала порядок проведення торгів і закріпила принципи публічності, відкритості та економічної доцільності [102]. Однак практичні механізми їх

реалізації залишалися недостатньо відпрацьованими, що зумовлювало потребу у спеціальному законодавчому акті.

З огляду на економічні умови того часу, державні закупівлі здебільшого продовжували здійснюватися в межах системи державного замовлення, регульованої нормами Господарського кодексу УРСР 1963 року (зі змінами) та рядом урядових рішень. Відсутність єдиного уповноваженого органу для координації закупівельної політики призводила до відомчої розпорошеності, дублювання функцій і зловживань у сфері використання бюджетних коштів.

Варто підкреслити, що на цьому етапі українська держава лише формувала концептуальне розуміння необхідності створення цілісної системи правового регулювання закупівель, яка б відповідала принципам ринкової економіки та забезпечувала ефективне витрачання державних фінансових ресурсів. Саме тоді було закладено основи подальшої кодифікації, а також визначено об'єктивну потребу у прийнятті спеціального закону, який би уніфікував розрізнені норми та забезпечив правову визначеність процедур.

Таким чином, перший етап становлення інституту публічних закупівель став підготовчим і концептуально визначальним. Він окреслив ключові проблеми – відсутність єдиного закону, недосконалість контролю, високі корупційні ризики й недостатню прозорість у використанні бюджетних коштів. Завершальним акордом цього етапу стало ухвалення Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» від 22 лютого 2000 р. №1490-III, який, за слушним зауваженням Мельникова О.С., став основою сучасної системи державних закупівель, закріпивши єдині принципи, процедури та механізми їх проведення [55, с. 41].

Другий етап (2000–2010 рр.) – кодифікація та інституціоналізація системи державних закупівель. Другий етап розвитку інституту публічних закупівель в Україні охоплює період із 2000 по 2010 роки і характеризується переходом від фрагментарного нормативного регулювання до створення єдиної кодифікованої системи законодавства, що забезпечила

формальне закріплення принципів відкритості, конкурентності та економічної ефективності використання бюджетних коштів.

Ключовим нормативним актом цього періоду став Закон України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» від 22 лютого 2000 р. №1490-III [91]. Закон уперше закріпив єдині принципи проведення закупівель, визначив понятійний апарат, процедури, права й обов'язки учасників тендерного процесу, а також запровадив обов'язковість конкурсних процедур для всіх закупівель за державні кошти. Він унормував порядок оприлюднення інформації, визначив вимоги до контролю за дотриманням тендерних процедур і започаткував процес інституціоналізації закупівельної політики в Україні.

Важливим у історичному розрізі став також Закон України «Про захист економічної конкуренції», ухвалений у 2001 році [89]. Він поглибив регулювання конкурентних відносин і встановив правові засади протидії монополізму на ринку. Цей закон створив механізми забезпечення добросовісної конкуренції серед учасників публічних закупівель, що безпосередньо сприяло підвищенню прозорості процедур і ефективному використанню державних ресурсів.

Другий етап розвитку інституту публічних закупівель в Україні, що припадає на початок 2000-х років, відзначався також впливом глобальної економічної кризи та запровадженням протекціоністських заходів, спрямованих на підтримку національних виробників. У 2003 році було внесено суттєві зміни до Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти», які уточнили визначення ключових термінів у сфері закупівель і критерії оцінки пропозицій учасників торгів. Зокрема, передбачалася обов'язкова публікація оголошень про закупівлі в міжнародних друкованих виданнях, що стало важливим кроком до підвищення прозорості міжнародних торгів [78]. Водночас були встановлені обмеження щодо участі вітчизняних виробників, які отримали перевагу в тендерах на закупівлю

сільськогосподарської продукції, товарів харчової та переробної промисловості [82].

У 2004 році відбулася подальша модернізація правил проведення публічних закупівель. Було заборонено практику проведення закупівель від імені одного замовника для іншого, упроваджено новий понятійний апарат, зокрема термін «електронні закупівлі», а замовників зобов'язано публікувати інформацію про закупівлі в мережі Інтернет. Крім того, введено положення про можливість стягнення плати за тендерну документацію та накладання штрафів за порушення законодавства у сфері закупівель [74].

Подальшим кроком стало ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо додаткових гарантій захисту фінансових інтересів держави» від 16 червня 2005 р. №2664-IV, який визначив вимоги до інформаційних систем для публікації закупівель і запровадив громадський контроль через створення Співки «Тендерна палата України» [76]. Її діяльність мала забезпечити підвищення прозорості та громадський моніторинг процедур. Проте вже в період 2005–2008 рр. діяльність Тендерної палати супроводжувалася надмірною монополізацією інформаційного простору, бюрократизацією процесів і численними зловживаннями, що, за оцінками експертів, спричинило фінансові втрати держави приблизно на 500 млн доларів США [32, с. 141]. Таким чином, попри задекларовані цілі, реальні результати впровадження цих змін виявилися суперечливими.

На початку 2000-х років Україна також розпочала активну взаємодію з міжнародними організаціями – Світовим банком, ЄБРР, ЄС, що висунули вимоги гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами, насамперед положеннями Модельного закону ЮНСІТРАЛ «Про закупівлі товарів (робіт) і послуг» (1994). Цей вплив сприяв поступовому впровадженню положень про відкритість, рівність учасників і недискримінаційний доступ до тендерів.

Кризовий етап у регулюванні настав у 2008 році, коли було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» від 17 жовтня 2008 р. №921 [93]. Вона тимчасово замінила закон, що втратив чинність через конституційні обмеження, але призвела до правової невизначеності та ускладнення процедур. Державні закупівлі фактично регулювалися підзаконними актами, що підвищило ризики корупції та непрозорості.

Попри це, зазначений період залишається найбільш нестабільним у розвитку системи державних закупівель, оскільки часті зміни законодавства, дублювання повноважень між органами влади та відсутність сталих механізмів контролю не дозволили повною мірою досягти задекларованих цілей. Як слушно зазначає Міцик О.О., «етап 2000–2010 рр. характеризується амбівалентністю реформ – із одного боку, спостерігається становлення єдиного правового поля, а з іншого – загострення проблеми стабільності, прозорості та довіри бізнесу до механізмів державних закупівель» [56, с. 31].

Таким чином, другий етап розвитку інституту публічних закупівель в Україні можна визначити як період кодифікації, інституціоналізації та пошуку ефективної моделі управління, упродовж якого було закладено організаційно-правові засади сучасної системи закупівель. Саме в цей час сформувалися передумови для переходу до електронних торгів і створення єдиної цифрової платформи «Prozorro», що знаменувало початок якісно нового етапу розвитку інституту публічних закупівель.

Третій етап (2010–2015 рр.) – реформування системи державних закупівель та підготовка до електронізації. Цей етап розвитку інституту публічних закупівель в Україні охоплює період з 2010 по 2015 роки і характеризується активними спробами модернізації правової бази, посиленням антикорупційних механізмів, адаптацією законодавства до стандартів Європейського Союзу та підготовкою до запровадження електронної системи закупівель Prozorro. Саме цей період став ключовим у

переході від формального дотримання тендерних процедур до побудови системи, орієнтованої на прозорість, підзвітність і ефективність використання бюджетних коштів.

Базовим нормативним актом цього етапу став Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 1 червня 2010 р. №2289-VI, який запровадив нові підходи до проведення закупівельних процедур [95]. Закон систематизував процеси планування, визначив порядок проведення відкритих і двоетапних торгів, а також процедуру запиту цінових пропозицій. Уперше на законодавчому рівні було закріплено поняття «відкриті торги» як базову процедуру, а також механізм оскарження рішень замовників до уповноваженого органу.

Період з 2010 по 2014 рік відзначався активними змінами у законодавстві, зокрема, було внесено понад 30 поправок до Закону №2289-VI. Як зазначає Севастьянова Г. С., такі численні зміни призвели до порушення механізмів конкуренції, зокрема до розширення переліку винятків, на які не поширювалася дія закону [115, с. 63]. У результаті цього система втратила нормативну стабільність, а її ефективність значною мірою знизилась. Закон №2289-VI втратив чинність 10 квітня 2014 року, коли набрала силу нова редакція – Закон України «Про здійснення державних закупівель» №1197-VII.

Нова редакція закону 2014 року запровадила електронні закупівлі, що відповідало зобов'язанням України за Угодою про асоціацію з ЄС, і визначила порядок державного регулювання та контролю у сфері публічних закупівель [96]. Проте цей період залишався складним через нестабільність законодавства, часті зміни нормативних положень, а також невизначеність у застосуванні нових процедур державними й комунальними підприємствами. Окрім того, ускладнення спричинило впровадження таких нових механізмів, як реверсивний електронний аукціон, що вимагало часу для адаптації й належного технічного забезпечення [45, с. 50].

У цей період посилювався вплив міжнародних організацій, які розглядали реформування державних закупівель як передумову інтеграції України до

європейського ринку. Вимоги гармонізації із законодавством ЄС стали частиною Плану дій Україна – ЄС та подальшої Угоди про асоціацію, яка передбачила імплементацію положень Директив 2004/18/ЄС та 2004/17/ЄС у національне законодавство.

На рівні інституційної організації у цей час відбулися значні зміни у структурі державного управління: функції формування політики у сфері закупівель було покладено на Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, що поступово набуло статусу координатора закупівельної системи. Його роль трансформувалася від нагляду до аналітичного та методологічного супроводу реформ.

В умовах політичних змін і початку антикорупційних реформ 2014 рік став поворотним моментом у розвитку інституту публічних закупівель. Саме тоді розпочалося впровадження електронних інструментів закупівель, що мали забезпечити відкритість і спростити процедури. У 2014 році стартував пілотний проєкт системи Prozorro, створений за принципом «всі бачать все». Його запровадження стало першим кроком до переходу на повністю електронну модель, яка об'єднала державу, бізнес і громадськість у єдиній цифровій екосистемі публічних закупівель.

Таким чином, період 2010–2015 рр. Можна визначити як перехідний і реформаторський, коли було закладено технологічні, правові й інституційні основи сучасної системи публічних закупівель. Незважаючи на нестабільність і суперечливість законодавчих змін, саме цей етап підготував підґрунтя для появи електронної платформи Prozorro та формування сучасної моделі публічних закупівель, орієнтованої на прозорість, підзвітність і європейські стандарти управління.

Четвертий етап (2015–2020 рр.) – цифровізація, запровадження системи Prozorro та гармонізація із законодавством ЄС. Даний етап розвитку інституту публічних закупівель в Україні охоплює період із 2015 по 2020 роки й ознаменувався якісним переходом від паперових до електронних процедур, що заклало основи сучасної цифрової моделі публічних закупівель.

У цей період відбулося переосмислення ролі закупівель як інструменту державної політики, спрямованої на забезпечення ефективності, доброчесності та прозорості у використанні публічних ресурсів.

Ключовим нормативним актом став Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 р. №922-VIII, який набрав чинності 1 серпня 2016 року. Цей закон замінив попередній Закон України «Про здійснення державних закупівель» і започаткував нову філософію регулювання, орієнтовану на максимальну відкритість, конкурентність і цифрову інтеграцію процедур. Уперше в українському законодавстві було закріплено термін «публічні закупівлі», що засвідчило перехід до публічно-правової концепції управління бюджетними коштами, заснованої на принципах підзвітності суспільству.

Ключовим нововведенням стало обов'язкове використання електронної системи Prozorro для проведення всіх закупівель за державні кошти. Prozorro функціонує за принципом «всі бачать все», забезпечуючи рівний доступ учасників до інформації про тендери та хід процедур. Система базується на моделі публічно-приватного партнерства, де держава, бізнес і громадськість спільно здійснюють моніторинг і контроль. Її впровадження дозволило суттєво знизити корупційні ризики, підвищити рівень довіри до системи закупівель і зекономити мільярди гривень бюджетних коштів.

Також важливим нововведенням Закону 2015 року стало удосконалення механізму оскарження та нагляду. Попереднє законодавство містило значні обмеження у сфері захисту прав учасників торгів. Закон №922-VIII запровадив чітку та доступну процедуру оскарження через електронну систему Prozorro. Відповідно до статті 18 Закону, учасники торгів отримали право подавати скарги до органів нагляду або безпосередньо через електронну платформу Prozorro [107]. Ця процедура стала прозорою, швидкою та ефективною, що істотно підвищило рівень захисту прав суб'єктів господарювання.

У межах цього етапу відбулася й інституційна реформа системи контролю: функції органу оскарження були передані Антимонопольному комітету України, який отримав повноваження розглядати скарги в адміністративному порядку. Такий підхід забезпечив неупередженість рішень і формування сталої практики захисту прав учасників торгів.

Паралельно тривала гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу, передбачена Угодою про асоціацію з ЄС. У 2017–2019 роках здійснювалася поетапна імплементація Директив 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС, що передбачала:

- удосконалення механізмів допуску малих і середніх підприємств до участі у торгах;
- розвиток централізованих закупівельних організацій;
- застосування критерію «найкраще співвідношення ціни та якості»;
- стимулювання соціально відповідальних і «зелених» закупівель.

Подальший етап реформування настав із прийняттям нової редакції Закону України «Про публічні закупівлі» від 19 вересня 2019 р. №114-IX, яка набула чинності 19 квітня 2020 року. Цей закон розширив можливості системи Prozorro, вдосконалив процедури планування та моніторингу, а також визначив нові конкурентні механізми. Зокрема, замість п'яти процедур закупівель було встановлено три: відкриті торги; торги з обмеженою участю; конкурентний діалог [115, с. 73].

Нова редакція закону уточнила правила електронних закупівель, терміни проведення процедур і механізми громадського контролю, а також визначила форму договору закупівлі [79]. Серед інших важливих нововведень: підвищення порогів вартості, при досягненні яких стає обов'язковим застосування публічних процедур; спрощення структури процесу через зменшення кількості процедур; запровадження електронного каталогу Prozorro Market для швидких закупівель стандартних товарів; скорочення строків проведення торгів і розширення функціоналу системи оскарження; введення нових вимог до змісту договорів про закупівлю.

Законодавчі новації 2019–2020 років закріпили перехід України до сучасної, повністю цифрової моделі публічних закупівель, що відповідає європейським принципам відкритості, конкурентності та сталого розвитку.

Важливо, що 2020 рік ознаменувався також прийняттям спеціального нормативного акту – Закону України «Про оборонні закупівлі» від 17 січня 2020 р. №808-IX [101]. Цей закон спрямований на гармонізацію національного законодавства у сфері оборонних закупівель із вимогами Директиви 2009/81/ЄС та положеннями Угоди про асоціацію з ЄС. Його метою є створення правових засад для забезпечення оборонних і безпекових потреб держави шляхом запровадження прозорих, конкурентних і контрольованих процедур. Закон встановив вимоги до безпеки, локалізації виробництва, контролю за виконанням контрактів і мінімізації корупційних ризиків, формуючи тим самим новий етап розвитку спеціалізованих закупівель у секторі національної безпеки.

Отже, період 2015–2020 років став переломним у розвитку публічних закупівель в Україні. Він заклав технологічні, правові та інституційні основи цифрової моделі управління закупівлями, що базується на принципах «всі бачать все», добросовісної конкуренції, відкритих даних і прозорого контролю. Українська система Prozorro стала міжнародним зразком ефективної антикорупційної реформи, а національна модель публічних закупівель – важливим елементом європейської інтеграції України.

П'ятий етап (2020–2025 рр.) – сучасний період: воєнні виклики, діджиталізація, прозорість і нові напрями розвитку. П'ятий етап розвитку інституту публічних закупівель в Україні охоплює період із 2020 року до сьогоднішнього та характеризується глибокими трансформаціями, спрямованими на забезпечення стійкості системи в умовах війни, подальшу цифровізацію, посилення контролю та гармонізацію із європейськими стандартами.

Після набуття чинності нової редакції Закону «Про публічні закупівлі» (2020 р.) відбувся перехід до комплексної цифрової моделі управління закупівлями. Система Prozorro переросла у Prozorro+, яка інтегрує модулі

електронних торгів, бізнес-аналітики (BI Prozorro), громадського моніторингу (Dozorro) та відкритих API для взаємодії з державними реєстрами. Завдяки цій трансформації Prozorro стала основою аналітичної платформи Smart Spending, що дозволяє не лише проводити торги, але й здійснювати пост-аудит, прогнозування ризиків і виявлення порушень у режимі реального часу.

Після початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році система публічних закупівель зазнала радикальної адаптації. На підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. №169 було дозволено укладення прямих договорів без використання стандартних тендерних процедур, що забезпечило оперативність закупівель для потреб оборони, гуманітарної допомоги та критичної інфраструктури [86]. Водночас вимоги до звітності зберігалися – всі укладені договори підлягали публікації в системі Prozorro після виконання, що дозволяло зберегти базовий рівень прозорості.

У листопаді 2022 року Кабінет Міністрів ухвалив нову Постанову №1275 від 11.11.2022 р. «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану», яка замінила №169 і запровадила більш деталізовану, системну модель регулювання [87]. На відміну від попереднього нормативного акту, Постанова №1275 уточнила: процедури оборонних закупівель і звітності; вимоги до моніторингу; порядок врахування норм Закону №1977-IX щодо локалізації виробництва у сфері машинобудування.

Документ також надав можливість відступу від загальних вимог Закону «Про публічні закупівлі» у випадках нагальної необхідності – відповідно до пункту 13 Постанови №1178 від 12.10.2022 року, що дозволяло швидко реагувати на критичні ситуації у сфері оборони та безпеки [88].

Стратегічна рамка 2024–2026 та актуальні законодавчі новації. Важливим етапом сучасної трансформації стало схвалення Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024–2026 роки, затвердженої Розпорядженням КМУ від 2 лютого 2024 р. № 76-р. Документ визначає

стратегічні орієнтири розвитку сфери публічних закупівель, спрямовані на поглиблення євроінтеграції, професіоналізацію закупівельної діяльності, підвищення прозорості та підтримку післявоєнного відновлення [109].

Стратегія передбачає комплексну модернізацію через: гармонізацію законодавства з Директивами 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС; посилення інституційного потенціалу контролюючих органів і централізованих закупівельних організацій; удосконалення електронної системи Prozorro, автоматизацію процедур та розширення інтеграції з платформами DREAM, eData, BI Prozorro; професіоналізацію (оновлення професійних стандартів, розвиток компетенцій фахівців); залучення громадянського суспільства та міжнародних партнерів до моніторингу закупівель і реалізації проєктів відбудови.

Уряд України окреслює два пріоритетні напрями подальшої реалізації політики у сфері публічних закупівель: відновлення інфраструктури, зруйнованої внаслідок збройної агресії РФ; гармонізацію національного законодавства з правом ЄС, зокрема через підготовку пакета законопроектів щодо зарезервованих контрактів, динамічної системи закупівель, інноваційного партнерства та змішаних закупівель (планується подання у І кв. 2024 р.), а також закупівель у сфері безпеки та оборони (у IV кв. 2025 р.).

Передбачається запровадження нових конкурентних процедур, оновлення критеріїв оцінки пропозицій, створення кваліфікаційних систем і розвиток механізмів концесій у межах електронної системи Prozorro» [109].

Протягом останніх трьох десятиліть нормативна еволюція публічних закупівель в Україні відбувалася на основі трьох базових законів:

- Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» (2000);
- Закону України «Про здійснення державних закупівель» (2010);
- Закону України «Про публічні закупівлі» (2015).

Як слушно зауважує Курепіна О. Ю., їхня еволюція простежується за сферою застосування, архітектурою нагляду, уповноваженими органами,

процедурами, формами договорів, механізмами оскарження та громадського контролю [45, с. 63–70]. Найпомітніші відмінності чинної моделі: уніфікація правил і порогів для товарів, робіт, послуг; інституційна централізація контролю (Уповноважений орган, АМКУ); повна електронізація (Prozorro, відкриті дані, громадський нагляд); сучасний механізм оскарження (адміністративна + судова процедури); електронна форма договорів і чіткі вимоги до виконання (зменшення адміннавантаження, зростання довіри).

Поряд із цим діють норми воєнного часу, що забезпечують оперативність і гнучкість процедур, зберігаючи базові принципи підзвітності та конкуренції. Проте сучасна редакція законодавства демонструє недостатній рівень ефективності системи оборонних закупівель у воєнний період [72, с. 14].

В умовах війни й потреби підтримки внутрішнього виробництва особливого значення набули новації 2023–2024 років. Закон від 14.07.2024 р. «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» щодо створення передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості» [80] запровадив механізм локалізації для визначених категорій машинобудівної продукції вартістю від 200 тис. грн (врахування частки української складової у кінцевій вартості) [132, с. 171]. Мета – стимулювати внутрішнє виробництво та зменшувати імпортозалежність. Водночас норми Закону № 1977-IX і Постанови № 1275 допускають відступ від локалізації в критичних оборонних ситуаціях, забезпечуючи необхідну гнучкість.

Подальшим кроком у напрямі європейської інтеграції у сфері публічних закупівель став законопроект № 11520 «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» щодо імплементації положень Директив ЄС 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС», зареєстрований у Верховній Раді України у 2024 році [77]. Документ покликаний забезпечити повну гармонізацію національного законодавства із правом Європейського Союзу, що є однією з

ключових умов набуття Україною членства в ЄС. Законопроект передбачає структурне оновлення системи закупівель, зокрема:

- запровадження нових процедур закупівель (спрощених, інноваційних і партнерських);
- розширення електронних інструментів Prozorro, зокрема інтеграцію з європейською системою TED (Tenders Electronic Daily);
- посилення прозорості й доброчесності через уніфікацію правил звітності та обов’язкову публікацію інформації у форматі відкритих даних;
- запровадження механізмів попередніх ринкових консультацій та оцінки вартості життєвого циклу продукції;
- розширення участі малого й середнього бізнесу у закупівлях шляхом зниження адміністративних бар’єрів.

Прийняття цього законопроекту стане завершальним етапом імплементації європейських директив, що дозволить Україні приєднатися до внутрішнього ринку державних закупівель ЄС, відкрити доступ українських підприємств до європейських тендерів і забезпечити взаємне визнання процедур. Його ухвалення означатиме не лише нормативну, а й інституційну інтеграцію, спрямовану на формування прозорої, конкурентної та сталорозвиненої системи публічних закупівель, сумісної з *acquis communautaire*.

Підсумовуючи, можна констатувати, що становлення інституту публічних закупівель в Україні відбулося у кілька етапів – від фрагментарного нормативного регулювання 1990-х років до створення інтегрованої, цифрової та конкурентної системи, що відповідає міжнародним стандартам. Запровадження електронної системи Prozorro, розвиток аналітичної платформи ВІ Prozorro, прийняття Закону України «Про публічні закупівлі» 2019 року, а також реформи 2023–2024 років засвідчують системну трансформацію державної політики у напрямі прозорості, доброчесності й ефективного управління публічними фінансами.

Попри суттєві зрушення в законодавстві, активну євроінтеграцію, цифровізацію та посилення контролю, сфера публічних закупівель залишається вразливою до правопорушень, зловживань і корупційних ризиків. Недосконалість окремих процедур, формальний підхід до моніторингу, недостатня відповідальність замовників і слабка правозастосовна практика створюють передумови для нових викликів. Це свідчить не лише про складність побудови ефективного механізму закупівель у перехідній економіці, а й про необхідність тісної координації між законодавчими, виконавчими та контролюючими інституціями.

Водночас сучасний етап розвитку інституту публічних закупівель характеризується низкою ключових досягнень, які підтверджують поступовий прогрес і зближення України з європейськими стандартами:

1. Нормативно-правова база. Законодавство про публічні закупівлі постійно вдосконалюється, що сприяє уніфікації підходів і створенню прозорих умов для ефективного використання бюджетних коштів.
2. Прозорість і відкритість інформації. Впровадження системи Prozorro стало фундаментальною реформою, яка забезпечила публічний моніторинг і контроль з боку громадськості, ЗМІ та бізнесу.
3. Конку rentність і ефективність. Розвиток рівних можливостей для всіх учасників ринку дозволяє державі обирати найкращі пропозиції та раціонально використовувати публічні ресурси.
4. Антикорупційні інструменти. Створено систему відкритих реєстрів, електронного оскарження, ризик-індикаторів, моніторингу та громадського аудиту, що мінімізує людський вплив і підвищує довіру до процесів закупівель.
5. Цифровізація процесів. Автоматизація всіх етапів – від оголошення тендеру до укладення договору – підвищила швидкість і об'єктивність процедур.

6. Участь громадськості та стейкхолдерів. Залучення експертних спільнот, громадських організацій і міжнародних партнерів сприяє утвердженню культури доброчесності та підзвітності.

Разом ці досягнення свідчать про глибинну трансформацію інституту публічних закупівель – від адміністративного механізму державного замовлення до ринкового інструменту стратегічного державного регулювання, який поєднує економічну ефективність, прозорість і підзвітність. Публічні закупівлі поступово перетворюються на інтегрований механізм державної політики, що не лише забезпечує раціональне витрачання бюджетних коштів, а й сприяє розвитку добросовісної конкуренції, підтримці національного виробника, залученню інвестицій і відбудові економіки.

Попри існуючі виклики, національна система демонструє позитивну динаміку реформ, зростання рівня відкритості та послідовну гармонізацію з європейським правом. Сучасний етап розвитку інституту публічних закупівель в Україні можна охарактеризувати як етап утвердження прозорості, конкурентної та цифровізованої моделі, здатної забезпечити баланс між ефективністю державного управління й принципами добросовісної конкуренції, сталого розвитку та підзвітності перед суспільством.

Висновки до розділу 1.

Проведене дослідження дозволило встановити, що інститут публічних закупівель у сучасному правовому полі є результатом тривалого еволюційного розвитку, який пройшов шлях від адміністративного інструменту забезпечення державних потреб до багаторівневої системи господарсько-правового регулювання, що виконує функції стратегічного управління публічними ресурсами.

Виявлено, що міжнародні стандарти регулювання закупівель формують основу глобальної нормативної гармонізації у цій сфері. Центральне місце посідають положення Директив ЄС 2014/24/ЄС, 2014/25/ЄС і 2014/23/ЄС, які закріплюють принципи відкритості, конкуренції, недискримінації та

ефективного використання коштів, а також передбачають інноваційні механізми, зокрема інноваційне партнерство, електронні каталоги, життєвий цикл товарів і нецінові критерії оцінювання. Ці положення стали нормативною моделлю, до якої поступово адаптується українське законодавство.

Встановлено, що Генеральна угода СОТ про державні закупівлі (GPA) забезпечує багатосторонню правову рамку, що регулює взаємний доступ до ринків закупівель держав-учасниць, а також уніфікує принципи прозорості, рівного ставлення й чесної конкуренції. Її положення стали орієнтиром для формування української закупівельної політики, особливо у частині забезпечення відкритості інформації, розширення кола учасників і гармонізації з міжнародними економічними зобов'язаннями України.

Моделльний закон ЮНСІТРАЛ, ухвалений у 2011 році, справив суттєвий вплив на формування глобальної практики закупівельного права, закріпивши концепцію ризик-орієнтованого управління, можливість електронних торгів, механізми оскарження та підвищені вимоги до прозорості. Саме цей документ став універсальним орієнтиром для побудови національних правових систем у сфері закупівель, у тому числі й української.

Узагальнено, що міжнародна гармонізація підходів у сфері публічних закупівель відбувається на основі інтеграції принципів справедливої конкуренції, відкритості, ефективності та доброчесності, що поступово перетворює державні закупівлі з адміністративної процедури на механізм стратегічного економічного управління.

Проведений порівняльний аналіз досвіду країн Європейського Союзу та США засвідчив, що успішність функціонування системи закупівель значною мірою залежить від наявності чіткої нормативної бази, централізованих органів регулювання, високого рівня професіоналізації учасників і дієвих механізмів громадського контролю. У країнах ЄС створено потужні інституційні механізми забезпечення доброчесності, зокрема через систему електронних торгів, відкритих реєстрів та незалежних органів оскарження. У США розвиток державних закупівель базується на принципі «value for money»

і багаторівневій системі контрактного менеджменту, що забезпечує стратегічне планування, оцінку ефективності та відповідальність виконавців.

Установлено, що національна система публічних закупівель України пройшла складний шлях становлення – від перших нормативних актів 1990-х років до створення сучасної цифрової інфраструктури Prozorro. Ключовим етапом стала реформа 2016 року, яка впровадила обов’язковість електронних процедур, відкритість даних і можливість громадського контролю за принципом «усі бачать усе». Система Prozorro та її аналітичний модуль ВІ Prozorro забезпечили безпрецедентний рівень прозорості, визнаний міжнародними організаціями як одна з найуспішніших антикорупційних ініціатив у сфері публічних фінансів.

Разом із тим, дослідження показало, що сучасний етап розвитку української системи закупівель супроводжується новими викликами. До них належать нестабільність законодавчої бази, розбалансованість інституційної структури, обмеженість кадрових ресурсів, а також необхідність адаптації процедур до умов воєнного стану. У цьому контексті законопроект №11520, спрямований на імплементацію європейських директив, відіграє ключову роль у подальшому реформуванні системи, особливо у частині підвищення гнучкості процедур, удосконалення механізмів оскарження та забезпечення належного рівня конкуренції.

Визначено, що євроінтеграційний вектор розвитку публічних закупівель України зумовлює необхідність переходу від формального дотримання процедур до моделі стратегічного управління, у межах якої закупівлі розглядаються як інструмент реалізації державної політики у сферах інновацій, сталого розвитку, енергоефективності та соціальної відповідальності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що інститут публічних закупівель є динамічною правовою категорією, розвиток якої в Україні відбувається у руслі глобальних тенденцій гармонізації, цифровізації та забезпечення конкуренції. Його еволюція свідчить про поступове перетворення державних закупівель на

потужний господарсько-правовий інструмент реалізації економічної політики держави, здатний забезпечити ефективне управління публічними коштами, підвищення конкурентоспроможності економіки та інтеграцію України до європейського правового простору.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

2.1. Правові засади здійснення публічних закупівель: сутність, природа, принципи.

Інститут публічних закупівель є одним із ключових елементів економічної системи держави, через який реалізуються її соціально-економічні, інноваційні та регуляторні функції. Саме у сфері закупівель найбільш повно виявляється взаємодія публічних і приватних інтересів, а також поєднання господарсько-правових, адміністративно-правових і фінансово-правових механізмів державного управління. В умовах трансформації економіки та євроінтеграційних процесів публічні закупівлі виступають не лише способом забезпечення державних потреб, але й інструментом реалізації принципів ефективності, відкритості, доброчесності та конкурентності.

Наукове визначення публічних закупівель охоплює сукупність організаційно-правових відносин, що виникають у процесі планування, організації, проведення та контролю закупівель товарів, робіт і послуг за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Ці відносини регламентуються спеціальним законодавством і характеризуються публічно-правовим інтересом, який превалює над приватним, оскільки їх основною метою є не отримання прибутку, а забезпечення суспільних потреб і виконання державних функцій.

Водночас, на відміну від суто адміністративних або фінансових інститутів, публічні закупівлі мають господарсько-правову природу, адже здійснюються у сфері господарювання, пов'язаній із рухом матеріальних ресурсів, ціноутворенням, конкуренцією та договірними зобов'язаннями [24, с. 52]. Наголосимо, що в науковій спільноті домінує думка, що господарсько-правові засади публічних закупівель полягають у поєднанні публічно-

правових регуляторних інструментів із приватно-правовими формами договірної взаємодії. Такий синтез дозволяє державі ефективно реалізовувати свої економічні інтереси, не виходячи за межі принципів ринкової економіки.

Публічні закупівлі мають також економіко-правовий вимір, адже вони сприяють структурній перебудові економіки, розвитку підприємництва, підтримці національного виробника та підвищенню рівня інвестиційної активності. Через механізми закупівель держава впливає на обсяги виробництва, зайнятість населення, технологічне оновлення підприємств і розвиток інноваційного потенціалу країни. Таким чином, правове регулювання публічних закупівель має не лише процедурний, але й стратегічний характер, оскільки є інструментом реалізації державної економічної політики.

У структурі правовідносин у сфері публічних закупівель простежується поєднання владного та майново-договірного елементів. З одного боку, держава як замовник має владні повноваження щодо встановлення правил участі, проведення процедур, контролю та застосування санкцій; з іншого – вона вступає у договірні відносини з постачальниками, діючи як рівноправний контрагент. Саме ця подвійна природа інституту публічних закупівель зумовлює складність його правового регулювання та потребу в міжгалузевому підході, що поєднує адміністративно-правові, господарсько-правові та фінансово-правові елементи.

Відповідно, правові засади здійснення публічних закупівель охоплюють систему норм, принципів і процедур, спрямованих на забезпечення балансу інтересів держави, бізнесу та суспільства. Вони встановлюють правила взаємодії учасників ринку, гарантують прозорість процесів і забезпечують ефективне використання публічних ресурсів. У науковій доктрині правові засади інституту публічних закупівель розглядаються як елемент господарського правопорядку, що забезпечує узгодженість економічних і правових інструментів регулювання у сфері державних фінансів.

Правові засади публічних закупівель в Україні формуються на основі Конституції України, яка закріплює фундаментальні принципи верховенства права, законності, рівності суб'єктів перед законом, а також обов'язок держави забезпечувати ефективне, цільове та прозоре використання бюджетних коштів. Відповідно до статті 95 Конституції України, видатки держави мають спрямовуватися на забезпечення соціально-економічного розвитку країни [40], що безпосередньо пов'язано з інститутом публічних закупівель, через який реалізується значна частина державних видатків.

Ключовим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII від 25.12.2015 року, який визначив основні принципи здійснення закупівель: добросовісну конкуренцію, відкритість і прозорість на всіх етапах, недискримінацію учасників, об'єктивну та неупереджену оцінку тендерних пропозицій, запобігання корупційним діям і зловживанням [107]. Таким чином, цей закон став нормативною основою формування відкритого, конкурентного та доброчесного ринку публічних закупівель в Україні.

Важливу роль відіграє й підзаконне регулювання, що включає постанови Кабінету Міністрів України, накази Уповноваженого органу (Міністерства економіки України), методичні рекомендації та інструкції, які деталізують порядок проведення процедур закупівель, правила використання електронних систем, механізми функціонування електронних каталогів і здійснення моніторингу.

Особливе значення у формуванні правових засад публічних закупівель мають міжнародні зобов'язання України, зокрема: Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка передбачає гармонізацію національного законодавства з правом ЄС у сфері державних закупівель [120]; приєднання до Угоди про державні закупівлі Світової організації торгівлі (GPA), що надало українським постачальникам доступ до міжнародних ринків

і, водночас, зобов'язало державу забезпечити прозорість, рівні умови та недискримінаційність процедур [85].

Законодавство у сфері публічних закупівель характеризується високим рівнем динамічності, що зумовлено необхідністю адаптації до сучасних економічних, технологічних і соціальних викликів. Постійне оновлення нормативно-правової бази відображає прагнення держави забезпечити ефективне управління публічними фінансами, впровадження цифрових технологій та поглиблення євроінтеграційних процесів. Отже, модернізація правового поля у сфері публічних закупівель є не лише вимогою часу, а й стратегічною умовою підвищення ефективності державних витрат, розвитку добросовісної конкуренції та зміцнення довіри громадян до інститутів влади.

Першочерговим завданням у дослідженні правових засад є аналіз понятійного апарату, насамперед – визначення змісту терміна «публічні закупівлі». Коректне тлумачення цього поняття має принципове значення для розуміння сутності правовідносин, визначення їх предмета, меж і суб'єктного складу, а також для формування адекватного механізму правового регулювання.

Поняття «публічні закупівлі» уперше було законодавчо закріплено з прийняттям Закону України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII від 25.12.2015 року, який замінив раніше чинний термін «державні закупівлі». Обидва поняття є взаємопов'язаними й у певних контекстах можуть використовуватися як суміжні, однак між ними існує змістова відмінність. Термін «публічні закупівлі» має ширший обсяг, оскільки охоплює не лише державний, а й комунальний сектор, а також передбачає участь публічних суб'єктів, які діють від імені держави або територіальних громад.

Попри законодавче визначення, у науковій літературі досі не сформовано єдиного доктринального підходу до тлумачення терміна «публічні закупівлі», що зумовлює триваючу дискусію щодо його змісту, функцій і співвідношення з поняттям «державні закупівлі». Еволюція

цих понять відображає трансформацію моделі державного управління – від централізованої системи державного замовлення до ринково орієнтованої системи управління публічними фінансами, заснованої на принципах прозорості, конкуренції та ефективності.

Як зазначає Ю. О. Голуб, «термін «державні закупівлі» утворений шляхом поєднання процесу придбання товарів, робіт чи послуг із суб'єктом – державою, яка виступає замовником» [17, с. 55]. О. Л. Юдіцький тлумачить «державні закупівлі як соціальний інститут державного регулювання економіки, спрямований на виробництво і розподіл суспільних благ» [138, с. 431]. О. О. Критенко визначає їх як «регламентовану законодавством діяльність держави з придбання товарів, робіт і послуг з максимальною ефективністю та мінімальними витратами» [42, с. 25]. Г. І. Пінькас розглядає їх як «систему замовлення державним сектором товарів, робіт і послуг, необхідних для виконання програм розвитку на засадах добросовісної конкуренції та економії коштів» [69, с. 15]. А. О. Олефір підкреслює, що «державні закупівлі – це конкурентне придбання товарів, робіт і послуг за державні кошти з метою задоволення суспільних потреб і реалізації соціально-економічної політики» [63, с. 203].

З наведених визначень випливає, що поняття «державні закупівлі» акцентує увагу на участі держави як замовника, тоді як «публічні закупівлі» охоплюють ширше коло суб'єктів публічного права (у тому числі органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, що використовують публічні кошти). Таким чином, у сучасному правовому дискурсі «публічні закупівлі» розглядаються як інституційно розширений та правово уніфікований різновид державних закупівель, який відповідає європейським стандартам good governance і фінансової підзвітності.

Перехід до терміна «публічні закупівлі» у законодавстві України означає розширення кола суб'єктів – від державних органів до органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств і всіх розпорядників публічних коштів.

Правовідносини у сфері публічних закупівель становлять сукупність організаційно-господарських і майнових зв'язків, що виникають між замовниками, учасниками торгів, контролюючими органами, а також іншими суб'єктами, залученими до процесу використання публічних коштів [49, с. 271]. Вони характеризуються складною юридичною природою, оскільки поєднують елементи адміністративного регулювання (владні приписи, контроль, санкції) та приватно-правової взаємодії (договір, відповідальність, економічний інтерес).

З огляду на це, публічні закупівлі слід розглядати як комплексний міжгалузевий інститут, який функціонує на перетині господарського, адміністративного, фінансового та цивільного права. Його особливість полягає у тому, що він одночасно: забезпечує публічну функцію держави – задоволення суспільних потреб за рахунок бюджетних ресурсів створює ринкове середовище для реалізації інтересів суб'єктів господарювання; гарантує контроль і підзвітність у використанні публічних фінансів.

Предметом правового регулювання у сфері публічних закупівель є суспільні відносини, що виникають під час планування, організації, проведення процедур закупівель, укладання та виконання договорів, а також здійснення контролю, моніторингу й оскарження [49, с. 37]. Тобто, ці відносини охоплюють повний цикл управління закупівельною діяльністю – від формування потреби у товарах чи послугах до фактичного їх постачання і перевірки використання бюджетних коштів.

Особливістю публічних закупівель є розподіл владних і договірних повноважень. Замовник має адміністративні інструменти для регламентації умов участі в тендері, однак після укладення договору він реалізує свої права виключно в межах цивільно- та господарсько-правових зобов'язань. Такий дуалізм ролі держави – як регулятора і як учасника ринку – є визначальною рисою інституту публічних закупівель і забезпечує єдність публічного управління та ринкових механізмів.

На доктринальному рівні інститут публічних закупівель розглядається як правовий механізм раціонального розподілу публічних ресурсів, який одночасно реалізує контрольну, регуляторну, стимулюючу та соціальну функції. Він спрямований на оптимізацію витрат держави, підтримку конкурентного середовища та забезпечення доброчесної поведінки всіх суб'єктів ринку.

В. Ю. Квач і Р. В. Афанасієв визначають публічні закупівлі як «процес придбання товарів, робіт і послуг у межах добросовісної конкуренції з метою економії бюджетних коштів» [37, с. 886]. Ю. О. Оврамець трактує публічні закупівлі як «правовий механізм відбору постачальників, здатних виконати державне замовлення на найбільш вигідних умовах за результатами неупередженого конкурсного процесу» [60, с. 187]. В свою чергу, Альциванович О. В. та Цимбаленко Я. Ю. акцентують увагу на процедурному аспекті, визначаючи публічні закупівлі як «поетапну, законодавчо врегульовану процедуру конкурентного придбання товарів, робіт і послуг, що супроводжується контролем і моніторингом уповноважених органів» [1, с. 96].

У вітчизняній науці господарського права сформувалося кілька основних підходів до визначення правової природи публічних закупівель, кожен із яких відображає певний аспект взаємодії держави, бізнесу та суспільства у сфері розподілу публічних ресурсів.

Інституційний підхід (О. Л. Юдіцький [138], Г. І. Пінькас [60]) розглядає закупівлі як соціально-економічний механізм реалізації державної політики, спрямований на підтримку стратегічних галузей, забезпечення стабільності державного управління та задоволення суспільних потреб. Представники цього напряму підкреслюють інтеграційний характер інституту, що поєднує елементи державного регулювання, фінансового контролю та господарської діяльності.

Економіко-правова концепція, представлена працями О. О. Критенко [42], Я. В. Петруненко [67] та інших дослідників, трактує публічні закупівлі як інструмент державного економічного управління та стимулювання

розвитку ринку. На думку Я. В. Петруненко, публічні закупівлі є механізмом ефективного використання державних коштів за допомогою господарсько-правових засобів, який поєднує економічну доцільність із юридичною визначеністю [67, с. 25].

Господарсько-правовий напрям найбільш повно відображає сучасне розуміння сутності інституту. В. Р. Малолітнева у дисертації «Господарсько-правовий інститут публічних закупівель» доводить, що закупівлі мають комплексну правову природу, оскільки поєднують договірні, організаційні та контрольні елементи господарських відносин, а їх метою є ефективне використання публічних ресурсів [49, с. 32]. Курепіна О. Ю. визначає публічні закупівлі як «господарсько-правовий механізм реалізації завдань держави у сфері придбання товарів, робіт і послуг» [45, с. 34]. Севастьянова Г. С. характеризує їх як «законодавчо врегульовану конкурентну процедуру придбання товарів, робіт і послуг за державні та місцеві кошти, що ґрунтується на принципах прозорості, відкритості й ефективності» [115, с. 125]. Т. І. Швидка розглядає публічні закупівлі як «багаторівневий господарсько-правовий інститут, який інтегрує економічні, організаційні та антикорупційні механізми державного управління», наголошуючи, що вони виконують системоутворюючу функцію у господарському механізмі держави, поєднуючи економічну ефективність із публічною підзвітністю [132, с. 216].

Узагальнюючи, можна дійти висновку, що сучасна доктрина господарського права розглядає публічні закупівлі як багатовимірний правовий інститут, який поєднує регуляторні, економічні, безпекові, контрольні та організаційні елементи. Їхня багатофункціональна природа зумовлює потребу у системному підході, що поєднує публічно-правові, господарсько-правові та фінансово-правові аспекти.

У структурі правовідносин у сфері публічних закупівель можна виділити три взаємопов'язані блоки, кожен із яких виконує самостійну функцію в механізмі правового регулювання – організаційно-процедурний,

договірно-господарський та контрольно-наглядовий. Їхнє поєднання забезпечує системність інституту публічних закупівель, у межах якого відбувається послідовний перехід від планування потреб до контролю результатів використання публічних коштів.

1. Організаційно-процедурний блок охоплює увесь комплекс підготовчих і реалізаційних дій: планування потреб замовника, формування та оприлюднення річного плану закупівель, підготовку тендерної документації, оголошення процедур, прийняття пропозицій, проведення торгів і визначення переможця. На цьому етапі домінують публічно-правові елементи, адже замовник діє від імені держави або територіальної громади, реалізуючи делеговані владні повноваження. Встановлені процедури мають імперативний характер і спрямовані на забезпечення рівного доступу учасників, прозорості рішень і недопущення дискримінаційних практик.

Організаційно-процедурний блок можна розглядати як адміністративну основу системи закупівель, яка формує публічний порядок проведення тендерів та визначає правові рамки для наступних господарських дій. Він є першою ланкою механізму державного управління у сфері закупівель, що забезпечує реалізацію принципів законності, гласності та добросовісної конкуренції.

2. Договірно-господарський блок починається з моменту укладення договору про закупівлю між замовником і постачальником (підрядником, виконавцем послуг). Саме тут відбувається перехід від публічно-правових до приватно-правових відносин, де сторони взаємодіють на засадах рівноправності, еквівалентності й взаємної відповідальності.

На цьому етапі реалізуються господарсько-правові елементи – виконання зобов'язань, постачання товарів, оплата, контроль якості, дотримання строків і санкції у разі порушення умов договору. Держава або орган місцевого самоврядування виступає як рівноправний контрагент, але з урахуванням специфіки публічного фінансування, підзвітності та цільового використання коштів. У межах цього блоку

виявляється економічна сутність закупівель, оскільки саме договір про закупівлю є основною юридичною формою перерозподілу публічних ресурсів у господарський обіг.

3. Контрольно-наглядовий блок охоплює відносини з перевірки, аудиту, моніторингу, оскарження та відповідальності у разі порушення законодавства про закупівлі. Він забезпечує реалізацію превентивної, коригуючої та захисної функцій держави, спрямованих на збереження публічних фінансів і забезпечення доброчесності процедур. Контроль у цій сфері здійснюють внутрішні (відомчі) органи, зовнішні (державні) інституції та громадський сектор. До ключових механізмів належать моніторинг процедур закупівель, державний аудит, адміністративне та судове оскарження, а також притягнення до юридичної відповідальності у разі встановлення порушень.

Контрольно-наглядовий блок має системоутворююче значення, оскільки саме через нього реалізуються принципи підзвітності, доброчесності та ефективності, які є визначальними для сталого функціонування всієї системи публічних закупівель.

Таким чином, триєдина структура правовідносин у сфері публічних закупівель – організаційно-процедурна, договірно-господарська та контрольно-наглядова – забезпечує баланс між управлінським, економічним і правовим компонентами. Їх взаємодія гарантує цілісність правового режиму закупівель, єдність публічних і приватних інтересів, ефективність державного управління, економічну доцільність і прозорість використання публічних фінансів.

На нашу думку, найбільш обґрунтованим є системний підхід, який інтегрує елементи всіх трьох моделей – господарсько-правової, адміністративно-правової та економіко-правової. Саме комплексне розуміння публічних закупівель дозволяє розкрити їхню багатofункціональність – від забезпечення ефективного витрачання публічних коштів до стимулювання конкуренції, інновацій і сталого розвитку. У цьому аспекті публічні закупівлі

постають не лише як юридична процедура, а як інституційний інструмент економічної політики держави, спрямований на досягнення її стратегічних цілей.

Особливу увагу дослідники приділяють цільовому призначенню публічних закупівель, яке полягає не лише у задоволенні потреб державних органів і територіальних громад, а й у стимулюванні розвитку національної економіки, впровадженні інновацій, забезпеченні зайнятості та підвищенні конкурентоспроможності на ринку (О. Критенко [42], Ю. Оврамець [60]). Поряд із цим низка авторів (О. Альциванович, Я. Цимбаленко [1], В. Квач, Р. Афанасієв [37]) акцентує увагу на процедурних принципах публічних закупівель – прозорості, відкритості, ефективності, добросовісній конкуренції, а також на необхідності належного контролю та координації процесів з боку уповноважених органів.

Узагальнюючи наведені доктринальні підходи, можна дійти висновку, що публічні закупівлі становлять багатофункціональний правовий та економічний інститут, який поєднує: процес придбання товарів, робіт і послуг за рахунок публічних коштів; інструмент реалізації державної економічної, соціальної та інноваційної політики; механізм функціонування на основі принципів прозорості, конкурентності, ефективності та підзвітності.

Ураховуючи наукові підходи та сучасні тенденції розвитку законодавства, у даній роботі сформульовано авторське визначення публічних закупівель як *урегульованого законодавством, відкритого та конкурентного процесу придбання замовниками товарів, робіт і послуг за рахунок публічних коштів, спрямованого на задоволення суспільних потреб, реалізацію державних стратегічних цілей економічної безпеки держави і забезпечення ефективного, економного та прозорого використання фінансових ресурсів.*

На відміну від існуючих у науковій літературі підходів, у запропонованому визначенні акцент зроблено на інтеграції трьох ключових характеристик – відкритості, конкурентності та цільового призначення витрачання коштів. Це дозволяє розглядати публічні закупівлі не лише як

технічну процедуру забезпечення органів влади ресурсами, а як інституційний механізм реалізації державної політики у сферах економіки, соціального розвитку та фінансової стабільності.

Публічні закупівлі виступають важливим інструментом державної політики, оскільки забезпечують цільове, ефективне й прозоре використання бюджетних коштів, сприяють реалізації публічних інтересів та досягненню стратегічних соціально-економічних цілей держави [42, с. 22]. Їхній правовий механізм базується на чітко визначених процедурах, що гарантують прозорість, конкурентність і недискримінаційність учасників, а також забезпечують відкритість ринку державних замовлень.

Водночас публічні закупівлі не можна зводити лише до формального процесу придбання товарів, робіт і послуг [160, с. 526]. Вони є органічною складовою господарсько-правового регулювання економіки, що забезпечує раціональне використання публічних ресурсів і взаємодію держави з суб'єктами господарювання. Саме тому публічні закупівлі обґрунтовано розглядаються як самостійний господарсько-правовий інститут, який поєднує норми матеріального й процесуального характеру, спрямовані на формування ефективних, справедливих і добросовісних відносин між державою та бізнесом.

Наукове визначення господарсько-правової сутності цього інституту запропонувала Т. І. Швидка, яка розглядає публічні закупівлі як «систему правових норм, на основі яких врегульовуються господарські відносини з приводу закупівлі товарів, виконання робіт і надання послуг за бюджетні кошти задля забезпечення потреб держави та реалізації її інтересів» [132, с. 215].

Такий підхід узгоджується з позиціями В. Р. Малолітневої [49, с.33] та Я. В. Петруненка [67, с. 24], які також підкреслюють, що інститут публічних закупівель має господарсько-правову природу, оскільки регулює договірні відносини у сфері обігу публічних фінансів, побудовані на принципах економічної доцільності, ефективності та законності.

Використання господарсько-правових механізмів у сфері публічних закупівель дозволяє державі раціонально розподіляти фінансові ресурси, формувати ефективну систему державного та муніципального забезпечення, а також досягати максимального економічного результату при реалізації політик у різних галузях – від промисловості до соціальної сфери.

Ключовими завданнями інституту публічних закупівель є: задоволення суспільних потреб через придбання необхідних товарів, робіт і послуг; раціональне планування та розподілення бюджетних коштів; забезпечення їх ефективного та цільового використання; створення рівних умов конкуренції для суб'єктів господарювання [49, с. 45].

Держава при цьому виступає не лише організатором закупівельного процесу, але й замовником, який реалізує публічні інтереси шляхом укладення господарських договорів із суб'єктами ринку. Такий підхід забезпечує поєднання владного і договірної начал, що є ознакою сучасної моделі публічного управління.

Важливим критерієм ефективності публічних закупівель є дотримання принципу конкуренції, який передбачає відкритість тендерних процедур, неупереджений вибір переможця та рівність можливостей усіх учасників [49, с. 26]. Саме реалізація цього принципу гарантує оптимальне співвідношення ціни та якості, запобігає корупційним ризикам і формує довіру бізнесу до державних інститутів.

Таким чином, інститут публічних закупівель виступає системоутворюючим елементом господарського механізму держави, який поєднує економічну ефективність із публічною підзвітністю, а також створює правові передумови для реалізації принципів добросовісної конкуренції, відкритості та раціонального управління бюджетними ресурсами.

Однією з ключових ознак інституту публічних закупівель є його двовекторна правова природа, що поєднує публічний інтерес держави з приватним інтересом учасників ринку. Саме на перетині цих інтересів формується особлива система правових відносин, у межах якої

держава виступає одночасно як регулятор і як учасник господарського обороту.

Публічний інтерес у сфері закупівель виражається у необхідності забезпечення суспільних потреб, ефективного управління бюджетними ресурсами та досягнення стратегічних цілей держави – економічних, соціальних, інноваційних і екологічних [49, с. 40]. Його сутність полягає не у досягненні комерційної вигоди, а у максимізації суспільної користі шляхом раціонального використання публічних коштів. На відміну від приватного інтересу, який має індивідуально-господарську спрямованість, публічний інтерес охоплює загальносуспільні цінності – стабільність державних фінансів, розвиток національної економіки, якість державних послуг та підвищення довіри громадян до інститутів влади.

Зміст публічного інтересу у публічних закупівлях визначається через цільову спрямованість державних витрат, яка має забезпечити ефективність і результативність використання кожної бюджетної одиниці. Це означає не лише економію коштів, а й досягнення суспільно значущих результатів – створення робочих місць, підтримку національного виробництва, впровадження інновацій, підвищення технологічного рівня та зменшення екологічного навантаження [53, с. 54]. Таким чином, публічні закупівлі доцільно розглядати як механізм реалізації публічного інтересу у сфері господарювання, що поєднує економічну доцільність із соціальною ефективністю.

Держава, реалізуючи свої владні повноваження, має право встановлювати загальні правила участі у закупівлях, формувати кваліфікаційні критерії, визначати стандарти доброчесності, а також здійснювати контроль і нагляд за дотриманням законодавства [63, с. 82]. Водночас такий вплив має відбуватися в межах принципів пропорційності, недискримінації та рівності учасників, щоб уникнути надмірного адміністративного тиску та зберегти конкурентне середовище.

Зі свого боку, приватний інтерес учасників закупівель – постачальників, підрядників, виконавців послуг – є природною складовою ринкових відносин і полягає у одержанні прибутку, розширенні ринкової присутності та забезпеченні стабільних договірних відносин із державою. Для бізнесу участь у закупівлях є формою реалізації господарської ініціативи, що сприяє розвитку підприємництва, залученню інвестицій і диверсифікації виробництва. Включення приватного сектору у державні тендери підвищує рівень конкуренції, сприяє оптимізації витрат і стимулює інноваційний розвиток, перетворюючи публічні закупівлі на платформу взаємовигідного партнерства.

Збалансування публічного й приватного інтересів становить сутність сучасної концепції публічних закупівель [49, с. 137]. У науковій літературі цей баланс розглядається як правовий компроміс між імперативом державного управління та принципом свободи підприємництва. Надмірне домінування публічного інтересу веде до адміністративного формалізму, бюрократизації процедур і зниження ефективності, тоді як перевага приватного – до корупційних ризиків, змов та монополізації ринку.

Завдання держави полягає у створенні збалансованої правової архітектури, яка гарантує відкритість інформації, рівний доступ учасників і добросовісну конкуренцію, водночас зберігаючи господарську автономію підприємців. Такий підхід відповідає європейським тенденціям розвитку публічного управління, що базуються на партнерстві держави та бізнесу, а не на їх протиставленні.

Отже, у сфері публічних закупівель співвідношення публічного та приватного інтересів має розглядатися як інституційний баланс, який забезпечує одночасно ефективність державного управління й свободу економічної діяльності. Цей баланс є не лише правовою категорією, а й індикатором зрілості правової системи, здатної гарантувати справедливість, конкретність і доброчесність у використанні публічних фінансів.

В українському законодавстві баланс між публічними та приватними інтересами у сфері закупівель реалізується через систему принципів, які забезпечують відкритість, добросовісну конкуренцію та недискримінацію учасників [63, с. 178]. Закон України «Про публічні закупівлі» визначає, що замовники зобов'язані забезпечувати рівний доступ усіх учасників до процедур закупівель і не допускати обмеження конкуренції [107]. Такий підхід відповідає європейській моделі партнерства держави й бізнесу, у межах якої держава формує «правила гри», а ринок забезпечує економічну ефективність і результативність використання публічних коштів.

З наукової точки зору, співвідношення публічного й приватного інтересів у системі закупівель може розглядатися як механізм взаємної відповідальності [49, с. 137]. Держава несе відповідальність за прозорість, законність і передбачуваність процедур, а бізнес – за доброчесність, виконання договірних зобов'язань і дотримання етичних стандартів господарювання. Така модель формує нову парадигму управління публічними фінансами, засновану на принципах партнерства, довіри та взаємної відповідальності сторін.

Таким чином, публічні закупівлі виступають правовим механізмом узгодження публічних і приватних інтересів, що забезпечує ефективне функціонування економіки, розвиток конкурентного середовища та підвищення якості державного управління. Їхня результативність залежить від здатності держави підтримувати баланс між економічною доцільністю та правовою визначеністю, між регуляторним впливом і свободою підприємництва, що є основою побудови правової держави й ринкової економіки.

Ефективність системи публічних закупівель можлива лише за умови забезпечення прозорості всіх її етапів [45, с. 151]. Це досягається завдяки запровадженню чітких процедур, мінімізації корупційних ризиків та належному державному контролю. Відтак, регулювання та нагляд у сфері

закупівель відіграють ключову роль у гарантуванні законності, результативності та доброчесності процесів.

Прозорість і належний контроль становлять фундамент ефективної системи закупівель, а їх забезпечення потребує чітко структурованого правового механізму. З цією метою в Україні функціонує спеціальне законодавство, яке встановлює правові, економічні та організаційні засади регулювання закупівельної діяльності. Його основу становить Закон України «Про публічні закупівлі», який визначає правові та економічні принципи здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та органів місцевого самоврядування. Закон передбачає чіткі правила для всіх учасників ринку, а також механізми контролю й моніторингу, спрямовані на забезпечення законності, прозорості та ефективності використання публічних коштів.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про публічні закупівлі», під час проведення процедур замовники та учасники зобов'язані дотримуватися таких основоположних принципів: добросовісна конкуренція серед учасників; максимальна економія та ефективність; відкритість і прозорість на всіх стадіях закупівель; недискримінація учасників; об'єктивна та неупереджена оцінка тендерних пропозицій; запобігання корупційним діям і зловживанням [107].

Принцип максимальної економії та ефективності є ключовим не лише у сфері закупівель, а й у системі бюджетної політики держави. Як зазначає Я. В. Петруненко, цей принцип виступає одночасно нормативним орієнтиром і економічним результатом, якого необхідно досягти під час виконання державного та місцевих бюджетів, а також у процесі господарської діяльності [67, с. 25]. Т. О. Карабін підкреслює, що реалізація цього принципу означає проведення закупівель із мінімальними витратами для досягнення максимального суспільного результату, що полягає у повному задоволенні потреб держави та раціональному використанні бюджетних коштів [35, с. 214].

Ефективність закупівель, таким чином, визначається не лише економією фінансових ресурсів, а й оптимальним співвідношенням ціни та якості предмета закупівлі. Невиважене формулювання технічних вимог або непрозорі критерії оцінки можуть призвести до придбання товарів чи послуг нижчої якості, що знижує результативність використання коштів.

Принцип добросовісної конкуренції базується на засадах справедливості, розумності та чесності. Законодавець передбачає створення таких умов, за яких усі учасники мають рівні можливості для участі у процедурах закупівель. Як зазначає Н. Г. Здирко, добросовісна конкуренція виключає можливість змови між замовником і учасником, оскільки такі дії становлять прояв антиконкурентних узгоджених дій і грубе порушення принципів закупівельного процесу [31, с. 232]. Таким чином, конкурентне середовище є не лише передумовою, а й ціллю державного регулювання у сфері закупівель.

Принцип відкритості та прозорості забезпечується шляхом публічного доступу до інформації про всі етапи закупівельного процесу. Вся документація щодо процедур розміщується на офіційному вебпорталі уповноваженого органу. А. О. Олефір наголошує, що належне правове закріплення принципу відкритості є ключовим чинником не лише для інформування суспільства про використання публічних коштів, а й для залучення ширшого кола учасників до тендерів [62, с. 493]. Це сприяє розширенню конкуренції, запобігає корупційним проявам і забезпечує відповідність предмета закупівлі реальним потребам замовника.

Принцип недискримінації учасників гарантує рівноправну участь у закупівлях для всіх суб'єктів господарювання – незалежно від форми власності, організаційно-правового статусу чи національного походження [49, с. 35]. Замовники зобов'язані забезпечити відкритий доступ до інформації та не встановлювати дискримінаційних вимог, що створюють переваги для окремих учасників. Цей принцип формує справедливі умови конкуренції та усуває бар'єри для участі у торгах.

Принцип об'єктивності та неупередженості оцінки тендерних пропозицій передбачає рівне ставлення до всіх учасників і виключення будь-яких суб'єктивних чинників. Як зазначає Т. О. Карабін, метою оцінки є унеможливлення необґрунтованого відхилення пропозицій, не пов'язаного зі змістом закупівлі, що забезпечує справедливість результатів і довіру до процедур [35, с. 216].

Принцип запобігання корупції реалізується через прозорість, підзвітність і контроль з боку компетентних органів. Ключову роль у цьому процесі відіграє електронна система Prozorro, яка забезпечує відкритість даних, можливість електронного оскарження та громадський моніторинг, створюючи передумови для мінімізації зловживань і підвищення довіри до державних інституцій [63, с. 64].

Отже, система принципів публічних закупівель, закріплена в українському законодавстві, формує фундамент правового регулювання цієї сфери. Їх реалізація гарантує прозорість, рівність учасників, економію ресурсів та належний рівень конкуренції. Ці принципи виконують не лише нормативну, а й інституційну функцію, виступаючи інструментами державної політики, спрямованими на підвищення ефективності управління публічними фінансами, розвиток добросовісної конкуренції та зміцнення економічної стабільності держави.

Правове регулювання публічних закупівель в Україні значною мірою узгоджується з положеннями Директив ЄС 2014 року – насамперед Директиви 2014/24/ЄС (про державні закупівлі) та Директиви 2014/25/ЄС (про закупівлі у спеціальних секторах). Український Закон «Про публічні закупівлі» відтворює ключові принципи, закріплені у праві ЄС: недискримінацію, рівне ставлення, прозорість, пропорційність та ефективність використання коштів.

Суттєві паралелі простежуються також у процедурах: відкриті торги, торги з обмеженою участю, конкурентний діалог, рамкові угоди, інноваційне партнерство, електронні каталоги – повністю відповідають європейським

моделям. Україна фактично стала одним із лідерів електронізації закупівель завдяки системі Prozorro, що реалізує принципи відкритості та громадського контролю, передбачені *acquis*.

Водночас низка положень Директив ЄС залишається на етапі гармонізації. До таких належать:

- впровадження екологічних та соціальних критеріїв оцінки пропозицій (ст. 18(2), 67–68 Директиви 2014/24/ЄС);
- створення динамічних систем закупівель (DPS) та зарезервованих контрактів для соціальних підприємств;
- повна стандартизація е-інвойсингу відповідно до вимог Директиви 2014/55/ЄС;
- узгодження політики локалізації виробництва з принципами недискримінації та вільного доступу до ринку ЄС.

Окремої уваги заслуговує інтеграція принципів сталих (зелених) закупівель, які набули системного розвитку у праві Європейського Союзу. Україна лише почала застосовувати такі підходи, проте потребує єдиних методичних рекомендацій, секторальних стандартів і координації стратегії сталого розвитку у контексті закупівельної діяльності.

Отже, сучасне законодавство України демонструє високий рівень відповідності європейським директивам, а подальші кроки гармонізації мають бути спрямовані на зміцнення інституційної спроможності, розширення практики екологічних і соціально відповідальних закупівель, а також поглиблення цифрової інтеграції з ринковими механізмами ЄС.

Правові засади здійснення публічних закупівель в Україні формують цілісну систему нормативного, процедурного та інституційного регулювання, спрямовану на ефективне, економне й прозоре використання публічних коштів. Закон України «Про публічні закупівлі» визначає базові принципи, механізми контролю та інструменти запобігання зловживанням, що забезпечують баланс між публічними інтересами, конкуренцією та економічною доцільністю.

Впровадження електронної системи Prozorro стало ключовим етапом реалізації принципів відкритості, доброчесності та підзвітності, що дозволило суттєво підвищити прозорість процедур, рівень конкуренції та довіру суспільства до державних закупівель.

Дотримання принципів добросовісної конкуренції, недискримінації та об'єктивності оцінки пропозицій створює передумови для формування справедливого конкурентного середовища, що відповідає європейським стандартам публічного управління.

Порівняльний аналіз засвідчує, що Україна вже імплементувала ключові інституційні й процедурні положення права ЄС – відкриті торги, рамкові угоди, інноваційне партнерство, адміністративний перегляд скарг, електронні інструменти проведення процедур. Разом із тим, подальшої адаптації потребують норми, що регулюють екологічні та соціальні аспекти, вартість життєвого циклу, динамічні системи закупівель, зарезервовані контракти й е-інвойсинг, передбачені *acquis communautaire*.

Таким чином, модель публічних закупівель в Україні відображає еволюцію від адміністративно-командного підходу до ринково орієнтованої системи публічного управління, у центрі якої – доброчесність, ефективність і підзвітність. Вона не лише забезпечує задоволення суспільних потреб, а й виконує стратегічну функцію – підтримку сталого економічного розвитку, інноваційної активності та інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС.

2.2. Державне регулювання, контроль і нагляд у сфері публічних закупівель: поняття, співвідношення, функції.

Державне регулювання у сфері публічних закупівель в Україні є ключовим інструментом реалізації економічної, соціальної та антикорупційної політики держави. Воно спрямоване на забезпечення ефективного, цільового й прозорого використання бюджетних коштів, формування конкурентного середовища та запобігання зловживанням у процесі витрачання публічних ресурсів. На відміну від приватних закупівель,

де переважає принцип автономії волі сторін, публічні закупівлі ґрунтуються на чітко визначеній нормативній основі, регламентованих процедурах та системі контролю, що гарантує баланс між публічними інтересами, ринковою конкуренцією та економічною доцільністю.

Система публічних закупівель в Україні є багаторівневим організаційно-правовим механізмом, ефективність якого залежить від узгодженої діяльності органів, уповноважених на формування політики, її реалізацію та здійснення контролю. Вона поєднує функції нормотворчості, організаційного забезпечення, моніторингу, контролю та правозастосування. Основні засади її функціонування визначено в Законі України «Про публічні закупівлі», а також у низці підзаконних нормативно-правових актів, які конкретизують компетенцію державних інституцій та механізми реалізації контрольних повноважень.

Ефективність системи публічних закупівель безпосередньо залежить від збалансованої дії трьох взаємопов'язаних механізмів – регулювання, контролю та нагляду, які разом формують правовий інструментарій забезпечення законності, прозорості й результативності управління публічними коштами. Ці категорії мають спільну мету, але різну правову природу та функціональне призначення.

Державне регулювання – це діяльність уповноважених органів влади, спрямована на формування правових, економічних та організаційних засад функціонування системи закупівель, визначення правил участі суб'єктів, процедурних вимог, принципів і стандартів добросовісної конкуренції [123]. Воно має управлінський і превентивний характер, забезпечує формування нормативного середовища, у межах якого відбуваються закупівельні процеси. Регуляторна функція реалізується через визначення державної політики, прийняття нормативних актів, методологічний супровід, адміністрування електронної системи Prozorro та розвиток інституційної спроможності замовників.

Державний контроль – це форма перевірки законності, доцільності й ефективності дій суб'єктів у процесі здійснення закупівель [20, с.76]. Його мета полягає у виявленні, запобіганні й усуненні порушень, а також у притягненні винних осіб до відповідальності. Контроль має правозастосовний і коригуючий характер і реалізується через моніторинг процедур, державний аудит, аналіз ризиків та перевірку цільового використання бюджетних коштів.

Державний нагляд виступає вищою формою управлінського впливу, спрямованою на забезпечення системного дотримання вимог законодавства всіма учасниками закупівельного процесу. Його мета – не лише фіксація порушень, а й попередження зловживань, формування культури доброчесності та забезпечення стабільності функціонування ринку закупівель. На відміну від контролю, який має вибіркового характер, нагляд охоплює загальний стан дотримання законності й виконує превентивну функцію, орієнтовану на системні ризики.

У науковій літературі співвідношення цих категорій описується як ієрархічна залежність:

- регулювання формує нормативні рамки діяльності;
- контроль забезпечує правозастосування в межах цих рамок;
- нагляд гарантує сталість і системність функціонування всієї системи закупівель [58, с. 97].

Таким чином, регулювання має управлінський характер, контроль – правозастосовний, а нагляд – системно-превентивний. Їх взаємодія формує замкнений цикл публічного управління, спрямований на досягнення прозорості, підзвітності та ефективності закупівельної діяльності.

Публічні закупівлі виступають одним із ключових інструментів реалізації регуляторної функції держави, адже саме через них держава здійснює цілеспрямований вплив на розвиток національної економіки, визначаючи пріоритети виробництва, напрями інвестицій та стандарти соціально-економічного розвитку. Як ефективний інструмент економічної політики, система закупівель дозволяє регулювати структуру попиту на

внутрішньому ринку, підтримувати стратегічні галузі, стимулювати інноваційну активність підприємств і забезпечувати конкурентоспроможність вітчизняної продукції.

Через механізми публічних закупівель держава виконує координаційну, стимулюючу та перерозподільчу функції, спрямовані на досягнення макроекономічної стабільності, розвиток підприємництва та підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів [63, с. 136]. Закупівлі забезпечують економічне регулювання на стику ринкових і адміністративних методів, коли держава, залишаючись учасником господарських відносин, одночасно формує їхні правила, стандарти й механізми контролю. У цьому сенсі інститут публічних закупівель є невід'ємним елементом господарсько-правового механізму державного регулювання економіки, який поєднує правові, фінансові та організаційні інструменти впливу на господарську діяльність.

Як слушно зазначає Д. В. Задихайло, екологічна та соціальна складові державної політики тісно пов'язані з реалізацією господарських відносин [28, с. 129]. Ця теза набуває особливого значення у контексті сучасних реформ публічних закупівель, де поряд із традиційними економічними завданнями все більшої ваги набувають критерії сталого розвитку. Йдеться про впровадження «зелених» закупівель, орієнтованих на енергоефективність, мінімізацію негативного впливу на довкілля, раціональне використання природних ресурсів, а також про запровадження соціальних критеріїв, спрямованих на підтримку малих і середніх підприємств, створення робочих місць і сприяння соціальній інтеграції.

Таким чином, публічні закупівлі виконують комплексну регулятивну функцію, поєднуючи економічні, соціальні та екологічні цілі в єдиній системі державної політики. Вони виступають не лише технічним інструментом придбання товарів, робіт чи послуг, а й механізмом реалізації стратегічних пріоритетів держави – модернізації виробничого сектору, підвищення конкурентоспроможності, стимулювання інновацій і забезпечення

збалансованого розвитку. Через закупівельні механізми держава формує не лише ринковий попит, а й ціннісні орієнтири економічної поведінки, що відображають принципи добросовісної конкуренції, прозорості та соціальної відповідальності бізнесу.

Інститут публічних закупівель у сучасному розумінні перетворився на потужний інструмент державного регулювання, який інтегрує економічні, соціальні та екологічні пріоритети в єдину стратегію соціально-економічного розвитку країни [59]. Він виступає своєрідним індикатором узгодженості господарсько-правових механізмів із загальними завданнями державної політики, орієнтованої на сталий розвиток і ефективне використання публічних ресурсів.

За допомогою закупівель держава не лише задовольняє суспільні потреби у товарах, роботах і послугах, а й формує попит на стратегічно важливу продукцію, стимулює розвиток національного виробництва, підтримує малий та середній бізнес, сприяє впровадженню інновацій і «зелених» технологій [63, с. 178].

Реалізація регулятивної функції держави у сфері публічних закупівель відбувається через комплекс правових, економічних і організаційних інструментів, які дозволяють спрямовувати господарські процеси у пріоритетні напрями:

1. Цінова та тарифна політика – визначення ціни з урахуванням вартості життєвого циклу, що забезпечує довгострокову економічну ефективність.
2. Державне замовлення у пріоритетних галузях (оборона, енергетика, інфраструктура, медицина) – як індикатор стратегічного розвитку та стимул модернізації виробництва.
3. Механізми локалізації виробництва – підтримка національних виробників і створення робочих місць за дотримання міжнародних зобов'язань України (COT GPA, Угода про асоціацію з ЄС).

4. Преференції для малого і середнього бізнесу (МСП) – поділ контрактів на лоти, спрощення участі, електронні каталоги Prozorro Market.

5. Екологічні та інноваційні критерії – впровадження енергоефективності, утилізації продукції, скорочення викидів CO₂, стимулювання технологічного розвитку.

Крім того, регулятивна функція публічних закупівель має виразний соціальний вимір [123]. Через державне замовлення формується попит на товари та послуги, що безпосередньо впливають на якість життя населення – у сферах освіти, медицини, соціального захисту, інфраструктури. У такий спосіб закупівлі стають механізмом реалізації державної політики не лише в економічній, а й у соціальній та гуманітарній площині, забезпечуючи рівність доступу громадян до публічних благ і сталий розвиток територій.

Отже, публічні закупівлі стали універсальним інструментом реалізації державної економічної політики, який поєднує стимули розвитку бізнесу, механізми конкурентного ринку та соціально-екологічну відповідальність. Через закупівельну систему держава не лише регулює фінансові потоки, а й формує економічну модель розвитку, засновану на принципах добросовісної конкуренції, інноваційності та сталості.

Закупівельні механізми слугують ефективним засобом реалізації соціально значущих програм, зокрема у сферах охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та розвитку інфраструктури [63, с. 180]. Через забезпечення доступу населення до якісних товарів і послуг соціального призначення система публічних закупівель сприяє підвищенню рівня життя, розвитку громад і регіонів.

Окремим напрямом є використання публічних закупівель як стимулу для впровадження інноваційних рішень і технологій. Держава виступає замовником нових наукових розробок, дослідно-конструкторських робіт, високотехнологічного обладнання, підтримує модернізацію виробничих процесів і впровадження сучасних управлінських практик [51, с. 96]. Запровадження інноваційних критеріїв оцінювання пропозицій спонукає

учасників ринку до створення конкурентоспроможних продуктів, що підвищує технологічний рівень національної економіки.

У цьому процесі особливу роль відіграють так звані функціональні ринки, які опосередковують інноваційні та інвестиційні відносини. Вони мають подвійний характер: з одного боку, об'єктом виступають інноваційні розробки чи інвестиційні продукти, що створюються і реалізуються в межах спеціалізованих ринків інновацій – складової національної інноваційної системи [29, с. 180]; з іншого боку, інноваційні відносини інтегруються у виробничий процес і стають предметом промислової політики та господарсько-правового регулювання різних форм підприємницької діяльності.

Як підкреслює К. Пуіклі, «завдяки впровадженню концепції «зелених» закупівель держава формує екологічно орієнтований попит на товари та послуги, що відповідають принципам сталого розвитку» [155, с. 703]. Ця концепція передбачає закупівлю енергоефективного обладнання, екологічно безпечних матеріалів, використання технологій, що мінімізують негативний вплив на довкілля, а також підтримку циркулярної економіки – економіки замкненого циклу, де державні контракти стають рушієм екологічної трансформації [160, с. 525].

Узагальнюючи, публічні закупівлі як інструмент державної політики забезпечують:

- раціональне використання бюджетних коштів, спрямованих на задоволення суспільних потреб у товарах, роботах і послугах;
- стимулювання конкурентного середовища, що сприяє підвищенню якості продукції та зниженню вартості;
- розвиток малого та середнього бізнесу шляхом створення рівних можливостей доступу до державних контрактів;
- реалізацію соціальних і екологічних цілей, зокрема через упровадження «зелених» закупівель, підтримку інноваційних і соціально орієнтованих проєктів.

Публічні закупівлі перетворюються на системний інструмент реалізації державної економічної стратегії, який одночасно забезпечує ефективність бюджетних витрат, підвищує конкурентоспроможність економіки, підтримує інноваційний розвиток і сприяє досягненню цілей сталого розвитку.

Водночас інститут публічних закупівель виконує інституційну функцію, спрямовану на формування довіри бізнесу та суспільства до державних процесів [59]. Саме прозорість, стабільність і справедливість процедур створюють умови для підвищення інвестиційної привабливості держави, розвитку партнерських відносин між державою та бізнесом і забезпечення сталості економічного розвитку.

Отже, публічні закупівлі трансформуються з технічного механізму розподілу бюджетних ресурсів у стратегічний інструмент державного регулювання, який поєднує економічні, соціальні, екологічні та інноваційні пріоритети розвитку, формуючи засади сучасної моделі державного управління на засадах ефективності, підзвітності та сталості.

Впровадження електронної системи Prozorro стало переломним етапом у реформуванні механізмів публічних закупівель в Україні. Ця система реалізує принцип «всі бачать усі», що забезпечує відкритість і контрольованість кожного етапу закупівельного процесу [49, с. 24]. Завдяки публічності даних учасники ринку, контролюючі органи та громадськість отримали можливість у режимі реального часу відслідковувати проведення торгів, оцінювати ефективність рішень замовників і виявляти потенційні порушення. Таким чином, Prozorro створила нову якість інституційного середовища, у якому корупційні ризики мінімізуються, а адміністративне втручання у вибір постачальників істотно знижується.

Важливим компонентом інституційного механізму є система контролю та правового захисту, закріплена чинним законодавством. Діяльність Антимонопольного комітету України у сфері розгляду скарг забезпечує ефективне досудове врегулювання спорів між учасниками та замовниками [38, с. 81]. Державна аудиторська служба України здійснює

моніторинг процедур закупівель і виявлення порушень на етапах планування, проведення та виконання контрактів. Водночас громадський контроль, представлений зокрема ініціативою DOZORRO, став дієвим інструментом залучення громадянського суспільства до нагляду за використанням публічних коштів [63, с. 205]. У сукупності ці елементи формують багаторівневу систему забезпечення прозорості, підзвітності та доброчесності у сфері закупівель.

У ширшому вимірі публічні закупівлі виходять за межі відносин «держава – бізнес» і перетворюються на інструмент реалізації макроекономічної політики. Їхній вплив простежується як на структурні процеси в економіці, так і на інституційну стабільність держави.

По-перше, через систему публічних закупівель держава здійснює цілеспрямований вплив на економічну динаміку, формуючи пріоритети бюджетного фінансування, стимулюючи розвиток окремих галузей і створюючи умови для структурної модернізації національної економіки. У такий спосіб закупівлі виконують функцію державного замовлення, що задає орієнтири для виробництва, інноваційної діяльності та технологічного оновлення.

По-друге, прозорі та передбачувані правила проведення процедур підвищують інвестиційну привабливість України, оскільки забезпечують передумови для добросовісної конкуренції, зниження корупційних ризиків і зміцнення довіри до інституційної спроможності держави. Відкритість даних, підзвітність та ефективний контроль формують позитивний сигнал для внутрішніх і зовнішніх інвесторів, демонструючи поступ у напрямі європейських принципів належного врядування.

По-третє, публічні закупівлі стають дієвим чинником підвищення якості державного управління, оскільки інтегрують принципи ефективності, прозорості та підзвітності у практику використання публічних ресурсів. Вони виступають індикатором узгодженості господарсько-правових механізмів із завданнями соціально-економічної політики, що свідчить про поступове

наближення національної системи регулювання до європейських стандартів управління публічними фінансами.

Разом із тим, ефективність публічних закупівель уже не обмежується економічними показниками. Вона безпосередньо впливає на інституційну довіру, легітимність державних рішень і стабільність правової системи. Через відкритість процедур, підзвітність замовників і чіткість правил взаємодії держава утверджує принципи чесного управління, що є фундаментом демократичної моделі публічної влади.

Табл. 1. Багатовимірний вплив інституту публічних закупівель в Україні

Вимір / функція	Ключові підфункції	Приклади реалізації
Економічно-стимулююча	• Структурна модернізація економіки • Підтримка стратегічних галузей • Формування попиту на інновації	– Державні замовлення в оборонному секторі, енергетиці, медицині, інфраструктурі. – Закупівлі інноваційних продуктів та технологій (наприклад, енергозберігаючих матеріалів).
Інвестиційна	• Формування довіри до держави як замовника • Зниження корупційних ризиків • Залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій	– Функціонування електронної системи Prozorro за принципом «усі бачать усе». – Підвищення інтересу міжнародних донорів та приватного бізнесу до участі у тендерах.
Інституційно-контрольна	• Прозорість і підзвітність держави • Забезпечення конкуренції • Підвищення якості державного управління	– Розгляд скарг Антимонопольним комітетом України. – Моніторинг Державної аудиторської служби. – Громадський контроль через ініціативу DOZORRO та відкриті дані Prozorro.

Таблиця ілюструє основні функції інституту публічних закупівель в Україні, їх підфункції та приклади реалізації у практиці державного регулювання.

Таким чином, інститут публічних закупівель набуває комплексного характеру, поєднуючи функції економічного регулювання, стимулювання інвестиційної активності, підвищення якості державного управління та зміцнення інституційного середовища. Це визначає його стратегічну роль у забезпеченні сталого розвитку, підвищенні ефективності економічної політики й реалізації євроінтеграційного курсу України, створюючи підґрунтя для формування зрілої системи публічного управління, заснованої на принципах прозорості, відкритості та підзвітності.

У науковому осмисленні публічних закупівель принципового значення набуває їх чітке розмежування як об'єкта правового регулювання та державного контролю, з одного боку, і як інструменту державного регулювання — з іншого.

Як об'єкт правового регулювання та державного контролю публічні закупівлі являють собою сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі витрачання публічних коштів і підлягають комплексному нормативно-правовому впорядкуванню. Таке впорядкування здійснюється шляхом встановлення принципів, процедур і вимог до здійснення закупівель, визначення правового статусу замовників і учасників, а також закріплення механізмів нагляду, контролю й юридичної відповідальності. У цьому аспекті державний контроль у сфері публічних закупівель спрямований на забезпечення законності, прозорості, добросовісної конкуренції та ефективного використання бюджетних коштів, що зумовлює підпорядкованість закупівельного процесу імперативним приписам публічного права.

Водночас як інструмент державного регулювання публічні закупівлі виходять за межі суто процедурного механізму та набувають функціонального значення засобу реалізації державної політики. Через формування попиту з

боку держави публічні закупівлі використовуються для цілеспрямованого впливу на економічні, соціальні та інституційні процеси, зокрема для стимулювання розвитку конкуренції, інновацій, сталого розвитку, підтримки стратегічних галузей економіки та досягнення пріоритетів публічного управління. У цьому вимірі закупівельний механізм виконує регулятивну роль, опосередковуючи активний вплив держави на ринкове середовище та суспільні відносини загалом.

Ефективність реалізації державної політики у сфері публічних закупівель визначається не лише якістю правового регулювання, а й здатністю цього механізму забезпечувати досягнення комплексних соціально-економічних цілей. Завдяки поєднанню правових, організаційних та цифрових інструментів публічні закупівлі перетворюються на інституційний простір утвердження принципів добросовісної конкуренції, що становить фундамент ринкової економіки. Вони не лише регламентують процес розподілу бюджетних ресурсів, а й формують нові стандарти партнерства між державою та бізнесом, сприяючи розвитку корпоративної культури відповідальності, правової передбачуваності й етичної поведінки учасників ринку.

Перетворення закупівель на простір партнерської взаємодії має глибші наслідки – воно формує нову модель державного регулювання, у межах якої механізми замовлення, конкуренції та підзвітності стають важелями впливу на економічну динаміку, соціальний розвиток та інституційну стабільність держави.

Механізм публічних закупівель є важливим інструментом державного регулювання, який здійснює безпосередній вплив на різні сфери соціально-економічного розвитку країни. В свою чергу, О. А. Лаговська, С. Ф. Легенчук та С. В. Свірко окреслюють ключові сфери, на які поширюється вплив публічних закупівель, а саме: сприяння зниженню бар'єрів для малого і середнього бізнесу, особливо в агроекологічному секторі; стимулювання інновацій та впровадження інноваційних бізнес-моделей; підтримка сталих моделей розвитку у державних та регіональних проєктах; підвищення

ефективності діяльності органів місцевого самоврядування; а також реалізація екологічної політики через механізм «зелених» закупівель (GPP) [46, с. 58].

На основі узагальнення наукових підходів і практичного досвіду можна визначити основні напрями впливу публічних закупівель:

1. Економічна політика. Публічні закупівлі відіграють важливу роль у формуванні конкурентного середовища, забезпечуючи рівний доступ суб'єктів господарювання до державних контрактів. Конкурентні процедури сприяють підвищенню ефективності витрачання бюджетних коштів, запобігають монополізації окремих ринків і стимулюють підприємства до вдосконалення продукції та послуг. Крім того, вони стимулюють інвестиційну активність, зменшуючи ризики та створюючи передбачуване середовище для бізнесу. Використання механізмів локалізації виробництва й пріоритетного залучення національних підприємств зміцнює промисловий потенціал країни, підвищує зайнятість і наповнює державний бюджет.

2. Соціальна політика. Публічні закупівлі є важливим інструментом реалізації соціальних цілей держави, зокрема підтримки малого та середнього бізнесу, який забезпечує основу економічної стабільності й зайнятості населення. Включення соціальних критеріїв у тендерні процедури дозволяє підтримувати підприємства, що створюють робочі місця для вразливих груп, дотримуються високих стандартів трудового законодавства та сприяють рівності можливостей. Закупівлі у сферах освіти, охорони здоров'я, інфраструктури та соціальних послуг сприяють підвищенню якості життя громадян.

3. Екологічна політика. В умовах євроінтеграції екологічна складова публічних закупівель набуває особливого значення. Впровадження принципів «зелених» закупівель сприяє скороченню негативного впливу на довкілля, раціональному використанню природних ресурсів і розвитку циркулярної економіки. Через закупівлі держава може стимулювати бізнес до впровадження енергоефективних технологій, використання відновлюваних

джерел енергії та скорочення шкідливих викидів, що узгоджується з Цілями сталого розвитку ООН.

4. Інноваційна політика. Публічні закупівлі виступають потужним каталізатором інноваційного розвитку, сприяючи комерціалізації наукових розробок і технологічному оновленню виробництва. Використання механізмів державного замовлення на інноваційні товари й послуги стимулює науково-дослідну діяльність, підвищує конкурентоспроможність вітчизняних підприємств і забезпечує перехід до моделі економіки знань.

5. Антикорупційна політика. Прозорість, відкритість і підзвітність у сфері закупівель є ключовими інструментами боротьби з корупцією. Впровадження електронних систем, відкритого доступу до інформації та громадського моніторингу (зокрема через ініціативу DOZORRO) підвищує доброчесність закупівельних процесів. Автоматизовані системи виявлення ризиків і незалежний нагляд з боку громадськості створюють запобіжники проти зловживань і підвищують рівень довіри до державних інституцій.

У сукупності ці напрями формують багатофункціональну систему впливу публічних закупівель, яка забезпечує поєднання економічних, соціальних, екологічних та інституційних ефектів. Саме ця системність визначає стратегічне значення публічних закупівель у сучасній моделі державного управління, орієнтованій на сталість, інноваційність і прозорість.

Для більш повного розуміння ролі публічних закупівель у механізмі державного регулювання доцільно детально проаналізувати їхній вплив на ключові сфери соціально-економічного розвитку.

Щодо економічної політики, слушно зазначає Г. С. Севастьянова, держава виступає одним із головних споживачів товарів, робіт і послуг, а публічні закупівлі є ефективним інструментом регулювання попиту та пропозиції. Вони забезпечують умови для виконання основних функцій держави, сприяють вирішенню соціально-економічних завдань розвитку країни та її територій, а також стимулюють підприємницьку активність [115, с. 115].

На думку Н. Я. Борсук, система державних закупівель є одним із найрезультативніших інструментів державного впливу на економічні процеси, оскільки водночас розвиває конкурентне середовище та реалізує соціальні завдання [4, с. 92–93]. Це підкреслює стратегічну роль публічних закупівель у формуванні економічної політики, адже через цей механізм держава не лише задовольняє власні потреби, але й впливає на структурну трансформацію економіки.

Регулятивний потенціал закупівель проявляється у стимулюванні конкурентних відносин, підтримці національних виробників і створенні нових робочих місць. Як слушно зауважує Н. Я. Борсук, головною метою державної політики у цій сфері є забезпечення максимальної ефективності процедур – тобто придбання товарів, робіт і послуг належної якості за оптимальною ціною [4, с. 92–93]. Поєднання економічної результативності з якісними характеристиками предметів закупівель створює умови для досягнення суспільно значущих цілей та посилення конкурентоспроможності держави.

Спираючись на висновки О. П. Кулака, можна констатувати, що публічні закупівлі виходять далеко за межі технічної процедури забезпечення державних потреб і виконують ключову функцію державного регулювання економічних процесів. О. П. Кулак зазначає, що закупівлі не лише забезпечують матеріальне функціонування органів влади, а й дозволяють державі впливати на ринкову кон'юнктуру, створювати робочі місця та підтримувати стабільність національної економіки через регулювання співвідношення попиту і пропозиції [44, с. 177]. Тобто, система публічних закупівель є одним із головних інститутів державного регулювання, адже саме через неї держава формує стратегічні пріоритети розвитку, підтримує інновації, вітчизняне виробництво й забезпечує зростання соціально-економічних показників.

Отже, публічні закупівлі мають системоутворюючий вплив на економічну політику держави. Вони є ключовим інструментом перерозподілу фінансових ресурсів, спрямовуючи їх на реалізацію пріоритетних напрямів –

інфраструктуру, освіту, охорону здоров'я, оборону, інноваційні та екологічні проєкти. Через механізм закупівель держава стимулює розвиток конкурентного середовища, знижує бар'єри для малого й середнього бізнесу, активізує інноваційну діяльність і підвищує економічну відкритість.

Крім того, публічні закупівлі забезпечують оптимізацію використання бюджетних коштів завдяки конкурентним процедурам і прозорим умовам відбору постачальників, водночас створюючи стимули для підвищення якості товарів і послуг. Вони надають державі гнучкий інструмент адаптації економічної політики до сучасних викликів – цифрової трансформації, запровадження «зелених» стандартів, соціально орієнтованих підходів і принципів сталого розвитку.

У результаті система публічних закупівель постає як комплексний регулятивний механізм, який поєднує економічну, соціальну та екологічну складові державної політики, забезпечуючи баланс між ефективністю витрачання публічних коштів і досягненням довгострокових стратегічних цілей розвитку держави.

У результаті система публічних закупівель постає як багатогранний регулятивний механізм, що поєднує економічну, соціальну, екологічну та інституційну складові державної політики. Вона забезпечує баланс між ефективністю витрачання публічних коштів і досягненням довгострокових стратегічних цілей розвитку держави, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, реалізації принципів добросовісної конкуренції, підтримці малого та середнього бізнесу, розвитку інновацій та інтеграції екологічних стандартів у господарські процеси. Завдяки цьому публічні закупівлі трансформуються з технічного інструменту розподілу бюджетних ресурсів у ключовий елемент державного регулювання, що формує нову модель взаємодії держави, бізнесу та суспільства – засновану на прозорості, підзвітності та принципах сталого розвитку.

Наукове бачення державного регулювання, сформульоване Д. В. Задихайлом, ґрунтується на трьох ключових складових: по-перше, на аналізі

сутності економічних відносин, що визначають напрями й масштаби державного втручання; по-друге, на характеристиці функціонування органів державної влади як інституційної основи регулятивного процесу; по-третє, на ролі системи правових норм, які формують нормативне підґрунтя регулювання [27, с. 19].

Застосування цього підходу до сфери публічних закупівель дозволяє зробити висновок, що саме тут ці три складові взаємодіють у найбільш концентрованій формі. Економічна складова проявляється у впливі закупівель на формування попиту, структуру ринку, розвиток інновацій і забезпечення конкурентного середовища. Інституційна складова реалізується через діяльність уповноважених органів – Міністерства економіки України, Антимонопольного комітету, Державної аудиторської служби, судових органів та громадських інститутів моніторингу, які забезпечують належне функціонування системи. Правова складова охоплює комплекс законодавчих і підзаконних актів, що визначають принципи, процедури й стандарти закупівель відповідно до національних потреб і європейських інтеграційних орієнтирів.

Таким чином, інститут публічних закупівель в Україні формується як модель, у якій органічно поєднуються економічні, інституційні та правові елементи державного регулювання. Його функціонування забезпечує реалізацію стратегічних завдань соціально-економічного розвитку, підвищення ефективності публічного управління та зміцнення довіри до державних інституцій.

Водночас ефективність державного регулювання безпосередньо залежить від чіткого розмежування повноважень органів влади, відповідальних за формування політики, її реалізацію та контроль за дотриманням установлених правил. Саме ця системна взаємодія формує цілісний механізм забезпечення конкурентності, прозорості та ефективності у сфері публічних закупівель.

Надзвичайно важливим є також розмежування понять «державне регулювання» та «державний контроль» у цій сфері, оскільки, попри їхню взаємозалежність, вони мають різну правову природу та функціональне призначення.

- Державне регулювання спрямоване на встановлення базових «правил гри»: визначення нормативних засад, процедур і стандартів, створення умов для рівного доступу суб'єктів господарювання до публічних ресурсів. Його головна функція – превентивна, адже регуляторні механізми формують прозоре й передбачуване середовище ще до початку закупівельних процедур.

- Державний контроль, навпаки, має реактивний характер. Він забезпечує перевірку дотримання встановлених правил, виявлення порушень, запобігання зловживанням і притягнення винних осіб до відповідальності. Контроль реалізується через моніторинг процедур, аудит ефективності та розгляд скарг, що здійснюють Держаудитслужба, АМКУ та інші компетентні органи [20, с. 75].

Отже, регулювання визначає нормативно-правові орієнтири та формує «правила гри», тоді як контроль гарантує їх дотримання і відповідальність за порушення. Разом вони утворюють замкнутий цикл ефективного функціонування системи публічних закупівель, у якому поєднуються правові, організаційні та економічні механізми державного впливу.

Державне регулювання у сфері публічних закупівель має комплексний характер і спрямоване на досягнення кількох взаємопов'язаних цілей:

- забезпечення прозорості та підзвітності процедур закупівель, що підвищує рівень довіри суспільства до системи управління державними фінансами [20, с. 77];
- реалізацію принципів добросовісної конкуренції шляхом запобігання монополізації ринку та усунення дискримінаційних бар'єрів для учасників;

- ефективне використання бюджетних коштів, орієнтоване на досягнення максимального економічного та соціального ефекту від державних витрат.

Зміст контрольної діяльності у сфері закупівель охоплює повний цикл нагляду – від поточного моніторингу до реагування на порушення.

- Поточний моніторинг здійснюється у режимі реального часу з використанням електронної системи Prozorro та модулів аналітики, що дозволяє оперативно виявляти ризики й запобігати зловживанням.

- Післяпроцедурний контроль спрямований на аналіз укладених договорів, відповідність умовам тендерної документації, правомірність витрачання бюджетних коштів і оцінку результативності закупівель.

- Заходи впливу включають як надання рекомендацій щодо усунення порушень і запобігання їм у майбутньому, так і притягнення винних осіб до адміністративної або кримінальної відповідальності [20, с. 77].

Контрольна діяльність у сфері публічних закупівель є багаторівневою та передбачає участь різних органів державної влади, кожен із яких має власну компетенцію, інструменти впливу та функціональне призначення.

2.3. Система органів державного регулювання та контролю у сфері публічних закупівель.

Ефективне функціонування інституту публічних закупівель неможливе без чітко вибудованої системи органів державного регулювання, контролю та нагляду, які забезпечують реалізацію єдиної державної політики у цій сфері. З огляду на міжгалузевий характер закупівель, ця система охоплює органи законодавчої, виконавчої, контрольної та судової влади, що взаємодіють між собою на основі принципів компетентності, підзвітності та координації дій.

Державне регулювання у сфері публічних закупівель реалізується насамперед органами, уповноваженими на формування політики та забезпечення її впровадження, а також інституціями, відповідальними за контроль, моніторинг і правозастосування. Така система покликана

забезпечити єдність нормативного, організаційного та контрольного впливу держави на всі етапи закупівельного процесу – від планування до виконання договорів.

Система державного управління у сфері публічних закупівель в Україні сформована за принципом функціонального розподілу повноважень між органами, які забезпечують:

- нормотворчість і методологічне супроводження – Міністерство економіки України як уповноважений орган;
- контроль і нагляд – Державна аудиторська служба України, Антимонопольний комітет України;
- правозастосування та оскарження – суди, правоохоронні органи, орган оскарження при АМКУ;
- громадський моніторинг і аналітичний супровід – платформа DOZORRO, експертні ініціативи та аналітичні центри громадянського суспільства.

Такий підхід забезпечує багаторівневу взаємодію держави з учасниками ринку, гарантує збалансованість між регуляторними, наглядовими та контрольними функціями й створює передумови для прозорості та підзвітності у сфері використання публічних коштів.

Закон України «Про публічні закупівлі» закріплює інституційну модель управління [107], у межах якої виділяються три ключові рівні:

1. Нормативно-координаційний рівень – формування політики, розроблення законодавства та методології (Міністерство економіки України).
2. Правозастосовний рівень – практична реалізація процедур закупівель замовниками через систему Prozorro.
3. Контрольно-наглядовий рівень – перевірка законності, ефективності й доброчесності закупівель (Держаудитслужба, АМКУ, Рахункова палата, судові та правоохоронні органи).

У сучасних умовах цифровізації державного управління ця система виконує не лише адміністративно-координаційні, а й аналітичні, превентивні

та освітні функції, зокрема – аналіз ризиків, управління даними, публічний моніторинг і підвищення компетентності замовників. Її ефективність визначається рівнем міжінституційної взаємодії, відкритістю інформації та спроможністю запобігати порушенням ще на етапі планування закупівель.

Таким чином, система органів державного регулювання та контролю у сфері публічних закупівель становить інституційний каркас механізму публічного управління, який забезпечує єдність правового, фінансового та організаційного впливу держави на всі стадії закупівельного процесу. Подальший аналіз дозволяє визначити повноваження кожного з її ключових суб'єктів, а також особливості їхньої взаємодії в єдиній системі забезпечення законності, ефективності та прозорості публічних закупівель.

Кабінет Міністрів України (КМУ) відіграє ключову роль у формуванні та реалізації державної політики у сфері публічних закупівель. Саме він визначає стратегічні пріоритети та концептуальні засади розвитку закупівельної системи, ухвалює нормативно-правові акти, що регламентують порядок проведення процедур, умови участі суб'єктів господарювання та механізми забезпечення добросовісної конкуренції. У межах своїх повноважень КМУ забезпечує інституційну координацію діяльності центральних органів виконавчої влади, відповідальних за регуляторну, аналітичну, контрольну та правозастосовну діяльність у сфері закупівель. Такий підхід гарантує узгодженість державної політики та ефективне використання публічних коштів [97].

В умовах надзвичайних ситуацій або воєнного стану Кабінет Міністрів уповноважений ухвалювати рішення про запровадження спеціальних режимів закупівель, спрямованих на оперативне забезпечення державних потреб, насамперед оборонних і гуманітарних. Ці рішення дозволяють гнучко реагувати на кризові виклики, зберігаючи водночас основоположні принципи публічності, прозорості та підзвітності.

Міністерство економіки України (до 2020 р. – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства) виступає уповноваженим

органом у сфері публічних закупівель і реалізує державну політику на операційному рівні [7, с. 69]. Його діяльність охоплює нормативно-правове, організаційне та методичне забезпечення функціонування системи закупівель. До ключових повноважень Міністерства належать:

- забезпечення функціонування та розвитку електронної системи Prozorro, що є центральним інструментом прозорості процедур, відкритості інформації та забезпечення добросовісної конкуренції;
- розроблення підзаконних нормативно-правових актів, методичних рекомендацій і стандартів, які деталізують порядок проведення процедур закупівель, кваліфікаційні вимоги до учасників, правила планування та звітування;
- гармонізація національного законодавства з правом ЄС, координація взаємодії з міжнародними організаціями (OECD SIGMA, Єврокомісія, Світовий банк, EBRD);
- організація навчання та сертифікації фахівців із публічних закупівель, що підвищує професійний рівень замовників і постачальників;
- здійснення аналітичного супроводу й оцінки ефективності функціонування системи закупівель, включно з моніторингом дотримання принципів прозорості, рівного доступу та недискримінації.

Таким чином, Міністерство економіки не лише адмініструє Prozorro, а й формує концептуальну основу розвитку системи публічних закупівель, визначає стандарти її цифровізації, професіоналізації та гармонізації з європейським законодавством [22].

Інші центральні органи виконавчої влади здійснюють регуляторний і організаційний вплив на сферу публічних закупівель у межах своїх галузевих компетенцій, що зумовлює диференційований характер правового регулювання залежно від специфіки предмета закупівель. Зокрема:

- Міністерство оборони України формує та реалізує політику у сфері оборонних закупівель, які здійснюються за спеціальними режимами, з

урахуванням вимог державної таємниці, національної безпеки та оперативних потреб Збройних Сил України;

- Міністерство охорони здоров'я України координує закупівлі лікарських засобів, медичного обладнання та послуг охорони здоров'я, встановлює стандарти якості та безпеки, бере участь у реалізації державних цільових програм у медичній сфері;
- інші міністерства та відомства (у сферах транспорту, енергетики, освіти тощо) проводять закупівлі відповідно до галузевих нормативів і підзаконних актів, що визначають особливості процедур та критерії вибору постачальників.

Участь галузевих міністерств і відомств у процесі регулювання закупівель забезпечує адаптацію загальних принципів і процедур до потреб окремих секторів економіки, сприяючи комплексності й гнучкості державної політики в цій сфері.

Антимонопольний комітет України (АМКУ) відіграє провідну роль у забезпеченні дотримання принципів добросовісної конкуренції у сфері публічних закупівель. Його діяльність спрямована на запобігання, виявлення та припинення антиконкурентних узгоджених дій, що спотворюють результати торгів і порушують права замовників чи учасників [73].

На підставі Закону України «Про публічні закупівлі» та Закону «Про захист економічної конкуренції» [89] Комітет здійснює такі основні функції:

- розгляд скарг учасників процедур закупівель, що надходять через електронну систему Prozorro, та ухвалення обов'язкових до виконання рішень;
- виявлення змов на торгах, зловживань домінуючим становищем або дискримінаційних умов участі;
- аналіз ринкової поведінки учасників для запобігання створенню картельних структур і забезпечення рівних умов доступу до публічних контрактів;
- внесення рекомендацій щодо усунення порушень, вдосконалення нормативної бази та підвищення рівня конкуренції у сфері закупівель.

У такий спосіб АМКУ виконує квазісудову функцію, забезпечуючи відновлення порушених прав учасників та підвищуючи довіру бізнесу до системи публічних закупівель. Його практика є невід'ємною частиною формування конкурентного середовища та наближення України до європейських стандартів правозастосування у сфері державних закупівель [38 с. 81].

Державна аудиторська служба України (ДАСУ), у свою чергу, є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує державний фінансовий контроль за ефективністю використання бюджетних коштів, у тому числі під час здійснення публічних закупівель [92].

ДАСУ реалізує свої повноваження у трьох основних напрямках:

1. Моніторинг процедур закупівель – здійснюється у режимі реального часу через модулі аналітики Prozorro (зокрема ВІ Prozorro). Це дає змогу виявляти ризикові закупівлі, порушення процедур та потенційні зловживання ще на етапі укладення договорів.

2. Аудит і ревізії – проводяться після завершення процедур із метою перевірки відповідності умов укладених контрактів законодавству, доцільності витрат та результативності виконання договорів.

3. Застосування заходів впливу – включає направлення вимог щодо усунення порушень, ініціювання притягнення посадових осіб до адміністративної відповідальності, а в разі виявлення ознак злочину – передачу матеріалів до правоохоронних органів [7, с. 70].

Особливе значення має взаємодія ДАСУ з іншими інституціями – Міністерством економіки, Антимонопольним комітетом, Рахунковою палатою, правоохоронними органами – у межах єдиної системи фінансового контролю. Такий підхід забезпечує замкнутий цикл нагляду: від попередження порушень до відновлення законності та притягнення винних осіб до відповідальності.

У сукупності діяльність АМКУ та ДАСУ утворює подвійну систему контролю – конкурентний і фінансово-економічний моніторинг, що дозволяє

забезпечити законність, ефективність і результативність використання публічних коштів. Ця система підкріплюється можливостями електронної платформи Prozorro, яка забезпечує повну відкритість даних, автоматичну фіксацію етапів процедур і можливість аналітичного відстеження ризиків.

Рахункова палата України є конституційним органом, що забезпечує парламентський контроль за використанням коштів Державного бюджету України, у тому числі видатків, спрямованих на здійснення публічних закупівель [7, с. 70]. Її діяльність ґрунтується на положеннях статті 98 Конституції України та Закону України «Про Рахункову палату».

Завдяки діяльності Рахункової палати забезпечується незалежна оцінка ефективності управління державними фінансовими ресурсами, включно з аналізом доцільності, законності та результативності використання коштів на закупівельні цілі. Такий підхід зміцнює систему стримувань і противаг у сфері публічних фінансів, підвищує інституційну відповідальність органів виконавчої влади та сприяє формуванню високого рівня довіри суспільства до системи публічних закупівель [108].

Контрольна функція Рахункової палати має не лише фінансово-аудиторний, а й аналітичний характер – за результатами перевірок формуються пропозиції щодо вдосконалення законодавства, оптимізації механізмів бюджетного планування та підвищення ефективності процедур закупівель.

Важливу роль у забезпеченні невідворотності відповідальності за порушення у сфері публічних закупівель відіграють правоохоронні органи – Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Державне бюро розслідувань (ДБР) та Національна поліція України (НПУ). Їхня діяльність спрямована на виявлення, розслідування та притягнення до відповідальності осіб, причетних до корупційних зловживань, змов або інших кримінально караних діянь, пов'язаних із використанням публічних коштів.

- НАБУ здійснює розслідування корупційних злочинів високопосадовців, що стосуються незаконного використання державних ресурсів у процесі закупівель [99];
- САП забезпечує процесуальне керівництво досудовими розслідуваннями у справах про порушення законодавства про закупівлі та корупційні правопорушення [105];
- ДБР фокусується на злочинах посадових осіб органів влади, у тому числі правоохоронців, якщо їхні дії впливають на законність і неупередженість процедур закупівель [83];
- НПУ проводить оперативно-розшукові та слідчі дії, спрямовані на викриття фактів шахрайства, підроблення документів, привласнення бюджетних коштів та інших правопорушень у сфері публічних закупівель [100].

Залучення правоохоронних органів формує правовий механізм забезпечення невідворотності покарання, який має не лише каральне, а й превентивне значення. Він сприяє зниженню рівня корупційних ризиків, підвищенню довіри громадян до державних інститутів та розвитку культури доброчесності у сфері управління публічними фінансами.

Парламентські комітети Верховної Ради України відіграють важливу роль у системі політичного та парламентського контролю за функціонуванням механізму публічних закупівель. Їхня діяльність спрямована на:

- аналіз ефективності державної політики у сфері закупівель, зокрема оцінку досягнення стратегічних цілей, рівня прозорості процедур та їхнього впливу на економічний розвиток;
- моніторинг законодавчої бази, виявлення прогалин і розроблення пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання;
- ініціювання змін до законодавства, спрямованих на підвищення ефективності контролюючих механізмів, запобігання корупційним ризикам та адаптацію національної системи публічних закупівель до стандартів ЄС;

- розгляд звернень громадян, підприємств та громадських організацій, що підвищує рівень відкритості та підзвітності органів виконавчої влади [107].

Особливе місце займає Комітет Верховної Ради України з питань економічного розвитку, який безпосередньо опікується питаннями публічних закупівель, а також Комітет з питань антикорупційної політики та Комітет з питань бюджету, діяльність яких тісно пов'язана з моніторингом використання бюджетних коштів і запобіганням зловживанням у сфері державних фінансів. Участь парламентських комітетів у контролі за публічними закупівлями створює систему стримувань і противаг між гілками влади, сприяє підзвітності виконавчих органів та підвищує прозорість управління державними ресурсами, що є важливою умовою ефективності закупівельної системи.

Судовий контроль виступає завершальною ланкою механізму забезпечення законності у сфері публічних закупівель. Саме суди – адміністративні, господарські та, у певних випадках, кримінальні – забезпечують захист прав та інтересів учасників процедур, розглядаючи спори щодо неправомірних дій замовників, рішень контролюючих органів або порушень законодавства з боку учасників торгів.

Практика судових органів сприяє формуванню сталого правозастосування у сфері закупівель, уточненню змісту правових норм, підвищенню правової визначеності для замовників і постачальників. Значну роль у цьому контексті відіграють рішення Верховного Суду, які містять тлумачення ключових положень Закону України «Про публічні закупівлі» та забезпечують єдність судової практики. Судовий контроль має не лише каральну, а й превентивну функцію, оскільки створює умови для дотримання принципів добросовісності, рівності та прозорості ще на етапі планування процедур.

Доцільною буде систематизація повноважень зазначених органів у вигляді таблиці для забезпечення логічної структурованості.

Табл. 1. Суб'єкти державного регулювання та контролю у сфері публічних закупівель

Напрямок	Суб'єкти	Основні повноваження
Державне регулювання	Кабінет Міністрів України	Формування державної політики у сфері закупівель, затвердження нормативно-правових актів, спеціальних режимів закупівель (наприклад, під час воєнного стану).
	Міністерство економіки України (Уповноважений орган)	Розробка нормативної бази, адміністрування Prozorro, надання методичних рекомендацій, гармонізація законодавства з правом ЄС, роз'яснення замовникам.
	Інші ЦОВВ (секторальні)	Регулювання у специфічних сферах (МОЗ – медичні закупівлі, Міноборони – оборонні закупівлі тощо).
Державний контроль	Державна аудиторська служба України (Держаудитслужба)	Моніторинг закупівель, фінансові перевірки, виявлення порушень, вимоги щодо їх усунення, ініціювання адміністративної відповідальності.
	Антимонопольний комітет України (АМКУ)	Розгляд скарг, контроль за дотриманням конкурентного законодавства, виявлення антиконкурентних узгоджених дій, захист прав учасників.
	Рахункова палата України	Парламентський контроль за використанням коштів державного бюджету, включно з витратами на публічні закупівлі.
	Правоохоронні органи (НАБУ, ДБР, НПУ, САП)	Реагування на ознаки кримінальних правопорушень (корупція, зловживання службовим становищем), відкриття кримінальних проваджень.

	Парламентські комітети Верховної Ради України	Політичний і парламентський контроль, аналіз ефективності системи закупівель, ініціювання змін до законодавства.
--	--	--

Поряд із державними інституціями вагомий внесок у забезпечення підзвітності системи закупівель здійснюють громадські організації, журналістські розслідування та аналітичні платформи [107]. Центральне місце серед них посідає громадський моніторинговий проєкт DOZORRO, який функціонує за підтримки Transparency International Ukraine.

DOZORRO виконує роль незалежного інструменту громадського контролю, що забезпечує:

- аналіз тендерів і договорів у системі Prozorro;
- фіксацію потенційних порушень, зловживань або конфліктів інтересів;
- подання звернень і скарг до замовників, контролюючих та правоохоронних органів;
- створення бази аналітичних даних, яка дає змогу оцінювати ефективність роботи замовників і системно впливати на якість публічних закупівель.

Завдяки публічності Prozorro, кожен користувач може відстежувати закупівельні процеси в режимі реального часу, а громадські організації – проводити незалежну оцінку законності та ефективності витрат. Такий підхід забезпечує співуправління громадянського суспільства і держави у сфері використання публічних фінансів, що відповідає європейським принципам відкритого врядування.

Отже, система державного регулювання та контролю у сфері публічних закупівель в Україні функціонує на засадах чіткого розподілу повноважень між органами виконавчої влади, антимонопольними інституціями, аудиторами, парламентськими структурами, судовими та

громадськими організаціями. Кожен із них виконує власну роль у забезпеченні законності, прозорості та ефективності закупівельних процесів.

З одного боку, державні інституції формують політику, встановлюють нормативні правила та створюють інституційну інфраструктуру для належного функціонування закупівельних процедур. З іншого – уповноважені структури здійснюють контроль і нагляд, виявляють та запобігають порушенням, забезпечують притягнення винних осіб до відповідальності й підвищують рівень довіри до системи управління публічними фінансами.

Чітке визначення компетенцій, координація дій між органами влади та відкритість діяльності забезпечують сталість, підзвітність і баланс між регуляторними, контрольними та наглядовими функціями. У результаті модель державного, парламентського, судового та громадського контролю у сфері публічних закупівель набула багаторівневого, взаємодоповнювального характеру, що поєднує правові, фінансові, інституційні та соціальні інструменти впливу.

Така система створює фундамент довіри між державою, бізнесом і громадянським суспільством, сприяє підвищенню ефективності управління державними ресурсами та відповідає сучасним європейським принципам відкритого врядування й належного управління.

Державне регулювання та контроль у сфері публічних закупівель є ключовими інструментами забезпечення ефективного, прозорого й конкурентного використання публічних коштів. Регуляторна діяльність держави формує нормативно-правові умови, що визначають правила проведення закупівель, гарантують рівний доступ учасників і сприяють досягненню стратегічних цілей економічного та соціального розвитку. Водночас контрольні механізми забезпечують виявлення й запобігання порушенням, формують підзвітність суб'єктів закупівельного процесу та підвищують рівень довіри до системи управління державними фінансами.

Поєднання регуляторних і контрольних функцій створює збалансовану модель управління публічними закупівлями, яка інтегрує принципи

ефективності, доброчесності та відкритості. Водночас однією з найбільш проблемних сфер залишається відсутність єдиного кодифікованого нормативного акта, що визначав би комплексно повноваження, завдання та функції всіх органів, задіяних у сфері закупівель. Наявна фрагментація правового поля призводить до дублювання функцій, перевантаження учасників ринку перевітками та зниження загальної ефективності контролю.

Така ситуація зумовлює потребу у подальшому вдосконаленні інституційної архітектури системи державного регулювання та створенні цілісної, узгодженої моделі управління, яка відповідатиме сучасним викликам і європейським стандартам відкритого врядування.

Висновки до розділу 2.

У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що правове регулювання у сфері публічних закупівель має комплексний характер і становить собою систему господарсько-правових, адміністративно-правових та фінансово-правових норм, спрямованих на забезпечення ефективного, прозорого й добросовісного використання публічних коштів. Публічні закупівлі виступають не лише процедурною категорією, а й інструментом реалізації стратегічних цілей державної економічної політики, що поєднує інтереси держави, суспільства та бізнесу.

Визначено, що публічні закупівлі як правова категорія характеризуються подвійною природою – вони одночасно є формою державного управління публічними ресурсами та правовою формою господарської діяльності суб'єктів публічного сектора. У господарсько-правовому аспекті закупівлі відображають зміст державного замовлення як особливого виду господарського договору, в якому поєднуються публічний інтерес і підприємницька ініціатива. Це зумовлює необхідність застосування не лише адміністративних, а й господарських правових засобів для регулювання, контролю та відповідальності.

Доведено, що принципи здійснення публічних закупівель становлять фундамент їх господарсько-правового механізму. До ключових належать: законність, відкритість і прозорість процедур; ефективність і економність використання бюджетних коштів; добросовісна конкуренція; недискримінація учасників; відповідальність і підзвітність замовників; а також принципи сталого розвитку й інноваційності, які відображають інтеграцію європейських стандартів (Директива 2014/24/ЄС) у національне право. Водночас виявлено потребу у нормативному закріпленні принципу «value for money» як ключового орієнтиру сучасної закупівельної політики.

Проаналізовано зміст і співвідношення категорій державного регулювання, контролю та нагляду у сфері публічних закупівель. Державне регулювання визначено як системну діяльність уповноважених органів, спрямовану на формування, реалізацію та вдосконалення політики у сфері закупівель через нормативно-правові, організаційні, економічні та інформаційні інструменти. Контроль – як окремий вид державного впливу, що забезпечує дотримання вимог законодавства, ефективність витрачання коштів і запобігання порушенням. Нагляд має допоміжний, превентивний характер і передбачає моніторинг системних ризиків, методичний супровід замовників та оцінку ефективності державних програм.

Установлено, що форми реалізації державного контролю (моніторинг, аудит, перевірки, адміністративне оскарження) потребують подальшої стандартизації та цифрової інтеграції. Зокрема, система моніторингу, яку здійснює Держаудитслужба через Prozorro, потребує посилення аналітичної складової, розширення переліку ризик-індикаторів і запровадження автоматизованої системи оцінювання ефективності закупівель. Судовий і громадський контроль мають стати невід’ємними елементами забезпечення доброчесності процедур, а інститут оскарження – орієнтованим на баланс між швидкістю розгляду й гарантіями захисту прав учасників.

Досліджено систему органів державного регулювання та контролю у сфері публічних закупівель і виявлено її багаторівневий, але фрагментарний

характер. Центральне місце посідає Міністерство економіки як уповноважений орган, що формує політику та координує діяльність інших суб'єктів. Водночас спостерігається дублювання повноважень між Держаудитслужбою, Рахунковою палатою та Антимонопольним комітетом, що знижує ефективність контролю. Запропоновано створити єдину координаційну платформу, яка забезпечуватиме взаємодію органів регулювання, аудиту, антимонопольного нагляду та судової влади на основі обміну даними.

Особливу роль відіграють Антимонопольний комітет України – у забезпеченні конкуренції та розгляді скарг учасників, а також суди – як гаранті захисту прав і відновлення справедливості у спірних ситуаціях. З метою підвищення ефективності контролю запропоновано розмежувати повноваження органів фінансового й адміністративного нагляду, розвивати інституційну спроможність Держаудитслужби та запровадити механізми зовнішнього (громадського) аудиту закупівель.

Узагальнюючи, встановлено, що правові засади державного регулювання та контролю у сфері публічних закупівель мають розвиватися в межах господарсько-правової парадигми, орієнтованої на результативність і прозорість. Сучасна модель регулювання має базуватися на поєднанні правових, організаційно-технологічних та інституційних механізмів, які забезпечують баланс між публічними інтересами держави, потребами суспільства та принципами вільної конкуренції.

Публічні закупівлі дедалі більше набувають стратегічного виміру: через них держава реалізує свої економічні, інноваційні та соціальні пріоритети. Тому подальше вдосконалення правового механізму регулювання має спрямовуватись на гармонізацію з європейськими стандартами, розвиток інституційної спроможності, диджиталізацію процедур і підвищення професійного рівня суб'єктів закупівельного процесу.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Напрями вдосконалення механізму публічних закупівель.

Система публічних закупівель в Україні є однією з ключових сфер державного управління та господарсько-правового регулювання, що відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності бюджетної політики, розвитку добросовісної конкуренції та реалізації соціально-економічних пріоритетів держави. У господарсько-правовій площині цей інститут виступає інструментом державного впливу на ринкові процеси, через який держава сприяє раціональному розподілу публічних ресурсів, підтримці підприємництва та формуванню справедливих умов господарювання. Її функціонування перебуває у стані постійної трансформації під впливом внутрішніх реформ, зовнішніх інтеграційних процесів і потреби адаптації до сучасних викликів управління публічними фінансами.

Розвиток системи публічних закупівель зумовлений необхідністю одночасного досягнення кількох взаємопов'язаних цілей: забезпечення ефективного та раціонального використання бюджетних ресурсів, створення умов для добросовісної конкуренції між учасниками ринку, підвищення рівня прозорості й підзвітності у витрачанні публічних коштів, а також гармонізації національного законодавства з нормами та принципами права Європейського Союзу [133, с. 452]. З погляду господарського права публічні закупівлі становлять особливу форму реалізації публічно-господарських зобов'язань держави, у межах яких поєднуються приватно-правові інструменти (договір, відповідальність, комерційний ризик) та публічно-правові засади (прозорість, рівність, підзвітність).

Актуальність удосконалення механізму публічних закупівель пояснюється низкою чинників. Через цю систему проходить значна частина державних фінансів, що робить її критично важливою для забезпечення

економічної стабільності та фінансової дисципліни. Публічні закупівлі безпосередньо впливають на стан державного бюджету, розвиток галузей національної економіки та рівень інвестиційної привабливості країни. У цьому контексті господарсько-правове регулювання виступає системоутворюючим чинником, який забезпечує єдність правових, економічних і управлінських механізмів використання публічних коштів.

Як слушно зазначає І. І. Нинюк, «публічні закупівлі в Україні є важливою частиною державних фінансів і економічної діяльності країни, адже вони забезпечують не лише ефективне використання державних коштів, але й створюють можливості для розвитку малих і середніх підприємств. Однак, усупереч значному потенціалу цього механізму, система публічних закупівель постає перед численними проблемами, що суттєво обмежують її ефективність. Упродовж останніх років здійснено низку реформ, спрямованих на модернізацію цієї системи, проте наявні виклики залишаються актуальними» [59].

Дана сфера також характеризується підвищеним рівнем корупційних ризиків, що обумовлює потребу в постійному посиленні прозорості, підзвітності та запровадженні сучасних механізмів моніторингу [124]. З позицій господарського права, корупційні зловживання у сфері закупівель порушують баланс між публічним інтересом та принципами добросовісної конкуренції, а отже, потребують вдосконалення правових механізмів контролю, відповідальності та публічно-господарських санкцій. Тому ключовими напрямками реформ є професіоналізація замовників, розвиток аналітичних інструментів оцінки ризиків і цифровізація процесів контролю.

Євроінтеграційний вектор розвитку України визначає стратегічні орієнтири модернізації системи закупівель. Відповідно до зобов'язань у межах Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, національне законодавство поступово наближається до *acquis communautaire*, зокрема до вимог Директиви 2014/24/ЄС, закріплюючи сучасні стандарти прозорості, ефективності, пропорційності, недискримінації та сталого розвитку у сфері

публічних закупівель [120]. Для господарського права це означає формування нової системи правового регулювання, що поєднує ринкові принципи з державними гарантіями добросовісної конкуренції.

Сучасна система публічних закупівель України перебуває у стані глибоких структурних трансформацій, зумовлених як внутрішніми потребами підвищення результативності управління державними фінансами, так і зовнішніми викликами – євроінтеграційним курсом, глобалізаційними процесами та впливом воєнних дій. Перехід до нової моделі управління закупівлями потребує поєднання принципів відкритості, ефективності та правової визначеності, що у господарсько-правовому вимірі означає удосконалення публічно-господарських відносин між державою, бізнесом і суспільством.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України продемонструвала неготовність українського законодавства в сфері оборонних закупівель до функціонування у воєнний період [72, с. 14]. Це актуалізувало потребу у гнучкому балансуванні між прозорістю процедур і забезпеченням національної безпеки. У відповідь на ці виклики держава запровадила особливі режими закупівель, що діють у межах правового режиму воєнного стану [81].

Такі зміни дали змогу забезпечити оперативне постачання товарів, робіт і послуг, необхідних для функціонування секторів оборони, охорони здоров'я, енергетики та гуманітарної підтримки населення. Водночас практика воєнного періоду продемонструвала важливість поєднання гнучкості з належним рівнем підзвітності, оскільки спрощення процедур потребує компенсаторних господарсько-правових механізмів контролю, аналітики та постаудиту для запобігання зловживанням.

Досвід воєнного часу створює унікальне підґрунтя для подальшої модернізації системи публічних закупівель у післявоєнний період – із орієнтацією на стійкість, технологічну інноваційність та інтеграцію з європейськими стандартами господарського управління. У цих умовах

держава поступово адаптує правові, організаційні та технологічні механізми публічних закупівель до нових реалій, прагнучи зберегти ключові принципи конкурентності, прозорості та ефективності.

Система закупівель, що раніше функціонувала переважно у стабільному нормативному середовищі, нині перетворюється на динамічний інструмент кризового господарського регулювання, здатний забезпечити безперервність постачання критично важливих товарів і послуг навіть в умовах воєнних загроз. З метою підтримання рівноваги між відкритістю процедур і оперативністю рішень держава впроваджує адаптивні моделі регулювання, які дозволяють оперативно реагувати на зміни без втрати контролю за використанням бюджетних коштів.

У цьому контексті особливе значення мають постанови Кабінету Міністрів України № 169 від 28 лютого 2022 р. [86] та № 1178 від 12 жовтня 2022 р. [88], якими врегульовано особливості здійснення публічних і оборонних закупівель у період воєнного стану. Вони передбачають спрощення процедур, скорочення строків проведення тендерів, можливість укладення прямих договорів у випадках нагальної потреби та застосування адаптивних механізмів контролю за використанням бюджетних коштів. Їх застосування дозволило забезпечити необхідну оперативність процедур, зберігаючи при цьому принципи правової визначеності та прозорості – завдяки публікації результатів і звітності в електронній системі Prozorro.

Збереження принципів відкритості, рівності та добросовісної конкуренції навіть в умовах воєнного стану стало свідченням інституційної зрілості української системи публічних закупівель і її господарсько-правової стійкості.

Реформування механізму публічних закупівель має стратегічне значення, оскільки дозволяє перетворити цю сферу з інструменту адміністративного управління на повноцінний важіль економічної політики держави та господарсько-правового впливу, який поєднує регулятивні, інноваційні, соціальні та екологічні функції [3]. У господарсько-правовому

сенсі закупівлі виступають формою реалізації публічно-господарських зобов'язань держави, що забезпечують баланс між приватними інтересами суб'єктів господарювання та публічним інтересом суспільства.

Сучасна концепція розвитку публічних закупівель виходить за межі традиційного підходу до них як до «інструменту витрат». У господарсько-правовому вимірі вони розглядаються як інвестиційний механізм, спрямований на розвиток національної економіки, створення робочих місць, модернізацію інфраструктури та підвищення якості життя громадян [16, с. 9]. Через систему публічних закупівель держава реалізує регулятивну функцію господарського права – стимулює розвиток вітчизняного виробництва, підтримує малий і середній бізнес, формує конкурентне середовище та забезпечує економічну безпеку.

Оновлення та модернізація механізму публічних закупівель формують стратегічну основу сталого розвитку держави, поєднуючи економічну ефективність, соціальну відповідальність і екологічну збалансованість із європейськими принципами доброчесного врядування. У цьому контексті господарсько-правова доктрина відіграє методологічну роль, оскільки саме вона визначає межі допустимого державного втручання в економічні процеси та забезпечує правову визначеність у взаємодії між державою, бізнесом і суспільством.

Важливим напрямом сучасного розвитку є інтеграція екологічних та інноваційних підходів у закупівельну політику [136, с. 159]. Як підкреслює Задихайло Д. В., ключем до сталого економічного зростання є орієнтація на інноваційне виробництво [26, с. 151]. Впровадження господарсько-правових стимулів для підприємств, що впроваджують «зелені» технології чи енергоефективні рішення, сприяє формуванню відповідального бізнес-середовища та переходу до сталої економіки. Таким чином, державні закупівлі перетворюються на каталізатор «зеленої» та цифрової трансформації національного господарства.

У післявоєнний період публічні закупівлі можуть і повинні стати ключовим господарсько-правовим інструментом відбудови України – забезпечуючи не лише прозоре й ефективне використання коштів міжнародної допомоги, а й розвиток внутрішнього ринку, залучення інвестицій, локалізацію виробництва та формування довгострокових партнерств між державою й суб'єктами господарювання.

Попри суттєві досягнення останніх років, ефективність функціонування системи закупівель залишається недостатньою. Її проблеми полягають у надмірній складності процедур, нестачі аналітичних інструментів, низькій якості контролю за виконанням контрактів і частій змінності законодавства. Як слушно зазначають О. Стащук, О. Борисюк та Н. Проць, характерною рисою українського законодавства про публічні закупівлі є «його нестійкість – часті зміни та виведення окремих категорій закупівель з-під дії закону, що породжує правову невизначеність, ускладнює застосування конкурентних механізмів і створює ризики зловживань» [118, с. 39–40].

Нестабільність нормативної бази та наявність численних винятків негативно впливають на практичну реалізацію державної політики. Виконання державних програм часто супроводжується затримками, контроль за реалізацією контрактів є фрагментарним, а обмежений рівень довіри бізнесу знижує конкуренцію та підвищує ризики неефективного використання публічних коштів. Відсутність належного розвитку інноваційних і цифрових рішень у сфері закупівель ускладнює залучення високотехнологічних компаній і інвесторів.

Як слушно підкреслює Д. В. Задихайло, попри наявність численних державних стратегій, концепцій і програм розвитку окремих галузей економіки, що фіксують системні проблеми, якісні показники національної економіки залишаються незмінними [30, с. 115]. Не є винятком і сфера публічних закупівель, яка, попри реформаторські зрушення, продовжує стикатися з викликами ефективності, прозорості та стабільності правового регулювання. Саме господарсько-правовий підхід дозволяє розглядати ці

виклики у системному вимірі – як потребу у формуванні сталого, збалансованого механізму державного впливу на ринкові процеси.

Зміцнення нормативно-правової бази, підвищення інституційної спроможності органів влади, цифровізація процесів, розширення антикорупційних інструментів і гармонізація з європейськими стандартами у своїй сукупності формують архітектоніку нової господарсько-правової моделі публічних закупівель. Її метою є забезпечення прозорого, ефективного та конкурентного використання публічних ресурсів, стимулювання інноваційного розвитку й інтеграція України до єдиного економічного простору Європейського Союзу.

У цьому контексті реформування публічних закупівель набуває стратегічного значення, оскільки забезпечує поєднання завдань ефективного використання бюджетних ресурсів із досягненням довгострокових цілей державної політики у сфері сталого розвитку, конкуренції та доброчесного врядування.

На ефективність функціонування системи публічних закупівель істотно впливають ще проблеми фінансової системи України – насамперед нерівномірність бюджетного фінансування, затримки асигнувань і нестабільність касового виконання, що ускладнюють планування закупівель та виконання господарських зобов'язань за укладеними контрактами [118, с. 39]. З огляду на це, саме господарсько-правові інструменти – договори, механізми відповідальності, процедури постаудиту – стають засобами забезпечення стабільності виконання контрактів і гарантування належного використання публічних коштів.

Публічні закупівлі виконують важливу регулятивну функцію господарського права, впливаючи на ринкову кон'юнктуру, формування конкурентного середовища та забезпечення економічної безпеки. Водночас вони виступають і механізмом запобігання корупційним проявам у діяльності суб'єктів публічної влади. Ключову роль у реалізації цих завдань відіграє

електронна система Prozorro, яка забезпечує публічність процедур, рівний доступ учасників і контрольованість усіх етапів закупівельного процесу.

Значний внесок у наукове обґрунтування напрямів удосконалення системи публічних закупівель зробила В. К. Малолітнева, яка виокремлює чотири ключові напрями реформ, а саме: 1) спрощення процедур, що передбачає зменшення бюрократичних бар'єрів, скорочення строків і підвищення порогових значень застосування Закону України «Про публічні закупівлі»; 2) поглиблення цифровізації, включно з електронним інвойсуванням, впровадженням smart contracts і автоматизованого ризик-менеджменту на основі штучного інтелекту; 3) адаптація національного законодавства до стандартів ЄС, зокрема положень Директив 2014/24/ЄС і 2014/25/ЄС, розвиток «зелених» закупівель і водночас захист внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції; 4) використання закупівель як стратегічного інструменту державної політики, що забезпечує реалізацію соціальних, інноваційних та екологічних цілей [52, с. 65].

У господарсько-правовій доктрині підкреслюється, що базовими завданнями функціонування системи публічних закупівель залишаються раціональне використання бюджетних ресурсів і мінімізація корупційних ризиків. Як зауважує В. Зубар, головна мета реформування полягає у зменшенні неефективних витрат і запобіганні зловживанням у тендерних процедурах [34, с. 11]. О. Мельников вважає пріоритетним завданням системи зниження державних витрат шляхом оптимізації ціноутворення та розширення кола потенційних постачальників [54, с. 47].

Таким чином, реформування публічних закупівель має розглядатися у контексті господарсько-правового забезпечення економічної політики держави. Воно поєднує фіскальні цілі (економію ресурсів, підзвітність, антикорупційність) із соціальними та інноваційними завданнями розвитку – підтримкою підприємництва, підвищенням екологічної відповідальності й інклюзивності ринку. У такий спосіб публічні закупівлі перетворюються

на багаторівневий інститут господарського права, який одночасно виконує регулятивну, координаційну та стимулюючу функції.

У сучасних умовах закупівельна діяльність набуває комплексного господарсько-правового характеру: з одного боку, вона виступає інструментом раціонального використання публічних фінансів, а з іншого – є формою реалізації державної політики у сферах сталого розвитку, цифрової економіки та європейської інтеграції. Як зазначає Н. Борсук, провідною метою державної політики у сфері публічних закупівель є підвищення ефективності процедур, що означає придбання товарів, робіт і послуг найвищої можливої якості за оптимальною ціною [4, с. 90].

Підвищення ефективності, прозорості та правової визначеності у сфері публічних закупівель є ключовими чинниками господарсько-правової стабільності, зміцнення державних фінансів і довіри громадян до влади [64, с. 78–79]. Прозорі процедури сприяють добросовісній конкуренції, розширюють участь бізнесу у тендерах, знижують вартість державних замовлень і водночас стимулюють розвиток підприємництва, інновацій та інвестиційної активності. Таким чином, ефективна система публічних закупівель стає не лише фінансовим, а й правовим фундаментом сталого економічного розвитку, доброчесного врядування та інтеграції України до єдиного європейського ринку.

Досвід провідних країн світу свідчить, що підвищення прозорості у сфері закупівель досягається завдяки комплексній реалізації правових, організаційних і технологічних заходів [57, с. 14]. Одним із ключових напрямів є централізоване оприлюднення інформації про діяльність замовників, плани закупівель, реєстри акредитованих постачальників, укладені контракти, умови участі у тендерах і критерії оцінки пропозицій. У більшості країн ЄС забезпечується відкритий доступ до обґрунтувань рішень замовників, що формує високий рівень правової підзвітності та суспільної довіри до інституту закупівель.

Важливу роль відіграє моніторинг витрат і контроль господарських зобов'язань через спеціалізовані цифрові системи [134, с. 77]. Сучасні технології дозволяють відстежувати поведінку постачальників, перевіряти їхню ділову репутацію, фіксувати ризикові операції й автоматично застосовувати санкції у випадках порушення господарського законодавства.

Окреме значення має створення сприятливих умов для участі малого та середнього бізнесу, що є важливим елементом реалізації принципів господарського права – рівності, добросовісності та свободи підприємництва. Стандартизація тендерної документації, зменшення адміністративних бар'єрів, розвиток консультаційної підтримки й освітніх програм для підприємців сприяють зростанню конкуренції, активізації підприємництва та формуванню інклюзивного економічного середовища.

У межах вивчення міжнародного досвіду Б. Малиняк запропонував модель оцінювання ефективності бюджетних видатків, у якій ключовим критерієм виступає сприйняття громадянами суспільної користі від їх здійснення [48, с. 48]. Подібну позицію висловлює М. Б. Гупаловська, наголошуючи на важливості забезпечення відкритості та прозорості суспільного контролю як складових правового механізму публічних закупівель [19, с. 127].

В Україні вже реалізовано низку кроків з автоматизації та цифровізації закупівельної сфери. Ключовим досягненням стало впровадження у 2016 році електронної системи Prozorro, яка істотно підвищила рівень відкритості, спростила доступ до інформації про тендери, забезпечила прозорість процедур і створила дієвий механізм контролю за використанням публічних коштів [6].

Водночас, попри відчутний прогрес, функціонал Prozorro потребує подальшого розвитку. Насамперед ідеться про обмежену інтеграцію з державними реєстрами (податковими, митними, фінансовими, судовими), що ускладнює перевірку доброчесності учасників і підвищує ризики участі фіктивних компаній. Розширення міжвідомчого обміну даними та уніфікація

ідентифікаторів суб'єктів господарювання є необхідною умовою підвищення якості попередніх перевірок і зменшення комплаєнс-ризиків [124].

Господарсько-правові механізми удосконалення системи публічних закупівель мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки. Саме через реформування цієї сфери держава реалізує регуляторну функцію господарського права, орієнтовану на досягнення балансу між економічною ефективністю, добросовісною конкуренцією та публічним інтересом. Вдосконалення правового механізму закупівель посилює економічну стійкість, підвищує інвестиційну привабливість і сприяє інституційній інтеграції України до європейського економічного простору.

У цьому процесі господарське право забезпечує нормативні та організаційні передумови для впровадження принципів доброчесності, прозорості й сталого розвитку в систему господарських відносин, перетворюючи публічні закупівлі на ефективний інструмент державної економічної політики. Важливу роль відіграють господарсько-правові інструменти впливу, що структурують взаємовідносини між державою, замовниками та учасниками ринку: господарські договори, публічно-господарські зобов'язання, а також правові засади контролю й відповідальності. Вони забезпечують не лише формальну законність процедур, а й реальну економічну результативність укладених правовідносин.

Центральне місце посідає договір про закупівлю, який поєднує публічну мету раціонального використання бюджетних ресурсів із приватними інтересами постачальників. Його умови мають відображати принципи справедливості, пропорційності та рівності сторін, а належне виконання – гарантуватися системою майново-господарської відповідальності.

Не менш значущими є механізми державного контролю та моніторингу, що реалізують превентивну, корекційну та санкційну функції господарського права [17, с. 56]. Контроль спрямований на забезпечення конкурентності, недопущення зловживань і відновлення порушеної рівноваги інтересів учасників господарського обороту. Особливу роль відіграють публічно-

господарські зобов'язання, через які держава задає рамки добросовісної конкуренції, стимулює розвиток підприємництва і підтримує стабільність ринку, поєднуючи імперативні приписи з диспозитивністю договірних відносин.

Ключовою теоретико-правовою проблемою функціонування закупівель є баланс публічних і приватних інтересів [132, с. 215]. Публічний інтерес полягає у прозорому, економному та цільовому використанні ресурсів і зміцненні довіри до державного управління; приватний – у законному прагненні суб'єктів господарювання до прибутку, розширення ринкових можливостей і захисту прав у конкуренції. Завдання господарського права – не протиставляти ці інтереси, а створювати нормативні механізми їх узгодження: через договори, ліцензування, відповідальність, контроль і нагляд. Це дозволяє державі реалізовувати регуляторні повноваження без надмірного обмеження підприємницької свободи, а бізнесу – отримувати передбачувані правила гри та правовий захист.

У такій логіці публічні закупівлі стають прикладною моделлю взаємодії держави й бізнесу: держава як замовник реалізує публічну функцію через правові механізми, а суб'єкти господарювання – виконують їх на конкурентних засадах. Досягнення сталого балансу вимагає чіткої межі між регулятивною роллю держави та економічною автономією учасників ринку; надмірна зарегульованість або, навпаки, лібералізація без ефективного контролю спотворюють конкуренцію. Відтак удосконалення механізму закупівель має спиратися на принципи пропорційності, добросовісності та правової визначеності – базові категорії господарського права та складові *acquis* ЄС.

Система господарсько-правової відповідальності у сфері закупівель виконує превентивну, відновлювальну та виховну функції, забезпечуючи дисципліну виконання зобов'язань, дотримання конкуренції та раціональне використання публічних коштів [129, с. 349]. Вона реалізується через майнові,

організаційні та адміністративно-господарські санкції, що застосовуються і до замовників, і до учасників, зокрема:

- штрафні санкції за порушення умов договору чи невиконання зобов'язань;
- відшкодування збитків державі або контрагентам;
- виключення з реєстрів учасників Prozorro у разі встановлення недобросовісної поведінки;
- тимчасове обмеження права участі в закупівлях.

У господарсько-правовому вимірі відповідальність виконує не лише каральну, а й регулятивну роль – стимулює належне управління, відновлює баланс інтересів і підтримує стабільність господарського обороту.

Контроль у сфері публічних закупівель – це інституційний механізм забезпечення публічного інтересу, що поєднує державний, внутрішньоорганізаційний і громадський рівні [58, с. 97]. Державний контроль охоплює моніторинг, перевірки, аудит ефективності та аналітичний нагляд, а його мета – своєчасне виявлення порушень, попередження зловживань, аналіз ризиків і вироблення пропозицій щодо вдосконалення нормативного регулювання. Громадський контроль підсилює підзвітність і формує культуру відкритості.

Відмінність господарсько-правового підходу до контролю – орієнтація на ефективність, а не лише на формальну законність: перевірка має оцінювати відповідність діям замовника процедурним вимогам, але також – результативність витрачання коштів, якість товарів/робіт/послуг і економічний ефект від договорів.

Підсумовуючи, система господарсько-правової відповідальності та контролю формує механізм саморегуляції, де поєднуються правові, економічні та етичні засади. Вона забезпечує стабільність господарського середовища, зміцнює довіру до держави як замовника й сприяє утвердженню культури добросовісної конкуренції у публічному секторі. Відтак господарсько-правові засади публічних закупівель визначають

стратегічні орієнтири реформ та створюють основу їхньої стабільності, результативності й доброчесності – узгоджуючи інтереси держави, бізнесу та суспільства й закладаючи правові передумови ефективного ринку.

Публічні закупівлі у господарсько-правовій площині розглядаються не лише як процедурний інститут, а як комплексний регулятор економічної діяльності, що поєднує елементи імперативного та диспозитивного впливу. Через господарські договори, публічно-господарські зобов'язання, контрольні механізми й систему відповідальності держава реалізує стратегічні цілі, спрямовані на ефективне використання публічних коштів, розвиток підприємництва та запобігання недобросовісним практикам.

Досягнення балансу публічних і приватних інтересів у цій сфері виступає ключовою умовою стабільності правового режиму публічних закупівель. Державне регулювання має забезпечувати належний рівень контролю й підзвітності, не створюючи надмірних адміністративних бар'єрів для бізнесу [58, с. 99]. Такий підхід відповідає сучасній концепції «розумного регулювання», у межах якої господарське право виконує не лише обмежувальну, а й стимулюючу функцію – формує передумови для інноваційного розвитку та добросовісної конкуренції.

Отже, господарсько-правові напрями вдосконалення публічних закупівель спрямовані на формування цілісної, стабільної та прозорої системи державного управління, що відповідає європейським стандартам належного врядування. Їх реалізація забезпечує не лише економічну ефективність, а й соціальну справедливість, екологічну відповідальність і підвищення довіри суспільства до держави як замовника. У результаті публічні закупівлі трансформуються з технічного елементу бюджетного процесу у стратегічний інструмент господарсько-правового регулювання та сталого розвитку економіки України.

Подальше вдосконалення системи публічних закупівель передбачає перехід від концептуально-правових засад до функціонального виміру реформування, який охоплює конкретні інструменти правозастосування,

організаційні механізми та цифрові технології. Якщо господарське право визначає нормативну рамку та принципи регулювання, то функціональні напрями зосереджуються на практичній реалізації цих засад у діяльності замовників, учасників і контролюючих органів. Особливого значення набуває аналіз нормативно-правового, інституційного, процедурно-технологічного, антикорупційного та інтеграційного вимірів розвитку системи публічних закупівель, які спільно формують її архітектоніку та визначають ефективність державного управління у цій сфері.

Нормативно-правовий напрям передбачає створення стабільної, узгодженої та передбачуваної законодавчої бази, яка гарантує ефективне функціонування системи публічних закупівель і її відповідність праву Європейського Союзу. Гармонізація з положеннями Директив 2014/24/ЄС, 2014/25/ЄС і 2014/23/ЄС спрямована не лише на формальне відтворення норм, а й на імплементацію принципів пропорційності, рівності, добросовісної конкуренції та прозорості. Важливими є кодифікація фрагментарних положень, усунення колізій і забезпечення правової визначеності для всіх учасників закупівельного процесу.

Інституційний напрям зосереджується на зміцненні спроможності органів, відповідальних за реалізацію державної політики у сфері публічних закупівель. Йдеться про посилення ролі Уповноваженого органу – Міністерства економіки України, підвищення ефективності Державної аудиторської служби та Антимонопольного комітету України, а також розвиток громадського моніторингу через платформи DOZORRO та Transparency International Ukraine. Важливо забезпечити баланс між регуляторними повноваженнями держави та інституційною незалежністю контролюючих органів – це необхідна передумова підзвітного управління.

Процедурно-технологічний напрям охоплює цифрову трансформацію всіх етапів закупівель – від планування до аудиту виконання договорів. Подальший розвиток систем Prozorro, BI Prozorro та Prozorro Market має

забезпечити повну автоматизацію ризик-менеджменту, зручність участі для бізнесу та інтеграцію аналітики у процес прийняття рішень. Цифровізація процедур повинна ґрунтуватися на принципах швидкості, відкритості й мінімізації бюрократичних бар'єрів, що водночас підвищить ефективність і конкурентність ринку.

Антикорупційний напрям покликаний зміцнити доброчесність системи закупівель через забезпечення максимальної відкритості, підзвітності та участі громадськості в контролі. Прозорість процедур у Prozorro, публічні аналітичні інструменти ВІ Prozorro і діяльність громадських ініціатив створюють дієву превентивну систему. Пріоритетним завданням є впровадження ризик-індикаторів і технологій штучного інтелекту для виявлення потенційних порушень на ранніх стадіях [124].

Інтеграційний напрям відображає стратегічну мету України – наближення до внутрішнього ринку ЄС шляхом гармонізації правових, інституційних і технологічних стандартів. Упровадження європейських підходів до управління закупівлями, розвиток «зелених» та соціально відповідальних практик, підтримка малого й середнього бізнесу, а також забезпечення електронної сумісності систем становлять ядро євроінтеграційної модернізації [136, с. 159]. Такий підхід сприятиме утвердженню публічних закупівель як інструменту реалізації стратегії сталого розвитку.

У своїй єдності зазначені напрями формують цілісну концепцію розвитку системи публічних закупівель, що поєднує правову визначеність, інституційну ефективність, цифрову відкритість і європейську орієнтацію. Це забезпечує перехід від моделі формального дотримання норм до моделі результативного, доброчесного та прозорого управління публічними ресурсами.

Таким чином, удосконалення механізму публічних закупівель має базуватися на комплексному підході, який інтегрує правові, інституційні, технологічні, антикорупційні та інтеграційні засади. Такий підхід

трансформує систему закупівель із суто процедурного механізму в стратегічний інструмент господарсько-правового регулювання, спроможний забезпечити ефективне використання публічних фінансів, стимулювати інноваційний розвиток, зміцнювати довіру суспільства та наближати Україну до стандартів good governance і сталого розвитку, закріплених у праві Європейського Союзу.

3.2. Перспективи розвитку публічних закупівель: проблеми та шляхи їх вирішення.

Сучасна система публічних закупівель України, попри значні досягнення у сфері цифровізації та прозорості, залишається однією з найдинамічніших і водночас найпроблемніших складових господарсько-правового регулювання економіки. Її розвиток відбувається у контексті глибоких трансформацій господарського законодавства, інтеграції до європейського правового простору та необхідності забезпечення ефективного управління публічними ресурсами в умовах воєнного стану й післявоєнної відбудови.

Перспективи реформування цієї сфери безпосередньо пов'язані з удосконаленням господарсько-правового механізму її функціонування, підвищенням рівня правової визначеності та забезпеченням сталого балансу між економічною доцільністю, публічною підзвітністю та свободою підприємницької діяльності.

Господарсько-правовий вимір розвитку публічних закупівель визначається передусім їх роллю як інструменту державного регулювання економічних процесів. Через систему закупівель держава впливає на кон'юнктуру ринку, рівень конкуренції, розвиток підприємництва, а також на реалізацію соціально-економічних програм. Водночас правовий механізм цієї сфери має забезпечувати не лише ефективність і результативність процедур, але й стабільність господарського обороту, захист прав суб'єктів

господарювання, запобігання зловживанням і формування добросовісного конкурентного середовища.

Незважаючи на проведені реформи, система публічних закупівель в Україні стикається з низкою системних проблем, які мають як організаційно-правовий, так і господарсько-правовий характер [133, с. 453]. Серед них – фрагментарність нормативної бази, надмірна кількість підзаконних актів, нестача єдиного кодифікованого регулювання; нестабільність правозастосовчої практики; обмеженість інституційного потенціалу органів контролю; слабкий рівень професійної підготовки замовників і низька якість тендерної документації; корупційні ризики та конфлікти інтересів; відсутність належної інтеграції з фінансовими, податковими та судовими реєстрами; нерівномірність участі малого та середнього бізнесу в торгах.

На господарсько-правовому рівні ці проблеми проявляються у дисбалансі між публічними та приватними інтересами [132, с. 215]. Надмірне регулювання обмежує ініціативу суб'єктів господарювання, тоді як слабкість контрольних механізмів створює ризики зловживань і неефективного використання бюджетних коштів. Водночас суперечності між імперативними нормами (що гарантують законність і підзвітність) та диспозитивними засадами господарського права (які стимулюють економічну свободу й інноваційність) потребують нових підходів до правового балансування.

Подолання зазначених проблем потребує комплексного реформування системи закупівель, яке має охоплювати вдосконалення правових, інституційних і технологічних засад її функціонування. Господарське право при цьому відіграє координуючу роль, узгоджуючи інтереси держави, бізнесу й суспільства.

Законодавчий напрям реформ має бути спрямований на кодифікацію та гармонізацію господарсько-правового регулювання публічних закупівель. Особливо актуальною ця проблема постає у зв'язку зі скасуванням Господарського кодексу України, який тривалий час виконував

системоутворюючу функцію у сфері регулювання господарських відносин, зокрема й у частині забезпечення економічної конкуренції, договірних зобов'язань і державного впливу на економіку. Прийнятий натомість Закон України «Про особливості регулювання господарської діяльності у перехідний період» [103] лише частково врегульовує окремі аспекти господарських відносин і майже не зачіпає специфіку публічних закупівель, що створює істотні прогалини у визначенні правового статусу їх учасників, підстав відповідальності та механізмів державного контролю.

У цьому контексті слушною є позиція Т. І. Швидкої, яка у монографії «Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації» пропонує кодифікацію конкурентного законодавства шляхом прийняття Кодексу України про конкурентні правопорушення, у якому окрема глава має бути присвячена правопорушенням у сфері публічних закупівель [131, с. 239]. Такий підхід дозволив би систематизувати норми щодо недобросовісної поведінки учасників торгів, антиконкурентних узгоджених дій, зловживання монопольним становищем і встановити чіткі санкції за порушення принципів відкритості та добросовісної конкуренції.

Водночас доцільним видається розроблення Господарського кодексу нового покоління, який передбачав би комплексне оновлення концепції господарсько-правового регулювання з урахуванням європейських стандартів. У межах такого акта публічні закупівлі мають бути визначені як самостійний інститут господарського права, що поєднує публічно-правові та договірно-господарські засади. Це забезпечить логічну цілісність системи, усуне колізії між спеціальними законами («Про публічні закупівлі», «Про оборонні закупівлі», «Про державне замовлення на оборонну продукцію») та створить стабільні, прозорі правила гри для всіх учасників ринку.

З технологічного боку ключовим напрямом є подальша цифровізація господарських процесів у сфері публічних закупівель: упровадження смарт-контрактів, електронного інвойсування, блокчейн-звітності та міжвідомчої

інтеграції баз даних. Це зменшить вплив людського чинника, підвищить довіру до системи й створить можливості для міжнародної взаємодії у сфері електронних торгів.

Господарське право у процесі реформування публічних закупівель виконує подвійну функцію – нормативно-координуючу та економіко-стимулюючу [65, с. 88]. З одного боку, воно встановлює чіткі правила та гарантії законності, рівності суб'єктів і належного виконання зобов'язань. З іншого – формує систему стимулів, що заохочують учасників ринку до добросовісної поведінки, інноваційності й соціальної відповідальності.

Саме господарсько-правова природа публічних закупівель забезпечує гнучкість регуляторного механізму, дозволяючи державі впливати на ринок через економічні інструменти, а не лише адміністративні приписи [65, с. 86]. Перехід від «контрольної» до «партнерської» моделі управління сприятиме побудові сучасного формату поєднання публічних та приватних інтересів, у межах якого держава й бізнес спільно реалізують економічні, соціальні та інноваційні цілі.

Перспективний розвиток публічних закупівель в Україні передбачає перехід від вузького адміністративного розуміння цього інституту як інструменту витрачання бюджетних коштів до комплексного бачення його як складової стратегічного державного управління. У господарсько-правовій площині це означає перетворення публічних закупівель із підсистеми бюджетного права на інструмент регулятивного впливу держави на економічні процеси, який поєднує правові, фінансові та інституційні механізми розвитку підприємництва, конкуренції та інновацій.

Стратегічні виклики, з якими стикається система публічних закупівель, зумовлюють потребу в комплексній модернізації, що поєднує правові, інституційні, фінансові та технологічні аспекти й відповідає загальноєвропейським тенденціям розвитку [133, с. 452]. У цьому контексті першочерговим завданням є розроблення узгодженої Державної стратегії розвитку публічних закупівель, яка інтегрує інноваційні, соціальні та

екологічні цілі у єдину систему державного управління. Такий підхід дозволить розглядати публічні закупівлі не лише як інструмент забезпечення державних потреб, а як багатовимірний господарсько-правовий механізм, що одночасно підтримує економічне зростання, стимулює інновації, забезпечує прозорість використання бюджетних коштів і зміцнює довіру громадян до інститутів влади.

Одним із ключових напрямів господарсько-правового розвитку сучасної економіки є системна підтримка національних виробників, що має визначальне значення для забезпечення економічної стабільності, зайнятості населення та сталого зростання [130, с. 171]. Публічні закупівлі у цьому контексті виконують не лише фіскальну, а й регулятивну функцію, виступаючи дієвим інструментом державної промислової політики. Вони здатні стимулювати розвиток малого й середнього бізнесу – основного драйвера внутрішнього ринку, – сприяти створенню робочих місць, підвищенню якості та конкурентоспроможності продукції, активізації інноваційних процесів і технологічного оновлення. У результаті формується стійка, диверсифікована економіка, орієнтована на внутрішній попит і національне виробництво.

Публічні закупівлі є також ключовим каналом державної підтримки малого й середнього бізнесу (МСП), який відіграє системоутворюючу роль у структурі української економіки. Участь таких підприємств у тендерах підвищує їхню конкурентоспроможність, сприяє розширенню ринку збуту, стимулює інновації та забезпечує розвиток регіонів. Водночас складність процедур, надмірна зарегульованість і нестача фінансових ресурсів обмежують можливості МСП повноцінно інтегруватися у сферу державних закупівель. Як слушно зауважує Я. В. Петруненко, ефективність чинних програм підтримки малого бізнесу залишається недостатньою через відсутність міжвідомчої координації та єдиної комплексної стратегії [66, с. 85].

Європейський досвід демонструє, що результативність системи публічних закупівель безпосередньо залежить від рівня прозорості процедур, розвитку дієвих механізмів контролю та створення справедливих конкурентних умов для всіх учасників. Європейська модель закупівельної політики базується на поєднанні економічної ефективності та соціальної відповідальності, що реалізується через чітку нормативну систему, інституційну автономію органів контролю та активну участь громадськості у моніторингу процедур. Такий підхід забезпечує гармонійне поєднання публічного інтересу держави з економічними інтересами бізнесу.

У межах господарсько-правової доктрини важливим є узагальнення наукових напрацювань Г. О. Кубрака, який здійснив комплексне дослідження поняття, ознак і механізмів державної підтримки малого й середнього бізнесу. Учений слушно наголошує, що оновлення господарського законодавства в умовах воєнного стану є не лише реакцією на кризу, а й можливістю створення нової моделі конкурентоспроможної економіки, орієнтованої на розвиток національного виробництва [43, с. 75].

На думку дослідника, державна підтримка МСП – це комплекс організаційно-управлінських заходів спеціально компетентних органів державної влади (фінансового, інформаційно-консультаційного, інвестиційного, кадрового, інфраструктурного тощо), спрямованих на стабілізацію платоспроможності та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, підтримку їх діяльності в умовах криз і стимулювання підприємницької активності [71, 518]. Ключовим елементом цієї системи є оцінка конкурентної позиції підприємства – показник, що відображає його фінансово-господарський стан, рентабельність і ділову активність та визначає адресність державної допомоги [43, с. 20].

Важливою складовою є практична підтримка МСП у процедурі закупівель. Держави-члени ЄС активно впроваджують правові механізми, що забезпечують їхню участь у тендерах. Так, у Польщі діє система поділу великих контрактів на менші лоти, що спрощує доступ малих підприємств до

державних замовлень [106]. У Франції встановлені квоти на закупівлі у МСП, а державні органи щороку звітують про їх частку у загальному обсязі контрактів [143].

Запровадження локалізаційної політики у сфері публічних закупівель розглядається як дієвий інструмент стимулювання розвитку промислового сектору, що забезпечує зменшення відтоку фінансових ресурсів за кордон, формування стійкого внутрішнього попиту та оновлення виробничих потужностей. Водночас реалізація цієї політики має подвійний ефект: з одного боку, вона створює нові можливості для українських підприємств, а з іншого – вимагає підвищення стандартів якості, технологічної модернізації та здатності задовольняти великі державні замовлення [130, с. 172].

Надмірно жорсткі обмеження можуть призвести до зниження рівня конкуренції й підвищення вартості закупівель, тому оптимальною є модель поступового впровадження локалізаційних вимог із паралельним розвитком механізмів державної підтримки – податкових стимулів, пільгового кредитування, інвестиційних програм і створення інноваційних кластерів [137]. Такий збалансований господарсько-правовий підхід дозволяє поєднати захист національного виробника з принципами добросовісної конкуренції, забезпечуючи стійкий розвиток промисловості та відповідність європейським стандартам ринку.

У міжнародній практиці політика локалізації зазвичай має тимчасовий характер і спрямовується на підтримку національних виробників у періоди структурних трансформацій або економічної нестабільності [130, с. 170]. Її завданням є не ізоляція внутрішнього ринку, а створення умов для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва та поступового переходу до рівноправної участі у глобальних ланцюгах доданої вартості. Український досвід демонструє спробу поєднати принципи вільної конкуренції з інструментами захисту національних інтересів. У довгостроковій перспективі локалізаційні вимоги не повинні перетворюватися на бар'єри для інтеграції у європейський ринок, а навпаки – мають стати містком до формування

сучасного, технологічно розвиненого виробництва, яке відповідає стандартам ЄС і забезпечує внутрішню стійкість національної економіки.

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» щодо сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості» зорієнтований на вдосконалення закупівель у сфері машинобудування та суміжних галузях. Перелік товарів, на які поширюються локалізаційні вимоги, охоплює понад 100 позицій – автобуси, трамваї, локомотиви, турбіни, генератори, спеціальну техніку, пожежні автомобілі тощо [80]. При цьому зазначені положення не застосовуються до продукції країн, із якими Україна має угоди про вільну торгівлю (ЄС, США, Велика Британія, Японія, Південна Корея, Канада), що забезпечує баланс між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями, а також відповідає принципу взаємного ринкового доступу, закріпленому в Угоді СОТ про державні закупівлі (GPA).

Реалізація локалізаційної політики супроводжується низкою викликів: обмежені виробничі потужності українських підприємств, ризики зростання вартості державних замовлень, можливість виникнення недобросовісної конкуренції у разі слабкого контролю за дотриманням вимог локалізації. Тому необхідним є комплексний моніторинг ефективності цієї політики, її адаптація до економічних умов, а також запровадження прозорих процедур контролю й підзвітності, що спираються на господарсько-правові принципи пропорційності, справедливості та відповідальності. Саме вони забезпечують баланс між публічним інтересом держави у підтримці національного виробника та приватними інтересами бізнесу, який має діяти у відкритому конкурентному середовищі.

Особливу роль у забезпеченні добросовісної конкуренції відіграє діяльність антимонопольних органів. У державах – членах Європейського Союзу ключову роль відіграють Європейська комісія та національні конкурентні відомства, які здійснюють постійний нагляд за дотриманням конкурентного законодавства у сфері публічних закупівель. Особлива увага

приділяється виявленню антиконкурентних узгоджених дій – змов між учасниками торгів, що спотворюють результати тендерів [129, с. 349]. Для цього активно застосовуються інструменти аналітики даних, алгоритми ризик-індикаторів і міжвідомчі цифрові платформи для обміну інформацією між замовниками, аудиторами та контролюючими органами. Так, у Великій Британії діє спеціальна програма Cartels Intelligence, яка поєднує функції державного і громадського моніторингу та дозволяє оперативно реагувати на підозрілі схеми узгодження цін [158, с. 202]. Її ефективність ґрунтується на симбіозі правового регулювання, алгоритмічного аналізу даних і громадської участі у забезпеченні прозорості.

У сучасній європейській практиці добросовісна конкуренція розглядається не лише як економічна, а й соціальна категорія, що відображає баланс між ефективністю, інноваційністю та відповідальністю. Директива 2014/24/ЄС прямо заохочує держави-члени враховувати соціальні, екологічні та інноваційні критерії під час оцінювання тендерних пропозицій [14]. Такі підходи трансформують публічні закупівлі з інструменту економії бюджетних коштів у механізм формування суспільних цінностей.

Для України досвід Європейського Союзу є надзвичайно цінним, адже демонструє, що ефективна система публічних закупівель – це не лише юридичний або фінансовий механізм, а насамперед інструмент публічної довіри, який поєднує цифрову прозорість, конкуренцію, соціальну відповідальність і розвиток малого бізнесу.

Адаптація європейських практик – поділу контрактів на лоти, спрощення процедур для МСП, використання відкритих даних і цифрових платформ – здатна суттєво підвищити ефективність української системи закупівель і забезпечити формування стабільного конкурентного середовища, сумісного зі стандартами ЄС.

Для розширення участі МСП у публічних закупівлях доцільним є спрощення процедур і впровадження преференційних механізмів: зниження

адміністративного навантаження, запровадження спрощених процедур для малих контрактів, створення навчально-консультаційних центрів, розвитку інфраструктури підтримки бізнесу та системи інформування про тендерні можливості [64, с. 87]. Такі заходи підвищують рівень конкуренції, якість державних замовлень і довіру бізнесу до інституту публічних закупівель.

Отже, удосконалення правового регулювання публічних закупівель, зокрема через гармонізацію з правом ЄС, розвиток локалізаційних механізмів і підтримку МСП, має стати стратегічним напрямом господарсько-правового реформування. Такий підхід дозволить перетворити публічні закупівлі на дієвий інструмент промислової політики, інноваційного розвитку та економічної безпеки держави.

З урахуванням зазначеного, адаптація європейського досвіду у сферах прозорості процедур, підтримки підприємництва та забезпечення добросовісної конкуренції має бути пріоритетом модернізації системи закупівель України. Вона вимагає не лише формального наближення законодавства до норм *acquis communautaire*, а й глибокого інституційного оновлення, що охоплює: підвищення професійного рівня замовників і контрольних органів; розвиток аналітичних інструментів і цифрових платформ; створення ефективних механізмів взаємодії між антикорупційними, контролюючими та господарсько-правовими інституціями.

Разом із розвитком соціально орієнтованих закупівель особливої уваги потребує антикорупційний аспект, який безпосередньо впливає на довіру суспільства до державних інституцій і ефективність використання бюджетних ресурсів. Попри суттєві досягнення, зокрема запровадження електронної системи Prozorro, відкритих даних та інструментів громадського моніторингу, ризики зловживань і непрозорих домовленостей залишаються помітними як на етапі планування закупівель, так і під час виконання контрактів [134, с. 78]. Це свідчить про системний характер проблеми, яка потребує не лише посилення контролю, але й впровадження превентивних

господарсько-правових механізмів, спрямованих на зниження можливостей для маніпуляцій і забезпечення неухильного дотримання принципів добросовісної конкуренції.

Ефективна антикорупційна політика у сфері публічних закупівель має базуватися на трьох ключових компонентах:

1. цифровій прозорості – розширенні відкритого доступу до інформації про всі етапи закупівель, включно з виконанням договорів;
2. професіоналізації замовників і контролерів, що забезпечує належний рівень компетенції у правозастосуванні та запобіганні порушенням;
3. автоматизації системи ризик-менеджменту, зокрема шляхом використання алгоритмів штучного інтелекту для виявлення ознак антиконкурентних узгоджених дій, змов або корупційних схем.

На європейському рівні подібний підхід демонструють антикорупційні директиви ЄС і практика OECD, де електронні системи закупівель інтегруються з податковими, фінансовими та судовими реєстрами. Така інституційна взаємодія забезпечує виявлення потенційних конфліктів інтересів, контроль за кінцевими бенефіціарами компаній і перевірку репутаційної доброчесності постачальників.

Для України перспективним є подальший розвиток системи автоматизованого аналітичного моніторингу, що включає ризик-індикатори, машинне навчання, відкриті API для громадського контролю та взаємодію між Держаудитслужбою, Антимонопольним комітетом і правоохоронними органами [124]. Такі інструменти дозволяють забезпечити безперервний нагляд у режимі реального часу, що є ефективнішою альтернативою постфактум-контролю.

Автоматизація процедур є одним із найефективніших інструментів запобігання корупції, адже вона мінімізує вплив людського чинника та унеможливорює маніпуляції між замовниками й постачальниками [124, с. 61]. Уніфікація вимог до учасників через електронні платформи

забезпечує прозорість, об'єктивність і контрольованість на всіх етапах закупівель, формуючи довіру бізнесу та суспільства до результатів тендерів.

Створення єдиної інтегрованої інформаційної системи у сфері закупівель дозволить контролюючим і аудиторським органам здійснювати оперативний аналіз даних, своєчасно виявляти порушення та запобігати корупційним діям на ранніх стадіях [124, с. 60]. Запровадження сучасних цифрових інструментів забезпечить не лише зменшення ризиків зловживань, а й істотне підвищення ефективності моніторингу, аудиту й громадського контролю, що відповідає стандартам good governance і є необхідною умовою сталого розвитку публічних фінансів.

У господарсько-правовому вимірі антикорупційна складова публічних закупівель виконує функцію зміцнення дисципліни господарського обороту та підвищення рівня правової визначеності для всіх учасників ринку. Чітке закріплення відповідальності за корупційні правопорушення у спеціальних нормах господарського законодавства сприятиме посиленню превентивного ефекту. Водночас інституційна незалежність контрольних органів, зокрема Держаудитслужби та Антимонопольного комітету України, має стати гарантією об'єктивності й неупередженості в оцінці дій замовників і постачальників.

У довгостроковій перспективі інтеграція антикорупційних, соціальних і екологічних критеріїв у єдину систему оцінки державних закупівель сприятиме формуванню нової моделі доброчесного врядування. Така модель забезпечить не лише прозорість і підзвітність публічних фінансів, а й зміцнить довіру бізнесу до держави як партнера, створюючи сприятливе середовище для інвестицій, інновацій та сталого розвитку.

Як зазначає К. О. Назарова, підвищення ефективності контролю у сфері публічних закупівель є необхідною передумовою формування конкурентного середовища та зменшення корупційних ризиків [56, с. 99]. На думку В. М. Русіна, розширення контрольних функцій органів виконавчої влади сприятиме своєчасному виявленню порушень і запобіганню їм на ранніх

етапах [114, с. 97]. Водночас одне лише розширення повноважень не забезпечує комплексного вирішення проблеми – необхідні нові інструменти моніторингу, аналітики та оцінювання ефективності системи контролю.

Одним із ключових засобів протидії корупційним ризикам є впровадження сучасних цифрових технологій, які автоматизують контрольні процеси, підвищують рівень прозорості та підзвітності державних замовників. Як слушно зауважує М. С. Письменна, активніше використання інформаційно-комунікаційних технологій є дієвим засобом перевірки правомірності процедур і своєчасного виявлення порушень [68, с. 196].

Важливим елементом сучасної системи моніторингу має стати створення інтегрованих інформаційних масивів, які акумулюють дані про суб'єктів господарювання, що порушували законодавство у сфері закупівель. Така централізована база забезпечить автоматичне виявлення «ризикових» компаній та унеможливить їх участь у тендерах до усунення порушень. Інтеграція цієї системи з іншими державними реєстрами – ЄДР, реєстром судових рішень, податковими базами, реєстром бенефіціарів – підвищить аналітичну спроможність держави та дозволить ефективніше виявляти конфлікти інтересів, непрозорі зв'язки чи схеми ухилення від регуляторних вимог.

Крім того, попри функціонування електронних систем і відкритих реєстрів, зберігаються можливості для маніпуляцій, зокрема у формі картельних змов, які спотворюють конкуренцію, підвищують ціни та підривають довіру до результатів процедур.

Кадровий чинник залишається однією з найуразливіших ланок системи публічних закупівель. Недостатній рівень професійної підготовки замовників і представників бізнесу призводить до типових помилок у тендерній документації, неналежного використання електронних інструментів і затягування процедур [124]. Це не лише знижує якість управлінських рішень, а й створює підґрунтя для корупційних ризиків і правової невизначеності.

Відтак розвиток професійної компетентності, упровадження системи сертифікації та безперервного навчання фахівців із закупівель мають стати обов'язковими елементами державної політики у сфері публічних фінансів і господарського управління [124]. Формування професійного корпусу уповноважених осіб дозволить зміцнити інституційну спроможність замовників і підвищити якість правозастосовної практики.

Не менш важливим є посилення персональної відповідальності посадових осіб за порушення закупівельних процедур. Як підкреслює С. В. Юшко, підвищення ефективності протидії шахрайству й зловживанням можливе лише через жорсткіший контроль змісту оголошень, тендерної документації та невідворотність санкцій за виявлені порушення [138, с. 122]. Запровадження пропорційних, але дієвих санкцій за умисні маніпуляції, змови або зловживання процедурними винятками формуватиме сталу практику доброчесної поведінки суб'єктів господарювання. Паралельно розширення незалежного громадського моніторингу – із залученням антикорупційних організацій, журналістських розслідувань та волонтерських ініціатив – підсилює превентивний ефект і забезпечує суспільний контроль за розпорядженням публічними ресурсами.

Таким чином, ефективна протидія корупційним загрозам потребує комплексного поєднання технологічних, інституційних і правових рішень, серед яких ключовими є: масштабування цифрових інструментів контролю (AI/ML, ризик-індикатори, інтегровані реєстри); удосконалення процедур оскарження та моніторингу; посилення відповідальності за правопорушення у сфері закупівель; інституціоналізація громадського нагляду та залучення незалежних експертних структур.

Реалізація цих заходів мінімізує бюджетні втрати, підвищить якість державних замовлень і забезпечить формування відкритої, справедливої та конкурентної системи закупівель, узгодженої з європейськими стандартами належного врядування.

Водночас, попри відчутний прогрес, система публічних закупівель України й надалі стикається з структурними обмеженнями – фрагментарністю й колізійністю нормативної бази, недостатньою інституційною спроможністю органів контролю, дефіцитом професійної підготовки кадрів і неповним використанням цифрових рішень на всіх етапах циклу закупівель.

Подолання цих проблем можливе через: стабілізацію й кодифікацію законодавства у господарсько-правовому полі; посилення координації між Уповноваженим органом, Антимонопольним комітетом і Державною аудиторською службою; системне підвищення кваліфікації замовників та учасників; розгортання інтегрованої аналітичної інфраструктури даних з акцентом на превентивний ризик-менеджмент.

Такий підхід дозволить забезпечити високий рівень прозорості, ефективності та довіри, перетворивши систему публічних закупівель із формально-процедурного інструменту на повноцінний механізм стратегічного управління публічними фінансами.

Отже, сучасна система публічних закупівель в Україні перебуває на етапі глибокої трансформації, що поєднує правову, інституційну, цифрову та соціальну модернізацію. Її подальший розвиток є ключовою умовою забезпечення ефективного управління державними ресурсами, підвищення конкурентоспроможності економіки та інтеграції України до правового простору Європейського Союзу.

Гармонізація законодавства із європейськими стандартами, посилення соціальної функції закупівель, підтримка малого й середнього бізнесу та національного товаровиробника, а також мінімізація корупційних ризиків через цифровізацію й автоматизацію процедур формують основу сталого розвитку цієї сфери.

Особливої ваги набуває вдосконалення механізмів закупівель у стратегічно важливих галузях – оборонній, медичній, будівельній та ІТ-сфері, де від ефективності використання публічних коштів залежить економічна стабільність, безпека та темпи відновлення країни.

Таким чином, модернізація системи публічних закупівель має розглядатися як пріоритет державної політики, що забезпечує не лише прозорість і добросовісну конкуренцію, але й сприяє сталому економічному розвитку, соціальній інтеграції та зміцненню позицій України у європейському правовому та економічному просторі.

3.3. Інноваційні та «зелені» закупівлі як стратегічний напрям розвитку системи публічних закупівель України.

У сучасних умовах глобальної трансформації економіки публічні закупівлі дедалі частіше розглядаються як стратегічний інструмент реалізації інноваційної політики держави. Їхня функція давно вийшла за межі традиційного забезпечення матеріально-технічних потреб публічного сектору й набула комплексного регуляторного характеру, спрямованого на технологічне оновлення, стимулювання науково-дослідних розробок, розвиток підприємництва та підвищення конкурентоспроможності національної економіки [123].

Відповідно до визначення Європейської комісії, інноваційні закупівлі – це такі закупівлі, у межах яких держава або інший замовник набуває інноваційних товарів, робіт чи послуг, що ще не представлені на ринку або потребують подальшої розробки для задоволення конкретних суспільних потреб [142, с. 152]. У цьому контексті держава виступає не лише споживачем, а й ініціатором інновацій, формуючи стабільний попит на нові технологічні рішення [144, с. 50]. Через цей механізм створюються довгострокові стимули для приватного сектору: підприємства отримують можливість розвивати нові технології, залучати інвестиції, розширювати виробництво й інтегруватися у глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Як слушно підкреслює В. К. Малолітнева, інноваційна модель публічних закупівель має забезпечувати збалансоване поєднання фіскальної ефективності, технологічної модернізації та стратегічних інвестиційних пріоритетів держави, орієнтуючись на досягнення довгострокових цілей

сталого розвитку [52, с. 69]. Така модель поєднує економічну доцільність із державною місією розвитку інноваційного потенціалу країни, виконуючи роль правового та економічного важеля між ринком і науково-технологічною сферою [148, с. 60].

Сутність інноваційних закупівель полягає у переході від реактивної моделі державного споживання до проактивної моделі інноваційного партнерства, коли держава через механізм замовлення визначає напрями науково-технічного прогресу та сприяє формуванню ринку інновацій.

З господарсько-правової точки зору інноваційні закупівлі становлять особливу форму державного контракту, у межах якої публічний інтерес поєднується з підприємницьким ризиком, а правове регулювання має забезпечувати баланс між свободою інновацій і належним рівнем відповідальності за використання бюджетних коштів. Такі відносини потребують гнучких процедур, можливості проведення попередніх консультацій із ринком, укладення багатостадійних контрактів і застосування комплексних критеріїв оцінювання, що враховують інноваційність, екологічність, потенціал масштабування та соціальний ефект.

Сучасний етап розвитку публічних закупівель в Україні визначається потребою переходу від традиційної моделі забезпечення державних потреб до інноваційно орієнтованої та екологічно збалансованої системи управління публічними ресурсами. В умовах цифровізації економіки та глобальних викликів публічні закупівлі дедалі більше сприймаються як інструмент стратегічної державної політики, здатний одночасно стимулювати інновації, підтримувати екологізацію виробництва та підвищувати соціальну відповідальність бізнесу.

В українській практиці інноваційна складова публічних закупівель поки що перебуває на етапі становлення [10, с. 20]. Попри значний науково-технічний потенціал, частка інноваційних закупівель у загальному обсязі державних контрактів залишається низькою. Основними причинами цього є недосконалість нормативно-правової бази, відсутність фінансових стимулів

і неврегульованість господарсько-правових процедур, які б мотивували замовників до закупівлі інноваційних рішень. Як зазначає Л. О. Березовська, в Україні бракує ефективних правових механізмів, що прямо заохочували б органи влади до закупівлі інноваційної продукції, тоді як у країнах ЄС частка таких закупівель у 2018 р. перевищувала 10 % [3].

Інноваційна складова є невід'ємним напрямом розвитку господарсько-правового інституту публічних закупівель, адже її реалізація поєднує стратегічні інтереси держави з потребами ринку, забезпечує технологічне оновлення національної економіки та сприяє інтеграції України до європейського економічного простору. У цьому контексті держава має виступати не лише споживачем технологічно складної продукції, а й замовником її створення, формуючи стабільний попит на інновації та підтримуючи розвиток високотехнологічних секторів, цифрової економіки й енергоефективності [70, с. 118].

Система публічних закупівель України за останнє десятиліття зазнала глибокої інституційної трансформації, проте практика стратегічних інноваційних закупівель залишається фрагментарною та поки не інтегрована у систему державного управління. Подолання цієї розбіжності потребує ухвалення Національної стратегії розвитку публічних закупівель, яка б визначала інноваційну, екологічну та соціальну функції закупівель у системі державної політики. Доцільним є також розроблення регіональних програм, що враховуватимуть специфіку економічного відновлення територій, а також посилення системи ризик-менеджменту й відповідальності за невиконання контрактів, оскільки відсутність чітких санкцій і критеріїв контролю залишається одним із головних бар'єрів для формування дисципліни учасників ринку.

Отже, реформа публічних закупівель має розглядатися не як технічний механізм бюджетного адміністрування, а як стратегічний інститут державної політики, що визначає темпи економічного зростання, рівень соціальної стабільності та міжнародну конкурентоспроможність. Через механізм

державного замовлення держава формує попит на інновації, стимулює розвиток наукомістких галузей, підтримує високотехнологічні підприємства та сприяє комерціалізації результатів наукових досліджень.

Закупівлі інноваційного характеру створюють для бізнесу прогнозоване середовище, сприяють залученню інвестицій і розбудові екосистеми досліджень та розробок (R&D). Такий підхід відповідає європейській концепції Public Procurement of Innovation (далі – PPI), згідно з якою державне замовлення виступає каталізатором технологічних змін і рушієм структурних реформ у національній економіці.

Формування інноваційної економіки через систему публічних закупівель потребує впровадження спеціальних господарсько-правових механізмів, зокрема:

- визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку у стратегічних державних документах;
- застосування критеріїв оцінювання тендерних пропозицій із урахуванням інноваційної складової та життєвого циклу продукції;
- використання моделей партнерства держави та бізнесу – PPI та PCP;
- створення інституцій підтримки інноваційних закупівель у структурі центральних органів виконавчої влади.

Застосування цих підходів забезпечить раціональне використання публічних коштів, сприятиме розвитку внутрішнього ринку інновацій і створить довгострокові передумови для економічного зростання та європейської інтеграції України.

У практиці Європейського Союзу саме інноваційні та «зелені» закупівлі виступають ключовими інструментами реалізації принципів European Green Deal і стратегії «Європа 2030» [50, с. 101]. Їх мета полягає не лише у зменшенні негативного впливу на довкілля, а й у створенні сталого попиту на нові технології, енергоефективні рішення та високотехнологічну продукцію. Відповідно до підходів, закладених у

положеннях рамкової програми ЄС «Horizon Europe» (2021–2027), публічні закупівлі виконують не лише функцію задоволення потреб публічного сектору, але й слугують механізмом стимулювання досліджень, розроблення, впровадження та масштабування інноваційних рішень.

Для України інтеграція зазначених підходів є надзвичайно актуальною, оскільки вона відкриває можливості для системної модернізації публічних закупівель, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та поступового наближення до європейських стандартів сталого розвитку. Використання державного замовлення як інструменту стимулювання інновацій і «зеленого» зростання дає змогу комплексно вирішувати економічні, соціальні та екологічні завдання, зокрема шляхом підтримки технологічних розробок, зменшення енергозалежності, підвищення ефективності виробництва та зміцнення довіри до державних інституцій.

У цьому контексті формування комплексної системи інноваційних і «зелених» закупівель має розглядатися як один із пріоритетних напрямів розвитку публічних фінансів і господарсько-правового регулювання. Така система поєднує вимоги економічної ефективності та прозорості із соціальною відповідальністю, водночас забезпечуючи реалізацію принципів сталого розвитку та європейської інтеграції.

У європейському правовому просторі ключову роль у розвитку закупівель інноваційного характеру відіграє Директива 2014/24/ЄС, яка передбачає механізм інноваційного партнерства [14]. Зазначений інструмент надає можливість замовнику співпрацювати з постачальником на всіх етапах створення інноваційного продукту — від наукових досліджень і розробок до серійного виробництва, поєднуючи господарську гнучкість із правовими гарантіями ефективності. Такий підхід спрямований не лише на задоволення публічних потреб, а й на розвиток ринку інноваційної продукції, стимулювання конкуренції у сфері технологій та формування передумов переходу до економіки знань [38, с. 72].

Особливе місце в системі інноваційних закупівель Європейського Союзу посідають закупівлі дослідницьких і експериментальних розробок на докомерційній стадії (pre-commercial procurement, PCP). Вони спрямовані на фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт без набуття державою виключних майнових прав на результати інтелектуальної діяльності. Реалізація PCP здійснюється у кілька конкурентних фаз, що дозволяє поєднати підтримку інновацій із ринковою конкуренцією та забезпечити розподіл ризиків між публічним і приватним секторами. У межах програми «Horizon Europe» цей інструмент розглядається як важливий елемент формування нових ринків і підтримки стартапів, а також малих і середніх підприємств.

Водночас закупівлі інноваційних рішень (public procurement of innovative solutions, PPI) застосовуються у випадках, коли інноваційні продукти або послуги вже існують, однак ще не отримали широкого ринкового поширення. За таких умов публічні закупівлі виступають механізмом формування «якорного попиту», що сприяє прискоренню комерціалізації та масштабуванню інноваційних рішень. У рамках програми «Horizon Europe» PPI розглядаються як логічне продовження PCP та дослідницьких проєктів, забезпечуючи перехід від етапу розробки до практичного впровадження інновацій.

Вагому роль у стимулюванні інноваційних процесів у сфері публічних закупівель відіграють також конкурентний діалог і застосування функціональних та результат-орієнтованих технічних специфікацій. Конкурентний діалог дозволяє замовникам у процесі взаємодії з учасниками ринку сформулювати оптимальні технічні та функціональні рішення для складних закупівель, тоді як орієнтація на досягнення визначеного результату, а не на жорстко фіксовані технічні параметри, створює простір для використання альтернативних і інноваційних підходів.

Перспективи розвитку системи публічних закупівель в Україні безпосередньо пов'язані з імплементацією європейських принципів,

інституційною модернізацією та формуванням інноваційно-технологічної моделі економічного зростання [145, с. 96]. Реалізація зазначених напрямів дає змогу перетворити публічні закупівлі на дієвий господарсько-правовий інструмент економічної політики держави, спрямований на забезпечення сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності та поступову інтеграцію України до спільного європейського ринку.

Для результативної адаптації європейського досвіду необхідно сформувати цілісну державну політику закупівель інноваційного характеру [141, с. 95], яка має поєднати:

- нормативне закріплення державних пріоритетів інноваційної політики;
- створення реєстру інноваційної продукції та критеріїв її визнання;
- запровадження фінансових і податкових стимулів для учасників ринку;
- розвиток кластерних ініціатив і партнерств «державна – бізнес – наука».

Така модель створить сприятливі умови для системного просування високотехнологічних продуктів, комерціалізації результатів R&D і забезпечення правової визначеності та передбачуваності для інвесторів та інноваторів.

Для України впровадження практики закупівель інноваційної продукції є особливо актуальним у контексті післявоєнного економічного відновлення, адже дозволяє цілеспрямовано спрямовувати бюджетні ресурси на підтримку ІТ-сектору, енергетики, біотехнологій, оборонної промисловості та інших високотехнологічних галузей, формуючи основу інноваційної моделі зростання [51, с. 96].

Необхідним кроком є розбудова нормативно-правової бази закупівель інноваційної продукції, що має передбачати:

- визначення у тендерній документації критеріїв «інноваційності» (з урахуванням рівня технологічної готовності –потенціалу масштабування та суспільної користі);
- створення механізмів державного співфінансування досліджень і розробок (інноваційні ваучери, грантові та кредитні програми);
- податкові та фінансові стимули для інноваційних компаній (прискорена амортизація, податкові знижки на R&D, пільгове кредитування);
- розвиток кластерів і партнерств між замовниками, науковими установами та бізнесом.

Як слушно зауважують Л. О. Березовська та А. В. Кириченко, в Україні бракує ефективних законодавчих стимулів до придбання інноваційної продукції; на відміну від країн ЄС, де у 2018 р. частка закупівель інноваційного характеру сягала 10,62 %, вітчизняний показник залишається мінімальним [3]. Це підкреслює потребу інституційних і правових змін, які інтегрують інноваційну складову в усі етапи закупівельного циклу – від планування до моніторингу виконання контрактів.

У міжнародній практиці РРІ розглядається як ключовий інструмент державної економічної політики [26, с. 151]. Директива 2014/24/ЄС закріпила низку механізмів стимулювання закупівель інноваційної продукції, серед яких центральне місце займає інноваційне партнерство – форма довгострокової співпраці держави та бізнесу від стадії R&D до серійного виробництва й постачання. Як підкреслює В. К. Малолітнєва, у межах такого партнерства замовник формулює поетапні цілі, фінансуючи їх досягнення залежно від результатів, що мінімізує ризики приватного сектору й гарантує державі отримання унікального продукту [51]. Така модель створює синергію між державним попитом і ринком інновацій, розширює технологічну конкуренцію та пришвидшує комерціалізацію наукових результатів [121, 21].

Досвід ЄС демонструє, що розвиток закупівель інноваційного характеру спирається на чотири ключові принципи:

1. наявність стратегічних документів і планів дій у сфері інновацій;

2. просвіта замовників щодо переваг використання інноваційних рішень;
3. фінансове стимулювання через державні й приватні фонди;
4. системний моніторинг ефективності та оцінка впливу закупівель на економіку і суспільство [14].

Порівняно з цією моделлю, українська практика поки що позбавлена повного інструментарію співфінансування, аналітичної підтримки та належного інституційного забезпечення. Це зумовлює необхідність гармонізації законодавства і створення механізмів, що дозволять інтегрувати європейські стандарти в національну систему.

Отже, впровадження моделей РРІ, РСР та інноваційного партнерства має стати стратегічним напрямом реформування сфери закупівель. Це не лише сприятиме модернізації національної економіки, а й забезпечить інтеграцію України до європейського інноваційного простору, перетворюючи публічні закупівлі на каталізатор технологічного розвитку, зайнятості та конкурентоспроможності.

Разом із тим подальший поступ неможливий без «зеленізації» публічних закупівель, яка передбачає екологічну відповідальність і орієнтацію на сталість у всіх етапах закупівельного процесу [50, с. 105]. Її реалізація потребує належних інституційних і методологічних умов: розроблення галузевих стандартів екологічної оцінки, підготовки замовників до застосування нових критеріїв, а також дієвого моніторингу дотримання екологічних вимог — включно з пост-аудитом і перевіркою показників життєвого циклу продукції.

Стратегічний підхід до оцінювання тендерних пропозицій у країнах ЄС передбачає перехід від критерію найнижчої ціни до концепції повної вартості життєвого циклу, коли враховуються витрати на експлуатацію, енергоспоживання, ремонт і утилізацію [160, с. 531]. Такий підхід підвищує не лише короткострокову ефективність, а й довгострокову сталість, стимулюючи попит на інноваційні, енергоефективні та екологічні рішення.

Нормативну основу екологізації публічних закупівель закріплено у вітчизняному законодавстві. Відповідно до ст. 23 Закону України «Про публічні закупівлі» у тендерній документації можуть визначатися екологічні вимоги до товарів, робіт і послуг, а також прийнятні докази їх підтвердження – сертифікати, протоколи випробувань, маркування, видані компетентними органами з оцінки відповідності [107]. Крім того, закон імплементує критерій «життєвий цикл» (ч. 3 ст. 29), який дозволяє замовнику застосовувати нецінові критерії, безпосередньо пов'язані з предметом закупівлі, питома вага яких може становити до 30 %. Це орієнтує практику на врахування витрат використання, обслуговування й утилізації, формуючи попит на якісну, енергоефективну та сталу продукцію.

Як підкреслюють В. Ю. Халіна, В. О. Буцький та К. С. Крицька, ефективне впровадження публічних екозакупівель потребує одночасного вдосконалення організаційно-економічного механізму: від формування нормативної бази до підготовки кадрів і створення системи екологічного моніторингу. Науковці наголошують, що саме інституційна сталість, а не лише законодавчі норми, є запорукою довготривалого розвитку «зелених» практик [125, с. 57].

Подальше масштабування підходу LCC і розширення застосування «зелених» критеріїв потребує перегляду підходів до оцінювання ефективності закупівель. Йдеться про перехід від трактування закупівель лише як інструменту оптимізації бюджетних витрат до їх розуміння як механізму досягнення стратегічних цілей держави у сферах екологічної політики, соціальної відповідальності та економічного розвитку. У цьому контексті важливо узгоджувати закупівельні пріоритети з державними стратегіями кліматичної політики та програмами підтримки МСП, а також з інноваційними стратегіями – лише тоді інноваційні та «зелені» закупівлі функціонуватимуть як єдина інтегрована політика, а не як сукупність окремих ініціатив.

Згідно з визначенням Л. О. Рибіної та Н. Г. Маслак, зелені публічні закупівлі є ключовим інструментом реалізації екологічної та економічної

політики держави, спрямованої на забезпечення сталого розвитку. Їх сутність полягає у врахуванні екологічних критеріїв під час закупівлі товарів, робіт і послуг – від енергоефективності до мінімізації негативного впливу на довкілля протягом життєвого циклу продукції [112, с. 481].

Механізм «зелених» закупівель, за спостереженням цих авторів, поєднує економічну доцільність із екологічною ефективністю, забезпечуючи синергію між державним замовником, бізнесом і суспільством. Це дозволяє одночасно досягати бюджетної економії, зменшення негативного впливу на довкілля та розвитку екологічного підприємництва.

На зв'язок екологізації публічних закупівель із реформуванням бюджетного процесу звертають увагу А. С. Овчаренко та Т. М. Шульга. Вони підкреслюють, що включення екологічних критеріїв до процедур закупівель «підвищує ефективність використання бюджетних коштів і впроваджує принцип екологічної відповідальності держави, зміцнюючи фінансову дисципліну та довіру суспільства до бюджетних рішень» [61, с. 332].

З господарсько-правової точки зору, зелені закупівлі формують нову модель взаємодії між публічним і приватним секторами, у якій державний контракт виконує не лише розподільчу, а й регулятивну функцію. Йдеться про перехід від моделі «вартість–якість» до моделі «вартість–екологічний ефект–соціальна користь». Це вимагає чіткого нормативного визначення понять «екологічна продукція», «екологічні критерії оцінки» та «екологічне маркування», а також створення системи контролю за дотриманням цих вимог на всіх етапах життєвого циклу товару.

Як зазначає Н. Е. Конащук, екологічні критерії виступають ключовим елементом ефективного господарювання у публічному секторі, оскільки дозволяють замовникам оцінювати не лише ціну, а й якість товарів з урахуванням їх довгострокових екологічних наслідків [39, с. 134].

Дослідниці В. Ю. Халіна, А. С. Устіловська, П. І. Гончаренко та В. В. Вєтрова підкреслюють, що адаптація «зелених» закупівель до вітчизняних

умов неможлива без створення національної системи сертифікації екотоварів, підготовки замовників до використання нових критеріїв та розроблення методик оцінки життєвого циклу продукції [126].

В українському правовому полі перші кроки до інтеграції екологічних критеріїв уже зроблено: статті 23 і 29 Закону «Про публічні закупівлі» фактично створюють правову основу переходу від короткострокового фінансового до стратегічного екологічно-економічного мислення [107].

З огляду на це, «зелені» публічні закупівлі доцільно розглядати як елемент господарсько-правового механізму сталого розвитку, який забезпечує баланс між економічною ефективністю, соціальною справедливістю та екологічною безпекою. Їх подальше вдосконалення потребує комплексного підходу, що охоплює: оновлення нормативно-правової бази з урахуванням положень Директив ЄС 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС; створення інституційної підсистеми «Prozorro Green», яка передбачатиме використання екологічних фільтрів і критеріїв оцінки; розбудову системи професійної підготовки кадрів і впровадження програм підвищення кваліфікації з питань зелених державних закупівель (GPP); запровадження фінансових стимулів для суб'єктів господарювання, що виробляють або постачають екологічно безпечну продукцію; інтеграцію системи моніторингу показників сталого розвитку у практику державних закупівель.

Ефективним європейським інструментом, випробуваним у державах ЄС, є встановлення мінімальних орієнтирів («квот») для «зелених» закупівель окремих категорій. Для України доцільним стане поєднання такого підходу з поетапними «дорожніми картами» зростання частки екологічних закупівель та визначенням пріоритетних галузей – транспорту, будівництва, енергетики, харчової й хімічної промисловості – де ефект від екостандартів буде найбільш відчутним [157, с. 215].

Корисним інструментом можуть стати також акти «м'якого права»: типові технічні специфікації з екокритеріями, шаблони договорів, методичні рекомендації для замовників і збірники кращих практик.

Отже, «зелені» закупівлі еволюціонують із факультативного елементу у інструмент стратегії сталого розвитку. Їх системне впровадження модернізує економіку, підвищує конкурентоспроможність і сприяє виконанню міжнародних зобов'язань України у сфері охорони довкілля та євроінтеграції.

Водночас екологічний вимір має бути підкріплений аналітикою на стадії планування – оцінкою економічного, соціального й екологічного впливу запланованих закупівель, особливо у високовартісних проєктах. Уніфікація вимог до постачальників і цифрова інтеграція систем (зокрема, для розрахунку LCC і перевірки сертифікації) забезпечать прозорість, підзвітність і посилення громадського контролю [153, с. 259].

У підсумку, перехід до моделі закупівель, заснованої на життєвому циклі та екологічних критеріях, – це не лише крок до гармонізації з правом ЄС, а й інструмент розумної державної політики, що поєднує бюджетну раціональність із довгостроковою стійкістю та суспільною корисністю.

У цьому контексті публічні закупівлі постають не лише засобом екологізації економіки, а й механізмом підтримки внутрішнього ринку та національного виробника. Політика локалізації у сфері державних замовлень поєднує економічні, соціальні та стратегічні завдання – стимулює модернізацію виробництва, зменшує імпортозалежність, створює робочі місця й підвищує конкурентоспроможність підприємств.

Європейський Союз розглядає зелені публічні закупівлі як один із ключових правових механізмів реалізації стратегії сталого розвитку, закріпленої в Європейській зеленій угоді, Стратегії «Європа 2030» та директивах у сфері державних закупівель [50, с. 101]. На рівні ЄС екологізація закупівель виступає інтегрованим інструментом економічної, екологічної та соціальної політики, спрямованим на формування «зеленої економіки» та

створення конкурентних переваг для суб'єктів господарювання, які дотримуються принципів екологічної відповідальності й корпоративної сталості.

Основні господарсько-правові засади GPP визначені Директивою 2014/24/ЄС, яка закріплює право замовників застосовувати екологічні характеристики як критерії оцінки тендерних пропозицій (ст. 42), а також використовувати нецінові критерії, пов'язані з енергоефективністю, рівнем викидів, утилізацією відходів та використанням відновлюваних ресурсів (ст. 67). У межах цієї директиви передбачено можливість застосування екологічних маркувань, що визнаються офіційним доказом відповідності продукції встановленим стандартам екологічності. Важливе місце посідає принцип «вартості життєвого циклу», який забезпечує комплексну оцінку витрат від виробництва до утилізації та дозволяє обирати не лише економічно доцільні, а й екологічно безпечні варіанти виконання договорів [107]. Директива 2014/25/ЄС, що регулює закупівлі у сферах енергетики, транспорту, водопостачання та поштових послуг, розвиває цей підхід, зобов'язуючи замовників враховувати вплив закупівель на довкілля та кліматичні цілі ЄС. Таким чином, екологічна орієнтація публічних закупівель у праві Союзу набуває статусу імперативної норми, інтегрованої у систему публічного управління.

Порівняльний досвід держав-членів ЄС демонструє високий рівень інституційної зрілості системи GPP. У Польщі діє Національний план дій із зелених публічних закупівель, що охоплює понад половину всіх тендерних процедур і передбачає обов'язкове застосування LCC-оцінки для енергоспоживчих товарів і транспортних засобів [106]. Франція у 2021 році ухвалила Закон «Про клімат та стійкість» (Loi Climat et Résilience), який установив обов'язкову частку «зелених» закупівель у державних і муніципальних контрактах не менше 30 % та запровадив поступовий перехід на екологічне маркування продукції [152, с. 20]. В Італії ще з 2015 року

реалізується Національний план дій з екологічних закупівель, що визначає стандартизовані екологічні для окремих категорій товарів і робіт [151, с. 77].

Для України формування ефективної системи зелених закупівель становить не лише завдання екологічної політики, а й один із напрямів господарсько-правової модернізації. У межах реформи публічних фінансів необхідним є законодавче закріплення екологічної орієнтації закупівель, зокрема шляхом внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» з визначенням обов'язковості застосування екологічних критеріїв для окремих категорій товарів і послуг. Доцільним є створення національного каталогу екологічних критеріїв, гармонізованого з директивами ЄС та міжнародними стандартами ISO 14024 і ISO 14040, а також інституційне оформлення підсистеми «Prozorro Green», яка б забезпечувала електронну фільтрацію пропозицій за еко-маркуванням, аналітику за принципом LCC та рейтингування сталості постачальників. Важливо водночас запровадити фінансово-правові стимули – пільгове кредитування, податкові знижки, механізми «зелених» облігацій – для суб'єктів господарювання, що пропонують екологічно сертифіковану продукцію. Підвищення професійної компетентності замовників і постачальників також має стати обов'язковою складовою цього процесу, передбачаючи розроблення типових еко-вимог, навчальних програм та сертифікацію фахівців із GPP.

З господарсько-правової точки зору, екологізація закупівель означає перехід від традиційної адміністративної моделі правового регулювання до моделі партнерського управління, у межах якої державні та приватні суб'єкти спільно реалізують цілі екологічної політики. Такий підхід передбачає нормативне закріплення інститутів партнерства у сфері зелених закупівель, формування механізмів розподілу ризиків і відповідальності сторін, а також розширення меж договірної свободи при дотриманні державних стандартів екологічної безпеки. Уніфікація українських процедур із європейськими моделями оцінювання життєвого циклу продукції дозволить оцінювати не лише економічну ефективність контракту, а й його екологічну вартість –

енергоспоживання, рівень викидів, утилізацію відходів, транспортні витрати [153, с. 260]. Запровадження такої методології сприятиме поступовому переходу до економіки замкнутого циклу (Circular Economy), що відповідає стратегічним орієнтирам Європейського Союзу.

Таким чином, екологізація публічних закупівель має стати невід'ємним елементом господарсько-правової політики України, спрямованої на інтеграцію до європейського ринку та забезпечення сталого розвитку. Її реалізація сприятиме оптимізації бюджетних витрат на всіх етапах життєвого циклу товарів, стимулюванню розвитку екологічно орієнтованого бізнесу, формуванню культури екологічної відповідальності у державному секторі та посиленню міжнародної конкурентоспроможності України. Господарсько-правовий механізм «зелених» закупівель у цьому контексті постає не лише як інструмент екологічної політики, а як комплексний інститут державного управління, що поєднує економічні, соціальні й екологічні цілі в єдиній системі публічних фінансів і забезпечує рух України у напрямі європейських стандартів сталого розвитку.

Підсумовуючи, інноваційні та «зелені» публічні закупівлі формують нову парадигму державного управління економікою, в основі якої – поєднання господарсько-правових, екологічних і соціальних механізмів регулювання. Вони перетворюють публічні закупівлі з інструменту бюджетного забезпечення на мультифункціональний засіб реалізації стратегічної політики держави, спрямований на технологічне оновлення, сталий розвиток і зміцнення конкурентоспроможності національної економіки.

З господарсько-правової точки зору закупівлі інноваційної продукції відображають нову модель довірчих відносин між державою та бізнесом, у межах якої публічний інтерес поєднується з підприємницьким ризиком, а держава виступає замовником інновацій, а не лише споживачем товарів і послуг. Такі закупівлі створюють сприятливе середовище для розвитку високотехнологічних секторів, стимулюють комерціалізацію наукових

розробок і підтримують партнерство між державними та приватними суб'єктами.

«Зелені» публічні закупівлі, у свою чергу, виконують подвійну економіко-правову функцію: вони є одночасно інструментом ефективного використання бюджетних ресурсів і механізмом реалізації екологічної політики держави. Упровадження екологічних критеріїв, оцінки вартості життєвого циклу, екологічного маркування та системи стимулів для «зеленого» бізнесу створює правову основу для переходу до моделі сталого господарювання, де економічна ефективність поєднується з екологічною відповідальністю.

Важливо, що в межах європейської практики (PPI, PCP, LCC, SAM-стандарти) публічні закупівлі розглядаються як каталізатор структурних реформ, що об'єднує ринкові та державні механізми розвитку. Для України це означає необхідність створення цілісної господарсько-правової системи інноваційних і зелених закупівель, яка передбачатиме:

- кодифікацію правових засад і закріплення спеціального статусу інноваційних і екологічних закупівель у законодавстві;
- розроблення національних стандартів і каталогів критеріїв «інноваційності» та «екологічності»;
- створення підсистеми «Prozorro Green» для моніторингу сталості закупівель;
- запровадження фінансово-податкових стимулів і державного співфінансування інноваційних проєктів;
- підготовку й сертифікацію фахівців у сфері стратегічних закупівель.

Розвиток інноваційних і «зелених» закупівель забезпечить не лише модернізацію національної економіки, а й гармонізацію з європейськими стандартами конкурентної, відкритої та відповідальної політики у сфері публічних фінансів. Це відповідає пріоритетам Європейської зеленої угоди,

Стратегії «Європа 2030» та міжнародним зобов'язанням України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС.

Отже, інноваційні та екологічні закупівлі слід розглядати як системоутворюючий елемент господарсько-правового механізму публічних закупівель, що поєднує правові, економічні, технологічні та соціальні інструменти управління. Їх подальший розвиток є не лише складовою внутрішніх реформ, а й передумовою інтеграції України до європейського економічного простору.

Висновки до розділу 3.

Розділ присвячено комплексному осмисленню напрямів модернізації господарсько-правового механізму публічних закупівель у контексті євроінтеграційних процесів, цифрової трансформації та стратегічних пріоритетів сталого розвитку держави.

Встановлено, що вдосконалення системи публічних закупівель має здійснюватися у взаємопов'язаних вимірах – нормативно-правовому, інституційному, процедурно-технологічному, антикорупційному та інтеграційному. Сучасна модель державного регулювання у цій сфері повинна поєднувати принципи законності, ефективності, прозорості та інноваційності з метою формування конкурентного, передбачуваного й доброчесного ринку державних закупівель.

З'ясовано, що ключовим напрямом реформування виступає розвиток цифрової екосистеми публічних закупівель. Система Prozorro і супутні платформи ВІ Prozorro та Prozorro Market створюють технологічну основу для підвищення прозорості, аналітичного супроводу та запобігання корупції. Їх подальша еволюція має орієнтуватися на повну інтеграцію з державними інформаційними реєстрами, упровадження системи ризик-індикаторів, автоматизованого моніторингу та прогнозування ефективності закупівель. Цифровізація процедур є не лише технічним інструментом, а й

фундаментальним чинником зміни управлінської культури у сфері публічних фінансів.

Визначено, що професіоналізація замовників і учасників закупівельного процесу – необхідна умова ефективності системи. Наявний кадровий дефіцит, брак спеціалізованої освіти та практичних навичок створюють загрозу нерационального використання бюджетних коштів. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність запровадження обов'язкової сертифікації фахівців з публічних закупівель, створення постійно діючої системи навчання, обміну досвідом та підвищення кваліфікації, а також залучення науково-освітнього потенціалу для підготовки нових кадрів.

Установлено, що серед системних викликів розвитку публічних закупівель домінують нестабільність законодавства, дублювання повноважень контролюючих органів, низька ефективність моніторингу, наявність корупційних ризиків і брак інституційної координації. Для їх подолання запропоновано удосконалити нормативну базу з урахуванням принципів права ЄС, розвивати механізми міжвідомчої взаємодії, створити єдину координаційну платформу для органів регулювання, аудиту, антимонопольного контролю та судової влади.

Визначено, що ефективна система публічних закупівель є невід'ємним елементом антикорупційної політики держави. Автоматизація процедур, уніфікація вимог до постачальників і цифрова відкритість інформації забезпечують зменшення впливу людського чинника та мінімізують ризики маніпуляцій. Пріоритетом подальшого розвитку має стати формування єдиної інтегрованої інформаційної системи, що дозволить здійснювати оперативний аналіз даних і підвищить результативність державного контролю.

Доведено, що реформа публічних закупівель повинна мати стратегічний, а не лише процедурний характер. Йдеться про перехід від моделі бюджетного адміністрування до моделі державного управління, орієнтованої на результат і суспільну цінність. Через механізм державного замовлення держава формує попит на інновації, стимулює розвиток наукомістких секторів

економіки, підтримує високотехнологічні підприємства й сприяє комерціалізації результатів досліджень.

Особливої уваги у дослідженні набули інноваційні та «зелені» закупівлі як стратегічний напрям розвитку сучасної моделі публічних закупівель. Доведено, що концепції РРІ та РСР формують європейську практику партнерства між державою та бізнесом у сфері технологічного розвитку. Їх впровадження в Україні дозволить перетворити державне замовлення на інструмент підтримки інноваційної економіки, цифровізації, енергоефективності та післявоєнного відновлення.

Розкрито, що «зелені» закупівлі є невід'ємною частиною стратегії сталого розвитку. Вони спрямовані на екологізацію тендерних процедур, запровадження критерію життєвого циклу продукції, використання екомаркування та гармонізацію із вимогами Директив 2014/24/ЄС і 2014/25/ЄС. Правове забезпечення GPP має охоплювати нормативне закріплення екологічних критеріїв, фінансові стимули для виробників екологічно чистої продукції, створення підсистеми Prozorro Green та розвиток системи оцінювання ефективності за показниками сталого розвитку.

Підкреслено, що інтеграція екологічних, соціальних та економічних пріоритетів у державну політику закупівель є закономірним етапом еволюції господарсько-правового інституту публічних закупівель. Такі закупівлі формують не лише конкурентне ринкове середовище, а й нову культуру публічного управління, засновану на принципах відповідальності, інноваційності та сталості.

Узагальнюючи результати дослідження, зроблено висновок, що вдосконалення механізму публічних закупівель повинно ґрунтуватися на поєднанні правових, інституційних та технологічних інструментів. Його мета полягає у створенні відкритої, ефективної та інноваційної системи закупівель, яка відповідає європейським стандартам і забезпечує баланс між економічною доцільністю, соціальною користю та екологічною безпекою.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило отримати нові теоретично й практично значущі результати, які забезпечують вирішення наукового завдання, спрямованого на формування концептуальних підходів до публічних закупівель як ефективного інструменту державного регулювання економічної діяльності, та визначення векторів вдосконалення правової бази цієї сфери в Україні. Аналіз нормативно-правових джерел, доктринальних позицій та європейської практики відкрило можливість комплексно осмислити публічні закупівлі як багатовимірний правовий інститут, окреслити закономірності його еволюції та визначити напрями модернізації, необхідні для підвищення ефективності державного регулювання у сфері публічних фінансів.

Узагальнення результатів дослідження дозволило сформулювати такі висновки.

1. Проведене дослідження підтвердило, що публічні закупівлі є системним явищем, яке інтегрує елементи правового регулювання, економічної політики та стратегічного управління публічними фінансами. Їхній правовий зміст виходить за межі формальної процедурності та суто фінансового аспекту, оскільки включає реалізацію державних стратегічних цілей, економічну безпеку та ефективне використання публічних коштів. Авторське визначення поняття «публічні закупівлі», запропоноване в роботі, підкреслює, що це урегульований законодавством, відкритий та конкурентний процес придбання замовниками товарів, робіт і послуг за рахунок публічних ресурсів, спрямований на задоволення суспільних потреб, реалізацію стратегічних державних завдань і забезпечення прозорого, економного та ефективного використання фінансових ресурсів. Така інтерпретація дозволяє розглядати публічні закупівлі як правовий інститут, здатний впливати на структуру ринку, поведінку економічних суб'єктів та формування державної політики в ключових секторах економіки. Водночас встановлено, що публічні закупівлі мають подвійну природу: вони одночасно виступають формою

державного управління публічними ресурсами та правовою формою господарської діяльності суб'єктів публічного сектору. У зв'язку з цим пропонується законодавче закріплення ролі закупівель як стратегічного інструменту державного регулювання та уточнення меж їх функціональної автономії.

2. Науково обґрунтовано концепцію публічних закупівель як універсального механізму державного регулювання, що поєднує економічні, соціальні та екологічні функції. Дослідження встановило, що держава, використовуючи систему закупівель, здійснює індикативний вплив на економічні процеси, стимулює модернізацію виробництва, впровадження інновацій, розвиток малого та середнього бізнесу, формує конкурентне середовище та підтримує моделі сталого розвитку. Це дозволяє розглядати публічні закупівлі як стратегічний інституційний інструмент управління розвитком країни, що виходить за межі їх класичної «обслуговувальної» функції. З метою підвищення ефективності системи доцільно законодавчо закріпити принципи багатовимірного використання закупівель, забезпечення прозорості процедур та інтеграції з економічною політикою, екологічними стандартами і соціальними пріоритетами.

3. Доведено, що публічні закупівлі є індикатором узгодженості господарсько-правових механізмів із принципами сталого розвитку, екологічної безпеки, соціальної справедливості та інноваційної модернізації. Дослідження засвідчило, що сучасна закупівельна система трансформується у простір інтеграції економічної, соціальної, екологічної та цифрової політик у єдину архітектоніку державного управління. Формування цілісної стратегії розвитку публічних закупівель слід розглядати не як технічне удосконалення процедур, а як структурну модернізацію держави. У цьому контексті пропонується внесення змін до законодавства, що передбачають комплексне стратегічне планування закупівель, гармонізацію норм із європейськими директивами та посилення регуляторного контролю за досягненням цілей сталого розвитку.

4. У роботі обґрунтовано цілісний підхід до модернізації системи публічних закупівель, який охоплює п'ять взаємопов'язаних напрямів: нормативно-правовий, інституційний, процедурний, антикорупційний і інтеграційний. Доведено, що ефективність системи закупівель значною мірою визначається узгодженістю цих напрямів, якістю законодавства, спроможністю інституцій, розвитком цифрової інфраструктури, а також рівнем інтеграції української системи закупівель у європейський правовий простір. На цій підставі пропонується законодавче закріплення комплексного підходу до модернізації системи закупівель, впровадження чітких стандартів процедур, підсилення відповідальності учасників, розвиток цифрових ризик-індикаторів та забезпечення прозорого моніторингу.

5. Стратегічний розвиток публічних закупівель повинен спиратися на інтеграцію інноваційної політики, що дозволяє розглядати закупівлі інноваційного характеру як самостійний інструмент технологічної модернізації економіки. Встановлено, що держава може виступати першим замовником інноваційних продуктів, стимулювати науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, застосовувати спеціальні форми участі у високоризикових інноваційних проектах, запроваджувати пільгові умови фінансування та підтримувати створення нових технологічних рішень. Такий підхід дозволяє інституціоналізувати інноваційний попит держави, забезпечити його узгодженість із національною науково-технологічною політикою та сприяти технологічній автономії країни. Виходячи з цього, пропонується законодавче оформлення механізмів стимулювання інноваційних закупівель, зокрема встановлення пільгових умов для реалізації інноваційних проєктів, створення системи державного замовлення на інноваційні продукти та забезпечення ефективного правового регулювання інституційної взаємодії держави, бізнесу та наукових установ.

6. У межах формування інституційної інфраструктури закупівель інноваційного характеру запропоновано модель координації між державними органами, бізнесом та науково-дослідними установами, яка включає

інноваційні партнерства, кластерні ініціативи, технопарки, національний реєстр інноваційної продукції та систему незалежної експертизи інноваційних проєктів. Доведено, що інституційна інтеграція створює умови для формування єдиного простору інноваційних закупівель і забезпечує їхню ефективність. На законодавчому рівні доцільно закріпити механізми функціонування такої інфраструктури, встановити правові засади координації між усіма учасниками та визначити стандарти оцінки інноваційних проєктів для забезпечення прозорості та ефективності процесів.

7. Інтеграція соціальних, екологічних та економічних критеріїв у процедури публічних закупівель створює модель «публічної вартості», у якій ефективність оцінюється не лише вартістю контракту, а й довгостроковим суспільним ефектом. «Зелені» закупівлі сприяють переходу до екологічно орієнтованої економіки, а соціально орієнтовані – відновленню людського потенціалу, реінтеграції вразливих груп та зміцненню соціальної стійкості держави. Доведено стратегічну роль малого та середнього бізнесу як носія інновацій та конкурентного розвитку, що потребує преференційних умов участі та підвищення доступності процедур. На підставі цього пропонується законодавче закріплення преференційних механізмів для малих та середніх підприємств, а також інтеграція екологічних і соціальних критеріїв у систему оцінки та відбору тендерних пропозицій.

Узагальнюючи результати дослідження, констатовано, що система публічних закупівель України має значний трансформаційний потенціал і здатна відігравати ключову роль у модернізації економіки, підвищенні соціальної справедливості, стимулюванні інновацій та реалізації євроінтеграційних прагнень держави. Запропоновані концептуальні підходи та теоретико-практичні рекомендації створюють основу для формування нової парадигми публічних закупівель як інституту, що формує державну політику, генерує інновації, забезпечує екологічний та соціальний баланс і гарантує раціональне й прозоре управління публічними фінансами. Відповідно, доцільно законодавчо закріпити стратегічні орієнтири розвитку системи

закупівель, передбачити механізми інтеграції інновацій, екологічних та соціальних пріоритетів у закупівельну практику, а також встановити прозору систему контролю за досягненням суспільної цінності контрактів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альциванович О.В., Цимбаленко Я.Ю. Теоретико-категоріальний аналіз поняття публічних закупівель та корупційних ризиків при їх здійсненні в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2018. № 9. С.92-103. DOI: <https://doi.org/10.15421/151858>.
2. Аналітична записка №12. Засоби правового захисту. SIGMA. Paris : OECD Publishing, 2016. 9 с. URL: <https://www.sigmaweb.org/publications/Public-procurement-Brief-12-2016-Ukrainian.pdf> (дата звернення: 11.05.2023).
3. Березовська Л., Кириченко А. Державні закупівлі як інструмент стимулювання розвитку інновацій. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-4>.
4. Борсук Н.Я. Проблемні питання кваліфікації дій замовників конкурсних процедур. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 90-94.
5. Бродовська О. Г. Досвід організації державної закупівельної діяльності в США. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 6(1). С. 52- 56.
6. Булуй, О., Плотнікова, М., Яковенко, О. Цифрова економіка як елемент системи публічних закупівель. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-6>.
7. Вітюк Р.В., Лупай А.С., Скрипець В.І. Правове регулювання публічних закупівель в Україні. *Ірпінський юридичний часопис*. 2019. №3(12). С. 64–72. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-64-72](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-64-72).
8. Власенко І., О. Кудим О. Як працює система публічних закупівель польщі. Ч.1. Фінансовий контроль. 2017. № 5(136). С. 28-30.
9. Власенко І., О. Кудим О. Як працює система публічних закупівель польщі Ч. 2. Фінансовий контроль. 2017. № 4(135). С. 36-39.

10. Водоласкова К. Ю. Баланс між інноваціями та економічною ефективністю: досвід державних закупівель у Німеччині. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. №1(4). С. 19-26.
11. Волкова Л. О. Електронні закупівлі: поняття, сутність та європейський досвід в Україні. *Право і суспільство* №6. 2021. С. 154 – 159. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.6.22>.
12. Врублевська-Місюна К.М. Завдання господарсько-правової політики держави у сфері інноваційного інвестування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 1(79). С. 266-271. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.45>.
13. Врублевська-Місюна К.М. Досягнення соціального ефекту як мета здійснення інноваційного інвестування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №4. С. 179-183. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.29>.
14. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС. Збірник директив ЄС з питань державних закупівель, 2015. С. 637. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/zakupivli/dodatok-31dyrektyvy-yes-po-zakupivlyah-1.pdf> (дата звернення: 07.05.2023).
15. Генеральна угода з тарифів і торгівлі : прийнята від 30 жовтня 1947 року. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264 (дата звернення: 13.05.2023).
16. Герасименко Г. Соціально відповідальні державні закупівлі в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2012. №1. С.5-13.
17. Голуб Ю.О. Сутність та роль контролю державних закупівель у сучасних умовах. *Економіка розвитку*. 2012. № 1 (61). С. 54-58.
18. Гужва І. Ю. Актуалітети зовнішньоторгівельної політики України: монографія. Київ : Національна академія управління, 2017. 298 с.
19. Гупаловська М. Особливості здійснення казначейського контролю у бюджетній сфері. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 67. С. 122–128. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.06.122.

20. Денисова А. В. Баранов С. О. Адміністративно-правове регулювання здійснення державного контролю у сфері публічних закупівель. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 3. С. 75-79. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.3.14>.

21. Державне регулювання закупівель в умовах реалізації адміністративної реформи / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. Івано-Франківськ, 2012. 82 с.

22. Деякі питання Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2025 р. № 903 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2025-п#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

23. Джабраїлов Р.А., Малолітнева В.К. Гармонізація законодавства з державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС: концепція спеціальних та ексклюзивних прав. *Форум права*. 2016. № 2. С.83-92

24. Джабраїлов Р. А., Малолітнева В.К. Публічні закупівлі як засіб державного регулювання господарської діяльності та реалізації цілей сталого розвитку. *Право України*. 2019. С. 47-64. DOI: <https://doi.org/10.33498/lopu-2019-08-047>.

25. Джабраїлов Р. А., Малолітнева В.К. Резервування права брати участь у публічних закупівлях для соціальної і професійної інтеграції ветеранів війни та інших осіб з вразливих груп населення як правовий засіб сприяння утвердженню справедливості в суспільстві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №4. С.184-193. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.30>.

26. Задихайло Д. В. Держава та економічне ринкове середовище: господарсько-правовий аспект. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3 (42). С. 149–161.

27. Задихайло Д. В. Державне регулювання ринкових відносин як актуальна юридична проблема. *Українське комерційне право*. 2005. № 6. С. 18–22.
28. Задихайло Д. В. Економічна та господарсько-правова політика держави: співвідношення та законодавче забезпечення. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1 (68). С. 127–137.
29. Задихайло Д. В. Кодифікація інноваційного законодавства: окремі концептуально-правові підходи. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 4 (63). С. 177–185.
30. Задихайло Д. В. Право на підприємницьку діяльність у системі відносин правового господарського порядку. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2(65). С. 112 –122.
31. Здирко Н.Г. Принципи здійснення публічних закупівель в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. №1. С. 23-237. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-1-39>.
32. Здирко Н.Г. Публічні закупівлі в Україні: історичний аспект становлення та розвитку. *Причорноморські економічні студії*. Одеса, 2019. Вип. 48, № 3. С. 139–146. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.48-90ю>
33. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. Представництво України при Європейському Союзі: веб-портал. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelnno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> (дата звернення: 10.05.2023).
34. Зубар В. В. Формування механізму управління системою держаних закупівель в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ.управління: 25.00.02. Харків, 2010. 25 с.
35. Карабін Т.О. Принципи здійснення публічних закупівель. *Закарпатські правові читання : матеріали XIII міжнар. Науку-практ. Конф., м. Ужгород, 27 травня 2021 р. м. Ужгород, 2021*. С. 212-216.
36. Карлін М.І. Особливості здійснення та фінансування публічних закупівель у країнах Вишеградської груп в сучасних умовах. *Економічний*

форум. 2021. № 1(3). С. 116-124. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2021-3-17>.

37. Квач В.Ю., Афанасієв Р.В. Загальнотеоретичні положення про публічні закупівлі: поняття та призначення. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 884-887.

38. Киян. Д.В. Адміністративно-правовий механізм вирішення спорів у сфері публічних закупівель в Україні : дис ... д-ра філос. : 081 Право. Одеса, 2025. 204 с.

39. Конащук Н.Е. Використання «зелених» критеріїв під час здійснення публічних Закупівель *Наукові записки НУ «Острозька академія», серія «Економіка»*. 2016. № 3(31). С. 133–136.

40. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.

41. Костенко О. Порівняльно-правовий аналіз процедур публічних закупівель в Україні та Європейському союзі. *Jurnalul Juridic național: Teorie și Practică*. 2018. № 2(1). С. 46–49.

42. Критенко О.О. Теоретичні підходи до визначення поняття «державні закупівлі». *Вісник Академії митної служби України*. 2014. № 1. С. 19-26.

43. Кубрак Г. О. Правові засади державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні : дис...д-ра філос. Одеса, 2025. – 227 с.

44. Кулак О. П. Механізми забезпечення розвитку системи державних закупівель в Україні: дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02. Запоріжжя, 2013. 205 с.

45. Курепіна О. Ю. Правове регулювання публічної закупівлі вугілля для соціально значущих об'єктів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2020. 199 с.

46. Лаговська О. А., Легенчук С. Ф., Свірко С. В. Державні закупівлі в Україні: аналіз переваг і недоліків. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2021. № 2(49). С. 56–60. DOI: [https://doi.org/10.26642/pbo-2021-2\(49\)-56-60](https://doi.org/10.26642/pbo-2021-2(49)-56-60).

47. Лекарь. С. І. Світовий досвід державного регулювання публічних закупівель. *Право і суспільство*. 2019. №6(2). С. 201-208. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-2-31>.

48. Малиняк Б., Підлісний І. Ефективність видатків місцевих бюджетів: механізм контролю в Шотландії та уроки для України. *Світ фінансів*. 2018. №3 (56). С. 41-57.

49. Малолітнева В.К. Господарсько-правовий інститут публічних закупівель: монографія. Київ : ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», 2020. 412 с.

50. Малолітнева В.К. «Зелені» й соціально відповідальні закупівлі держави: посилення публічних начал у правовому регулюванні та нові умови міжнародної конкуренції. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 99-107. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.3.16>.

51. Малолітнева В. К. Інноваційне партнерство як спеціальна процедура публічних закупівель у Європейському Союзі та засіб розвитку інновацій. *Господарське право і процес*. 2019. № 11. С. 90–97. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.15>.

52. Малолітнева, В. К. Особливості правового регулювання публічних закупівель в умовах воєнного стану та післявоєнного періоду: За матеріалами наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 29 черв. 2022 року. *Вісник НАН України*. 2022. № 8. С. 64–70. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2022.08.064>.

53. Малолітнева В. К. Роль соціально відповідальних публічних закупівель у забезпеченні зайнятості внутрішньо переміщених осіб. *Правова держава*. 2019. №36. С. 47-58. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2019.36.184865>.

54. Мельников О.С. Економіко-математична модель оцінки доцільності проведення конкурсних торгів при здійсненні державних закупівель. *Економіка України*. 2012. №9. С. 47-56.

55. Мельников О.С. Становлення та розвиток державних закупівель в Україні. *Теорія та практика державного управління. Держава та регіони*. 2011. №2. С. 40-44.

56. Міцик О.О. Ретроспективний аналіз механізму державних закупівель в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Київ, 2013. Вип 10. С. 28–33.

57. Мироненко М. Ю. Прозорість і сумлінність у здійсненні державних закупівель: зарубіжний досвід і вітчизняна практика. Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Вінниця, 2017. С. 14–15.

58. Назарова К. О., Копотієнко Т. Ю. Контроль публічних закупівель як державний пріоритет розвитку економіки. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 96–101.

59. Нинюк І.І. Публічні закупівлі та державні фінанси в Україні. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15073249>.

60. Оврамець Ю.О. Поняття та сутність «публічних закупівель» в адміністративному праві України. *Право. Людина. Довкілля*. 2017. № 264. С. 185-194.

61. Овчаренко А.С., Шульга Т. М. Екологізація публічних закупівель: перспективи запровадження в бюджетному процесі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №8. С. 332-335 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/73>.

62. Олефір А.О. Безперспективність розвитку інституту державних закупівель як перша якість сучасної господарсько-правової політики. *Форум права*. 2012. № 3. С. 491–499.

63. Олефір А.О. Господарсько-правове забезпечення державних закупівель у сфері охорони здоров'я: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Харків: Юрайт, 2012. 456 с.

64. Паппас С. Політика ЄС у сфері державних закупівель. Київ, 2005. 121 с.
65. Петруненко Я.В. Господарсько-правова природа засобів забезпечення ефективного використання державних коштів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №3. С. 85-90.
66. Петруненко Я.В. Європейський досвід правового регулювання у сфері стимулювання малого підприємництва: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023 № 64. С. 84-88. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.64.17>.
67. Петруненко Я.В. Проблеми забезпечення ефективного використання державних коштів: господарсько-правовий аспект : монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 416 с.
68. Письменна М. С. Парадигмальний підхід до контролю в сфері державних (публічних) закупівель. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2017. № 25(1). С. 194–198.
69. Пінькас Г.І. Фінансово-економічний механізм конкурентоспроможного ринку державних закупівель : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08. Суми, 2009. 225 с.
70. Подцерковний О.П., Зятіна Д.В. Про потреби подолання проблем трансферу технологій для формування відновлювального господарсько-правового режиму в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. № .С. 114-121. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v99.2023.16>.
71. Подцерковний О. П., Кубрак Г. О. До питання про господарсько-правові критерії класифікації засобів державної підтримки малого та середнього бізнесу. *Юридичний науковий журнал*. 2024. № 8. С. 516-522. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/123>.
72. Подцерковний О. Щодо трансформації договірних та організаційних засобів державної економічної політики воєнного часу.

Юридичний журнал «Право України». 2023. №10. С. 9-23. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2023-10-009>.

73. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 р. № 4017–IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

74. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо додаткових гарантій захисту фінансових інтересів держави : Закон України від 18.11.2004 р. № 2188-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-15#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

75. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України : Закон України від 09.08.2023 р. № 4017-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3295-20#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

76. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо додаткових гарантій захисту фінансових інтересів держави : Закон України від 16.06.2005 р. № 2664-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-15#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

77. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» : законопроект від 23.08.2024 р. № 11520 / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44788> (дата звернення: 29.09.2025).

78. Про внесення змін до Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» : Закон України від 16.01.2003 р. № 434–IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/434-15#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

79. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель : Закон України від 19.09.2019 р. № 114-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-IX#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

80. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» щодо створення передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості : Закон України від 16 грудня 2021 р. № 1977-IX / Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/217930.html> (дата звернення: 19.07.2024).

81. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. N 166 і від 12 жовтня 2022 р. N 1178 : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.2024 р. №382 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp240382?an=1> (дата звернення: 20.07.2024).

82. Про внесення змін до статті 6 Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» : Закон України від 09.07.2003 р. № 1047–IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1047-15#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

83. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 4009-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 23.03.2025).

84. Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб : Закон України від 22.12.1995 р. №1197-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/95-вр#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

85. Про державні закупівлі: угода Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 року № 981_050 / Світова організація торгівлі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_050#Text (дата звернення: 13.05.2023).

86. Про Деякі питання здійснення оборонних закупівель товарів, робіт та послуг в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 169 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-п#Text> (дата звернення: 21.07.2024).

87. Про затвердження особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів

України від 11.11.2022 р. № 1275 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-osoblivostej-zdijsnennya-oboro-a1275> (дата звернення: 20.03.2024).

88. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України “Про публічні закупівлі”, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 р. №1178 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-п#Text> (дата звернення: 17.03.2024)

89. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 3613–IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

90. Про заборону використання бюджетних коштів для закупівлі товарів іноземного походження : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.1996 р. №611 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-96-п#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

91. Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти : Закон України від 22.02.2000 р. № 1490-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1490-14> (дата звернення: 20.07.2024).

92. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43/ Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-п#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

93. Про затвердження Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2008 р. № 921 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 20.07.2024).

94. Про затвердження Положення про порядок організації та проведення міжнародних торгів (тендерів) в Україні : Постанова Кабінету

Міністрів України від 21.10.1993 р. № 871 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/871-93-%D0%BF> (дата звернення: 19.07.2024).

95. Про здійснення державних закупівель : Закон України від 01.06.2010 р. № 2289-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2289-17> (дата звернення: 20.07.2024).

96. Про здійснення державних закупівель : Закон України від 10.04.2014 р. № 1197-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1197-18#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

97. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 13 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

98. Про Концепцію державного замовлення : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.1992 р. № 400 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-92-п#Text> (дата звернення: 20.07.2024).

99. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 47 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

100. Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 р. № 4574-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 23.03.2025).

101. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.01.2020 р. № 808-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20> (дата звернення: 02.08.2024).

102. Про організацію та проведення торгів (тендерів) у сфері державних закупівель : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.06.1997 р. №694 / Кабінет Міністрів України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694-97-п#Text> (дата звернення: 23.06.2024).

103. Про особливості регулювання господарської діяльності у перехідний період : Закон України від 09.01.2025 р. №4510-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

104. Про порядок організації закупок продукції для державних потреб : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.1995 р. № 312 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-95-п#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

105. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 4455-IX / Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 23.03.2025).

106. Про публічні закупівлі : Закон Польщі від вересня 2009 року №1/153. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190002019/U/D2019201_9Lj.pdf (дата звернення: 24.10.2024).

107. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 19.07.2024).

108. Про Рахункову палату України: Закон України від 02 липня 2015 р. № 36 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

109. Про схвалення Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки та затвердження операційного плану її реалізації у 2024-2025 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2024 р. № 76-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2024-р#Text> (дата звернення: 20.07.2024).

110. Рекомендації для українських постачальників щодо участі в державних закупівлях Чехії : Проект EU4PFM. 2024. URL: <https://infobox.prozorro.org/upload/files/main/2270/664/nastanovi-chekhiya-prozorro.pdf> (дата звернення: 02.13.2024)

111. Рекомендації щодо вимог з енергоефективності для закупівлі продукції державними органами / С.В. Берзіна, І.І. Яреськовська та ін. ; за ред. О.В. Сергійчука. Київ. 2020. 104 с. URL: <https://iem.org.ua/images/2022/2022-11-20-rekomendacii.pdf> (дата звернення: 08.05.2023).

112. Рибіна Л., Маслак Н. Зелені публічні закупівлі як інструмент ефективного використання публічних фінансів в цілях сталого розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2025. №2 (53). С. 479–484. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-67>.

113. Ринок публічних закупівель ЄС. Представництво України при Європейському Союзі: веб-портал. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/centripidtrimki-eksporteriv/rinok-publichni-h-zakupivel-yes> (дата звернення: 10.05.2023).

114. Русін В. М. Розвиток системи публічних закупівель в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 12. С. 95–98. DOI: <https://doi.org/10.32702/23066806.2019.12.99>.

115. Севастьянова Г. С. Державне регулювання публічних закупівель в умовах євроінтеграційних процесів : дис. ... канд. екон. наук / Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. Харків, 2021. 260 с.

116. Сірант М. М. Принципи правового регулювання публічних закупівель в Європейському Союзі. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки*. 2019. № 23. С. 127–133.

117. Станіч В. С. Кримінальний кодекс Республіки Польща : кодекс / за ред. В. Л. Менчинського. Київ : ОВК, 2016. 138 с.

118. Стащук О., Борисюк О., Проць Н. Публічні закупівлі та їх роль в удосконаленні публічних фінансів України. *Економічний часопис Волинського*

національного університету імені Лесі Українки. 2022. № 3. С. 37-43. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-03-37-43>.

119. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про державні закупівлі / United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). 2011. URL: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/2011-model-law-on-public-procurement-e.pdf> (дата звернення: 16.11.2024).

120. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами : ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-23#Text (дата звернення: 16.11.2024).

121. Устименко В., Джабраїлов Р., Малолітнева В., Сєребряк С. Регуляторна «пісочниця» (платформа) як форма інноваційно орієнтованого правового експерименту: досвід Європейського Союзу та перспективи розвитку національного законодавства. *Economics and law*. 2025. Вип.77, №2. С. 3–23. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.02.003>.

122. Халецька К.К. Історичний огляд правового регулювання публічних закупівель в Україні та його вплив на сучасну практику. *Актуальні проблеми держави і права*. №103. 2024. с.225-233. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.28>.

123. Халецька К.К. Регуляторна функція держави у забезпеченні ефективності публічних закупівель. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. №92. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2025-10-11582>.

124. Халецька К. К. Сучасні проблеми та шляхи підвищення ефективності публічних закупівель в Україні: теоретичний та міжнародний аспекти. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2025. № 10 (92). С. 56-63. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2025-10-11582>.

125. Халіна В.Ю., Буцький В.О., Крицька К.С. Публічні екозакупівлі: організаційно-економічні засади впровадження та здійснення. *Економічний простір*. 2020. №154. С. 56–60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-10>.
126. Халіна В. Ю., Устіловська А. С., Гончаренко П. І., Ветрова В. В. Адаптація механізму впровадження «зелених» закупівель до вітчизняних економічних умов. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.4.52>.
127. Цибульник Н.Ю. Досвід країн ЄС щодо здійснення публічних закупівель. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. №28. С. 94-97.
128. Шаркова В. В. Адміністративна відповідальність за порушення у сфері державних закупівель : дис...канд. юр. наук : 12.00.07 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 227 с.
129. Швидка Т.І. Відповідальність замовників і учасників торгів за порушення законодавства: подолання корупційної складової в сфері публічних закупівель. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університетус*. 2025. № 90 (2). С. 347-353. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.2.48>.
130. Швидка Т.І. Внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» стосовно локалізації виробництва товарів: вимога часу чи вимушений крок. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №1. С. 170-173. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/39>.
131. Швидка Т.І. Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації : монографія. 2-е видання: перероблене і доповнене. Харків : Право, 2020. 376 с.
132. Швидка Т.І. Публічні закупівлі в системі господарсько-правових відносин. *Аналітично-порівняльне правознавство*. №4. 2023. С. 214-219. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.34>.
133. Швидка Т.І. Публічні закупівлі в Україні та ЄС: гармонізація стандартів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне*

правознавство». 2025. № 04. С. 451-456. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.69>.

134. Швидка Т.І., Ушаков А.Б. Боротьба електронного урядування з корупцією у сфері публічних закупівель. *Slovak international scientific journal*. 2021. том.1, №52. с. 77-80.

135. Швидка Т., Ушаков А. Рамкова угода як крок до централізованих публічних закупівель. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №6. С. 80-84. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.12>.

136. Швидка Т.І., Халецька К.К. шлях європейського союзу в регулюванні публічних закупівель. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5/2023. 157-160. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/38>.

137. Шкурат М. Є., Миколайчук Ю. І. Україна у глобальному інноваційному просторі. *Економіка і організація управління*. 2020. № 4(40). С. 56–60. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.4.1>.

138. Юдіцький О.Л. Соціальна сутність, мета та завдання інституту державних закупівель в Україні. *Держава і право*. 2010. № 50. С. 430-435.

139. Юшко С. В. Фінансові шахрайства і зловживання у сфері публічних закупівель та способи протидії їм. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. № 21. С. 118–125.

140. Brammer S., Walker H. Sustainable procurement in the public sector: An international comparative study. *International Journal of Operations & Production Management*. 2011. № 31(4). С. 452-476. DOI: <https://doi.org/10.1108/01443571111119551>.

141. Brovdii A., Bakalinska O., Lisohorova K., Sivash O., Khaletska K. Determining the regular impact on the processes of stimulating the innovation circulation within the limits of the EU sustainable development policy. *Technology Audit and Production Reserves*. 2025. № 2(4 (82)) p. 93-98. DOI: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.326075>.

142. Caranta, R. Towards socially responsible public procurement. *ERA Forum*. 2022. № 23. P. 149–164. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12027-022-00718-5>.

143. Code de la commande publique. URL: <http://www.marche-public.fr/ccp/ccp-plan-reglementaire.htm>.

144. Davydiuk O. Improving the technology transfer in Ukraine under the conditions of implementing the international policy of sustainable development. *Technology Audit and Production Reserves*. 2024. Vol. 5 №4(79). P. 49–52. DOI: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2024.314539>.

145. Davydiuk O., Dudyk I., Shovkopliash H., Malovatskyi O., Ostapenko I. Defining directions for the unified transfer of technology in Ukraine within the process of its European integration. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2025. Vol.4, №13 (136). P. 92–99. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2025.336668>.

146. Davydiuk O., Duiunova T., Shovkopliash H., Sivash O., Hlushchenko S., Lisohorova K., Maryniv, I. Directions for improving the international legal regulation of the support program for the transfer of innovations and technologies “Horizon Europe”. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2023. Vol. 2, №13 (122). P. 85–91. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.276747>.

147. Davydiuk O., Shovkopliash H., Holina O., Sukhodubova I., Khaletska K. Justification of directions for improving the means of regulating innovative relations within the limits of the sustainable development policy in the European Union. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2024. № 6(13(132)). p. 128-135. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2024.317718>.

148. Davydiuk O., Shvydka T., Hnatkivskyi B., Ivanova H., Vaksman R. Determining directions for improving the legal regulation of technology transfer forms. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2024. Vol. 2, № 13 (128). P. 58–65. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2024.301879>.

149. Kaletnik, H., Zdyrko, N. Public procurement in Ukraine as a state governance instrument: evaluation, control, improvement. *Economic Annals-XXI*. 2019. № 179(9-10). C. 80-90. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V179-07>.
150. Kawthar B.K. Transposition of the 2014 European Directives on public procurement by France. *European Journal of Public Procurement Markets*. 2018. № 1. C. 14- 23.
151. Macchia M. The new Public Procurement Code: a way to simplify? *Italian journal of public law*. 2024. № 16. C. 69-106.
152. Matějková, J. A Comprehensive Analysis of Recent Legislative Reforms of Public Procurement in the Czech Republic. *Czech Journal of Civil Engineering*, 2024. №10(1). C. 7-21. DOI: <https://doi.org/10.51704/cjce.2024.vol10.iss1.pp7-21>.
153. Ostapenko I., Zadykhaylo D., Lyseiuk A., Tunitska Y., Sierova L. Global Practices and Experiences in Developing a Green Economy amid Financial Crises. *Grassroots Journal of Natural Resources*. 2024. Vol. 7, №3. P. 244-270. DOI: <https://doi.org/10.33002/nr2581.6853.070314>.
154. Petrunenko I., Ustymenko V., Dzhabrailov R., Vozniakovska K., Sieriebriak S. Socioeconomic impact of innovative development of small and medium-sized enterprises on the post-war communities of Ukraine. *Heritage and Sustainable Development*. 2025. Vol. 7, № 1. P. 339–354. DOI: <https://doi.org/10.37868/hsd.v7i1.998>.
155. Pouikli, K. Towards mandatory Green Public Procurement (GPP) requirements under the EU Green Deal: reconsidering the role of public procurement as an environmental policy tool. *ERA Forum*. 2021. № 21. P. 699–721. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00635-5>.
156. Preda I. Comparative Analysis of the Characteristics of Public Procurement Systems in Germany, France and Romania. *Review of international comparative management*. 2019. № 20(1). C. 63-77. DOI: <https://doi.org/10.2478/cejpp-2023-0007>.

157. Preuss L. Addressing Sustainable Development Thorough Public Procurement: The Case of Local Government. *Supply Chain Management*. 2019. № 32. C. 213–224. DOI: <https://doi.org/10.1108/13598540910954557>.

158. Sanchez-Graells A. Screening for Cartels in Public Procurement: Cheating at Solitaire to Sell Fool's Gold? *Journal of European Competition Law & Practice*. 2019. №10 (4). C. 199–211. DOI: <https://doi.org/10.1093/jeclap/lpz024>.

159. Tátrai T. Comparative Analysis of the European Centralised Public Procurement. *Central European Journal of Public Policy*. 2023. № 17(2). DOI: <https://doi.org/10.2478/cejpp-2023-0007>.

160. Tátrai, T., Diófási-Kovács, O. European Green Deal – the way to Circular Public Procurement. *ERA Forum*. 2021. № 22. P. 523–539. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12027-021-00678-2>.

ДОДАТОК
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА
ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Швидка Т. І., Халецька К. К. Шлях Європейського Союзу в регулювання публічних закупівель. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 157-160. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/38>
2. Халецька К. К. Історичний огляд правового регулювання публічних закупівель в Україні та його вплив на сучасну практику. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. № 103. С. 225-233. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.28>
3. Davydiuk O., Shovkopliias H., Holina O., Sukhodubova I., Khaletska K. Justification of directions for improving the means of regulating innovative relations within the limits of the sustainable development policy in the European Union. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2024. № 6(13(132)). p. 128-135. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2024.317718>
4. Brovdii A., Bakalinska O., Lisohorova K., Sivash O., Khaletska K. Determining the regular impact on the processes of stimulating the innovation circulation within the limits of the EU sustainable development policy. *Technology Audit and Production Reserves*. 2025. № 2(4 (82)) p. 93-98. DOI: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.326075>
5. Халецька К. К. Сучасні проблеми та шляхи підвищення ефективності публічних закупівель в Україні: теоретичний та міжнародний аспекти. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2025. № 10 (92). С. 56-63. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2025-10-11582>
6. Халецька К.К. Регуляторна функція держави у забезпеченні ефективності публічних закупівель. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. Серія: Право. 2025. №92 (2). С. 112-118. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.2.14>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Халецька. К. К. Ефективність регулювання публічних закупівель в Україні. *Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства* : зб. тез наук. доп. і повід. XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 листопада 2023 р.). Харків, 2023. С. 293-296.

8. Khaletska K. Social criteria in public procurement. *Наука у мінливому світі: актуальні дослідження молодих науковців* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. іноземними мовами (м. Харків, 17 травня 2023 р.). Харків. 2023. С. 81-86.

9. Халецька К. К. Роль публічних закупівель у формуванні та реалізації державної політики економічного розвитку. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* : матеріали міжнародної наук. інтернет-конф. (м. Тернопіль, Україна – м. Ополе, Польща, 11-12 листопада 2025р.). Тернопіль, 2025. С. 101-103.

10. Халецька К.К. Роль публічних закупівель у стимулюванні інноваційного розвитку національної економіки. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення* : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Тернопіль, Україна – м. Ополе, Польща, 13-14 листопада 2025 р.). Тернопіль, 2025. С. 136-139.

11. Халецька К. К. Гармонізація законодавства України про публічні закупівлі з acquis ЄС: проблеми, виклики та напрями вдосконалення. *Сто другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 25-26 листопада 2025 р.). Тернопіль, 2025. С. 33-35.

12. Халецька К.К. Публічні закупівлі в умовах скасування Господарського кодексу України. *Декодифікація Господарського законодавства України: соціально-економічні наслідки та завдання*

законодавчої діяльності : зб. тез круглого столу Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. господар. права (м Харків, 10 грудня 2025 р.). Харків : Право, 2026. С. 259-262.